

Nr 32

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för organisationen av folkbokförings- och uppbördsväsendet, m. m.; given Stockholms slott den 1 februari 1963.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

G. E. Sträng

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att maskiner för automatisk databehandling (datamaskiner) skall införas som hjälpmedel inom folkbokföringen och för arbetet med bl. a. uppbörd och redovisning av de direkta skatterna.

Förslaget innebär att länsstyrelserna med vissa undantag förses med egna anläggningar för automatisk databehandling. Maskinerna avses skola ersätta länsstyrelsernas nuvarande adresseringsmaskiner och de hos postverkets skatteavdelningar i residensstäderna befintliga hålkortsmaskinerna. Skatteavdelningarnas arbetsuppgifter överflyttas till länsstyrelserna. Vid varje med datamaskin utrustad länsstyrelse inrättas inom landskontoret en ny sektion (datakontoret).

Den i administrativt hänseende erforderliga centrala ledningen av och tillsynen över folkbokförings- och uppbördsverksamheten föreslås fr. o. m. 1 juli 1964 skola åvila centrala uppbördsnämnden, som i anslutning därtill ombildas och erhåller namnet centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden. Statistiska centralbyråns folkbokföringsbyrå samt generalpoststyrelsens skattekontor indrages.

I propositionen föreslås vidare, att Kungl. Maj:t bemyndigas ingå avtal om anskaffning av datamaskiner. Maskinerna föreslås skola vara av fabrikat IBM och SAAB.

De i propositionen framlagda förslagen skall ligga till grund för det fortsatta arbetet med utformning av detaljerat organisations- och systemförslag m. m. Den nya organisationen avses vara genomförd senast vid årsskiftet 1967/68. Dessförinnan skall viss försöksverksamhet ske.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 feb-
ruari 1963.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE,
KLING, SKOGLUND, EDENMAN, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, ASPLING.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler che-
fen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, fråga angående *riktlinjer
för organisationen av folkbokförings- och uppbördsväsendet, m. m.* samt
anför därvid följande.

I. INLEDNING

På uppdrag av Kungl. Maj:t företog dåvarande statens organisations-
nämnd en översyn av folkbokföringsväsendet i vad avser organisatoriska
frågor. Nämnden undersökte även möjligheterna till förenkling av folkbok-
föringsverksamheten. Med stöd av särskilt bemyndigande bedrev nämnden
organisationsundersökningar vid länsstyrelserna.

Organisationsnämndens undersökningar omfattade bl. a. kyrkobokföring-
en och mantalsskrivningen, länsbyråernas registrering samt förfarandet vid
debitering, uppbörd och redovisning av skatt enligt uppbördsförordningen.
Resultaten av undersökningarna framlades i olika promemorior (samtliga
stencilerade). En promemoria angående kyrkobokföringen och mantalsskriv-
ningen överlämnades till Kungl. Maj:t med skrivelse den 4 oktober 1957 och
blev därefter föremål för remissbehandling. Med skrivelse den 23 juni 1958
överlämnades två promemorior angående hålkortssystem respektive elektro-
niskt databehandlingssystem inom folkbokförings- och uppbördsväsendet
samt en promemoria angående medborgarkort. Om de i promemoriorna re-
dovisade rationaliseringsförslagen genomfördes, komme de att medföra i
vissa hänseenden betydande förändringar av nuvarande arbetsformer och
organisation för berörda verksamhetsområden.

Organisationsnämnden framhöll i den sistnämnda skrivelsen, att stats-
verkets kostnader för folkbokföringsväsendet och den allmänna skatteupp-
börden vid ett genomfört system med användning av elektroniska databe-
handlingsmaskiner kunde beräknas nedgå med omkring 13,5 milj. kr. och
att den inom den statliga organisationen permanent sysselsatta persona-
len då kunde minskas med närmare 1 100 personer. För genomförandet av

ett dylikt system erfordrades emellertid ytterligare utredningsarbete utöver de dittills utförda undersökningarna. Sålunda behövde den tekniska systemlösningen närmare analyseras i olika detaljer, vartill komme ett programmeringsarbete av betydande omfång. Användningen av databehandlingsmaskiner påkallade ändringar i det författningskomplex som reglerade de ifrågakvarande verksamheterna. Vidare kvarstod att lösa vissa uppkommande följdproblem, bland vilka nämndes de lokala skattemyndigheternas framtida verksamhet och organisation. Med hänsyn till de stora besparingar som kunde påräknas genom en mekanisering och de fördelar i övrigt som härvid kunde nås ansåg organisationsnämnden det angeläget att nämnda utredningsarbete påbörjades snarast.

I detta sammanhang vill jag även erinra om att jag med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 oktober 1955 tillkallade särskilda sakkunniga, *kommittén för maskinell databehandling*, med uppdrag att verkställa utredning rörande statsförvaltningens behov av datamaskiner och därmed sammanhängande frågor.¹

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 oktober 1958 tillkallade jag fem utredningsmän för att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och därmed sammanhängande frågor. Utredningsmännen, vilka antagit benämningen *uppbördsorganisationskommittén*, utgöres av landskamreraren i Stockholms län K. S. Edström (tillika ordförande), avdelningschefen hos riksförsäkringsverket G. F. Bruno, chefen för budgetavdelningen i finansdepartementet A. L. G. Lindmark, kammarrättsrådet S. F. von Otter och byråchefen hos statistiska centralbyrån W. Å. E. Pernelid.²

I utredningsdirektiven erinrades om att organisationsnämnden efter samråd med kommittén för maskinell databehandling föreslagit, att det nuvarande inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten använda tekniska systemet skulle ersättas av ett system med regionalt placerade, i länsstyrelseorganisationen inordnade hålkortsmaskiner och en för hela riket gemensam anläggning för elektronisk databehandling (ADB-system). Såsom ett alternativ hade nämnden också redovisat ett system med regionalt placerade hålkortsanläggningar, av vilka ungefär halva antalet skulle utrustas med elektronkalkylator (hålkortssystem).

I fortsättningen anfördes i direktiven bl. a. följande.

Enligt de av organisationsnämnden verkställda undersökningarna föreligger möjligheter att göra betydande rationaliseringar genom en ökad meka-

¹ Kommittén har avlämnat ett den 20 juni 1962 dagtecknat betänkande *Automatisk databehandling* (SOU 1962:32).

² Såsom experter har i utredningsarbetet deltagit komministern i Sofia församlings pastorat, kyrkobokföringsinspektören i Stockholms stift G. O. L. Dahlsten, landskamreraren i Värmlands län S. V. A:son Dryselius, förste revisorn hos generalpoststyrelsen L. H. Edsfeldt, byrådirektören hos statskontoret E. R. Hallman, häradsskrivaren i Svartsjö fögderi G. Heimer, häradsskrivaren i Ale-Vättle fögderi C. T. Landerholm, byrådirektören hos statistiska centralbyrån A. H. Lindström, arkivrådet G. R. Swedlund, byråchefen hos riksrevisionsverket T. A. R. Thorson, byråchefen i lantmäteristyrelsen H. Wallner, byråchefen hos statistiska centralbyrån T. O. Widstam och kronokamreraren i Borås A. E. Winnermark.

nisering inom de verksamhetsområden varom här är fråga. Nämnden räknar också med att — ehuru kostnaderna för en sådan omläggning som den föreslagna visserligen kan bli förhållandevis höga — avsevärda besparingar uppkommer, sedan rationaliseringen väl är genomförd.

Det är självfallet, att man bör utnyttja de möjligheter som finns att rationalisera inom de ifrågavarande verksamhetsområdena och att sådana åtgärder bör vidtagas, att man snarast möjligt kan tillgodogöra sig de vinster en genomförd rationalisering kan inbringa. Det må även framhållas, att den maskinutrustning som nu användes inom folkbokförings- och uppborðsväsendet är starkt försliten och att olägenheterna härav blir påtagligare, allteftersom maskinerna behöver tagas i anspråk för nya arbetsuppgifter. Det är desto mer angeläget, att rationaliseringsåtgärder snabbt vidtages som, exempelvis i anslutning till ett genomförande av den planerade allmänna tilläggs pensioneringen, nya omfattande arbetsuppgifter kan komma att läggas på en del av de myndigheter vilka närmast skulle beröras av den av organisationsnämnden föreslagna omläggningen. I den mån detta kräver ökad insats av personal och maskiner, måste man givetvis räkna med en reduktion av eljest uppkommande kostnadsbesparingar.

Nämndens undersökningar har främst varit inriktade på att lösa de problemen av mera teknisk natur som sammanhänger med en övergång till användning av nya, rationellare maskintyper. Innan detta kan ske, kräves emellertid grundliga utredningar av organisatoriska och författningstekniska frågor. En övergång till ökad mekanisering — oavsett vilket system som väljes och om omläggningen kan genomföras i etapper — innebär nämligen, att betydande förändringar måste ske beträffande arbetsgången inom folkbokföring och skatteuppborð och att de bestämmelser som reglerar detta arbete behöver överarbetas. Omläggningarna kommer att beröra stora delar av den offentliga administrationen. Den föreliggande utredningen, som är av företrädesvis maskinteknisk art, måste alltså fullföljas på det organisatoriska och författningsmässiga planet.

Bland de frågor av huvudsakligen organisatorisk natur som bör lösas i anslutning till ett nytt tekniskt systems genomförande må nämnas den om de lokala skattemyndigheternas organisation och verksamhet. Vidare må framhållas, att organisationsnämnden föreslagit, att ett centralorgan för folkbokföring och uppborð skall inrättas samt att detta skall träda i funktion på ett förhållandevis tidigt stadium.

I direktiven framhölls också att vid utredningen avseende borde fästas vid bland annat frågan, på vad sätt en ökad mekanisering påverkade möjligheterna att framdeles företaga ändringar i skattelagstiftningen och att upprätthålla här avsedd verksamhet under krigsförhållanden.

Utredningsarbetet borde bedrivas i etapper. Sådana grundläggande frågor som kunde äga betydelse för det fortsatta arbetets bedrivande borde sålunda lösas i första hand och föranleda förslag från utredningens sida.

Kommittén avlämnade den 23 januari 1961 ett principbetänkande, benämnt *Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppborðsväsendet* (SOU 1961: 4).

I nämnda betänkande föreslog kommittén i huvudsaklig överensstämmelse med det av statens organisationsnämnd framlagda förslaget, att länsstyrelserna skulle förses med viss hålkortsutrustning samt att den egentliga databehandlingen skulle ske inom en central, till riksskattenämnden knuten an-

läggning för automatisk databehandling, *rikssystem*. I betänkandet redovisades även, ehuru mera summariskt, förutsättningarna för en organisation med regionalt placerade datamaskiner. Som alternativa möjligheter angavs härvid en organisation med antingen en datamaskinanläggning hos varje länsstyrelse (med undantag för länsstyrelsen i Gotlands län), *länsystem*, eller ett mindre antal, förslagsvis nio, regionalt placerade sådana anläggningar, *regionsystem*. Kommittén framhöll, beträffande uppläggningsen av sitt arbete, att den ansett angeläget att snarast möjligt föra fram undersökningarna så långt att ställning kunde tagas till den principiella frågan, hurvida ett system med automatisk databehandling (ADB-system) borde accepteras eller ej. Arbetet hade som följd därav i första hand inriktats på att klarlägga, om ett genomfört ADB-system — oaktat det ur rent systemteknisk synpunkt befunnits lämpligt — från andra synpunkter sett kunde få icke önskvärda konsekvenser för arbetet inom folkbokföring, taxering och upp- börd. Vad beträffar kyrkobokföringen uttalade kommittén, att de därmed sammanhängande spörsmålen inte hade betydelse när det gällde att taga ställning till principfrågan ADB-system eller ej, varför de komme att tagas upp till behandling i ett kommande betänkande.

Över upp-bördsorganisationskommitténs nyssnämnda betänkande avgavs *yttranden* av centrala värnpliktsbyrån, socialstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, pensionsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, socialförsäkringens administrationsnämnd, civilförvarsstyrelsen, generalpoststyrelsen, byggnadsstyrelsen, statskontoret, kammarrätten, statistiska centralbyrån, riksräkenskapsverket, riksskattenämnden, centrala upp-bördsnämnden, statens organisationsnämnd, matematikmaskinnämnden, sjömansskattenämnden, kupongskattenämnden, riksarkivet, lantmäteristyrelsen, överståthållarämbetet efter hörande av Stockholms stad, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län efter hörande av Göteborgs stad, ytterligare aderton länsstyrelser, domkapitlen i tio stift, 1955 års stadsutredning, kommittén för maskinell databehandling, lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet, delegationen för statistikfrågor, 1959 års länsindelningsutredning, ordföranden i allmänna skatteberedningen, Föreningen Sveriges kronokamrerare, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges häradsskrivarförening, Taxeringsnämndsordförandenas riksförbund, Tjänstemännens centralorganisation och Riksförbundet Landsbygdens folk. Besvärssakkunniga och Landsorganisationen i Sverige, vilka beretts tillfälle yttra sig över betänkandet, förklarade sig avstå härifrån.

Sedermera anbefalldes upp-bördsorganisationskommittén, enligt Kungl. Maj:ts beslut den 15 september 1961, att utarbeta förslag till automatisk databehandling inom folkbokförings- och upp-bördsväsendet i huvudsak enligt det i nyssnämnda betänkande (SOU 1961: 4) skisserade länsystemet. En

samordning av databehandlingen mellan län med litet befolkningsunderlag borde dock övervägas. Sedan granskning och bedömning skett av vederbörande leverantörers genom kommitténs försorg infordrade förslag till maskinutrustning, skulle förslag angående val av sådan utrustning avgivas. Kommittén borde jämväl taga under omprövning frågan om det för verksamheten erforderliga tillsyns- och ledningsorganet.

Kommitténs med anledning av de sålunda meddelade direktiven utarbetade förslag redovisades i ett av kommittén den 23 maj 1962 avlämnat betänkande *Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppborrdsväsendet, Del II, datamaskiner hos länsstyrelserna* (SOU 1962: 18).

Över kommitténs sistnämnda betänkande har *yttranden* avgivits av flertalet av de myndigheter och organ, vilka yttrade sig över det tidigare avlämnade betänkandet, samt därjämte av ytterligare några länsstyrelser och av 1961 års storstadsutredning.

II. GÄLLANDE SYSTEM

Innan jag närmare går in på att redovisa de överväganden beträffande riktlinjerna för folkbokförings- och uppborrdsverksamheten, vilka gjorts dels av statens organisationsnämnd och dels av uppborrdsoptionskommittén, torde jag få lämna en översikt över verksamhetens nuvarande arbetsformer och organisation.

I. Tekniska hjälpmedel

De år 1945 beslutade reformerna inom folkbokföringsväsendet och uppborrdsväsendet innebar bl. a., att länsstyrelserna i egenskap av länsbyråer för folkbokföringen utrustades med maskinella hjälpmedel för användning inom folkbokförings- och uppborrdsförfarandet. För uppborrdredovisningen inrättades vid postkontor i residensstäderna särskilda skatteavdelningar, vilka utrustades med hålkortsmaskiner. De lokala skattemyndigheterna — häradskrivarna på landet och kronokamrerarna i städer med egen uppborrdsförvaltning — försågs med bl. a. vissa enkla bokföringsmaskiner.

Länsbyråerna förfogar sålunda över adressmaskinanläggningar, i vilka ingår präglingsmaskiner och adresseringsmaskiner. Hos länsbyråerna föres särskilda av tryckplåtar bestående s. k. tryckande register över fastigheter och personer. Maskiner och tryckplåtar är av samma typ i hela riket, bortsett från Stockholm.

Elektriskt drivna adresseringsmaskiner användes företrädesvis för tryckning av längder och debetsedlar samt för framställning av avtryckskort i större mängd. Maskinerna kan kopplas så, att avtryck erhålles för t. ex. endast vissa åldersklasser. Enkla, ej elektriska adresseringsmaskiner utnyttjas vid mera begränsade tryckningsarbeten. Maskinparken vid länsbyråerna (frånsett Stockholm, Göteborg och Malmö) representerar ett återanskaff-

ningsvärde av ca 2,4 milj. kr. Huvuddelen av maskinparken har varit i bruk sedan 1947. Underhållskostnaderna uppgår till ca 170 000 kr. per år. Kostnaderna för inköp av nya plåtar och för sådant präglingarbete som föranledes av att äldre plåtar förslitits uppgår nu till ca 80 000 kr. per år.

Maskinparken är starkt försliten och torde därför endast kunna användas ytterligare några år.

Postens skatteavdelningar använder som hjälpmedel vid uppbörsredovisningen *hålkortsmaskiner*. Maskinparken utgöres av stansmaskiner, sorteringsmaskiner, tabulatorer m. m., till större delen anskaffade åren 1946 och 1947. Maskinerna ifråga representerar ett återanskaffningsvärde av ca 5 milj. kr. Erforderligt underhåll av denna maskinpark ombesörjes i huvudsak av postverkets egna organ.

Dessa maskiner börjar bli förslitna, och en total nyanskaffning av maskinparken kan bli aktuell inom en inte alltför avlägsen framtid.

2. Folkbokföring

Folkbokföringens ändamål är att åstadkomma en redovisning av den i Sverige bosatta befolkningen. Detta sker genom kyrkobokföring, årligen återkommande mantalsskrivning samt genom registrering hos länsbyråerna och riksbyrån för folkbokföring. Jämsides med folkbokföring av fysiska personer förekommer registrering av fastigheter samt, i viss omfattning, även av juridiska personer.

Kyrkobokföringen ombesörjes av *pastorsämbetena* och sker i regel församlingsvis. Hos pastor föres, förutom kyrkoböckerna, register över församlingens befolkning och över dem som varit bokförda inom församlingen. Dessa register består av avtryckskort, framställda genom länsbyråernas försorg.

Domkapitlen utövar tillsyn över kyrkobokföringen och biträdes därvid av kyrkobokföringsinspektörer.

Mantalsskrivningen förrättas årligen inom varje kommun av *lokal skattemyndighet*. Mantalsskrivningen innebär, dels att med ledning av lämnade mantalsuppgifter en kontroll sker av den inom kyrkobokföringen och hos länsbyråerna gjorda registreringen av de fysiska personerna och av fastigheterna, dels att befolkningsläget per den 1 november förrättningsåret fixeras i mantalslängder för nästföljande kalenderår, mantalsåret. Beträffande envar i mantalslängdens personella liggare upptagen person redovisas bl. a. namn, födelse- och födelsenummer, mantalsskrivningsort- och fastighet, bostads- och postadress, yrke, civilstånd, dag för civilståndsändring, samhörighet till make (beträffande barn samhörighet till huvudman), nationalitet, pensionsförhållanden etc. I mantalslängdens fastighetsliggare redovisas fastigheterna församlingsvis per den 1 januari mantalsåret.

Hos *länsstyrelse* i dess egenskap av länsbyrå för folkbokföring föres, som nyss berörts, de tryckande registren över fastigheterna och befolkning-

en inom länet. Tryckande register för städerna Stockholm, Göteborg och Malmö föres dock hos den lokala skattemyndigheten i dessa städer. Den lokala skattemyndigheten är i dessa fall, i stället för länsstyrelsen, länsbyrå såvitt angår staden. Det ankommer på länsbyrå att fortlöpande hålla tryckplåtarna aktuella samt att med hjälp av det tryckande registret framställa bl. a. avtryckskort och längder, vidare att förse debetsedelsblanketterna med adresstryck.

Ehuru de tryckande registren utgör en viktig beståndsdel i folkbokförings-systemet, är de dock blott att betrakta som sekundära register. Tryckplåtarna är hjälpmedel, avsedda att underlätta framställningen av längder och meddelanden m. m. som förekommer inom folkbokförings- och uppördssystemen. Aktualiseringen av registren sker därför med ledning av meddelanden av olika slag, vilka tillställs länsbyrån från de olika myndigheter som fattar beslut i registreringsfrågorna och som i regel ombesörjer den primära registreringen. Sålunda rapporterar vederbörande pastor av honom vidtagna registreringsåtgärder som sammanhänger med kyrkobokföringen, främst flyttningar, födelser, dödsfall och civilståndsändringar. För denna rapportering använder pastor blanketter, vilka även utnyttjas för andra ändamål. Pastor erhåller från länsbyrån rapport rörande alla i det tryckande registret registrerade ändringar, vilka kan vara av betydelse för arbetet inom församlingen. Rapporten erhålles i form av ett med tryckplåten framställt avtryckskort, vilket skall ingå i pastors församlingsregister. Den aktualisering av det tryckande registret som föranleds av åtgärder vid mantalsskrivningen sker med ledning av stomme till mantalslängd, vilken av vederbörande lokala skattemyndighet översändes till länsbyrån. Lokal skattemyndighet erhåller från länsbyrån avtryckskort avseende personer och fastigheter inom fögderiet (staden). För rapportering och återrapportering mellan riksförsäkringsverket och länsbyråerna användes särskilda blanketter och avtryckskort.

I egenskap av riksbyrå för folkbokföringen utövar *statistiska centralbyrån* den centrala ledningen av och tillsynen över folkbokföringen i riket. Riksbyråns arbetsuppgifter är av administrativ, juridisk, kameral och organisatorisk art. De fullgöres i huvudsak genom att riksbyrån utfärdar anvisningar för pastorsämbeten och länsstyrelser m. fl. rörande tillämpningen av gällande författningar och föreskrifter beträffande folkbokföringen i riket. Riksbyrån följer och samordnar länsbyråernas arbete samt utför den erforderliga planläggningen av större arbetsuppgifter. På riksbyrån ankommer att träffa avtal om underhåll av maskinparken samt att ombesörja inköp av erforderliga ytterligare maskiner m. m. Riksbyrån har att bl. a. förmedla och kontrollera rekvisitioner av arbetsmateriel m. m. från folkbokföringsorganen till centralupphandlande eller annan myndighet.

3. Uppbörd

Debiteringsarbetet ankommer huvudsakligen på de lokala skattemyndigheterna. Till grund för debiteringen ligger bl. a. taxeringsnämndernas beslut samt uppgifter från de allmänna försäkringskassorna och riksförsäkringsverket. Uppbörd och redovisning av skatt sker under medverkan av arbetsgivare, postanstalter, vissa penninginrättningar och postens skatteavdelning i residensstäderna. Hos skatteavdelningarna antecknas inbetald skatt å kreditkort för envar skattskyldig. Länsstyrelserna ombesörjer den slutliga uppbördsredovisningen.

Lokal skattemyndighet (häradsskrivare, kronokamrer, uppbördsverk) åligger bl. a. att angiva, hur preliminär A-skatt skall beräknas, att verkställa preliminär taxering, att debitera preliminär B-skatt samt att utfärda uppbörds kort och debetsedlar å preliminär skatt. För ändamålet tillhandahålles lokal skattemyndighet årligen av vederbörande länsbyrå adressmaskintryckta stommar till uppbörds kort och till debetsedlar å preliminär skatt med tillhörande skatte kort.

För envar, som skall erlägga preliminär A-skatt, antecknar lokal skattemyndighet tillämplig skatt tabell och kolumn i tabellen eller i förekommande fall i stället den särskilda grund för beräkning av skatten, som den lokala skattemyndigheten kan ha föreskrivit. Beträffande B-skattskyldiga som inte blivit föremål för preliminär taxering debiteras skatt med ledning av den slutliga skatt som påförts året näst före inkomståret. För övriga B-skattskyldiga debiteras skatten på grundval av avlämnad deklaration, varvid som hjälpmedel begagnas tabeller för vissa skatter och avgifter.

Den årliga taxeringen ankommer på taxeringsnämnderna. I deras arbete biträder lokal skattemyndighet bl. a. med sortering av deklara tions materialet och med längdföring av taxeringsresultatet i adressmaskintryckta stommar till taxeringslängder.

Lokal skattemyndighet debiterar slutlig och tillkommande skatt samt utfärdar uppbörds kort och debetsedlar. Debiteringen av slutlig skatt sker i debiteringslängd. Adressmaskintryckt stomme till sådan längd upprättas årligen av länsbyrå. Innan stommen, som innehåller avtryck av personplåtarna för skattskyldiga fysiska och juridiska personer, överlämnas till lokal myndighet, har vederbörande allmänna försäkringskassa i stommen antecknat den sjukförsäkringsavgift som skall påföras envar avgiftspliktig inom försäkringskassans område. Vidare har länsstyrelse för varje skattskyldig antecknat beloppet av den preliminära skatt som skall räknas vederbörande till godo i samband med debiteringen av slutlig skatt.

I debiteringslängden skall dessutom antecknas pensionsgrundande inkomster enligt lagen om allmän försäkring. Underlaget härför utgöres av särskilda inkomst kort som upprättas av den lokala skattemyndigheten med ledning av deklara tions materialet. Stommar till dessa kort tillhandahålles av länsbyrån. Förekommande tilläggspensionsavgifter uträknas och uppföres även i debiteringslängden.

Vederbörande länsbyrå tillhandahåller årligen lokal skattemyndighet adressmaskintryckta stommar till kreditkort och debetsedlar å slutlig skatt med tillhörande skatteanvisningar å kvarstående skatt respektive återbetalningskort för överskjutande preliminär skatt. Till dessa stommar överföres med särskild additionsmaskin i debiteringslängden förekommande uppgifter om taxerad och beskattningsbar inkomst, debiterad statlig och kommunal inkomstskatt, statlig förmögenhetsskatt samt sjukförsäkringsavgift m. m.

På lokal skattemyndighet ankommer att besluta om jämkning m. m. av preliminär skatt, bevilja nedsättning i eller befrielse från skatteavdrag samt avgöra frågor om anstånd med inbetalning av debiterad skatt. Vidare äger lokal skattemyndighet verkställa sådan omdebitering av slutlig skatt som betingas av beslut om ändring i skattskyldig åsatt taxering eller av felaktighet i debitering.

Lokal skattemyndighet skall utöva kontroll över att arbetsgivare fullgör sin skyldighet att verkställa skatteavdrag å arbetstagares lön och i föreskriven ordning redovisa sålunda innehållen skatt.

Bland lokal skattemyndighets allmänt administrativa uppgifter må även nämnas lämnande av upplysningar åt allmänheten m. fl. i skatte- och taxeringsfrågor. Lokal skattemyndighet är även inordnad i administrationen av den allmänna försäkringen.

På *länsstyrelse* ankommer åtskilliga arbetsuppgifter i vad avser debitering, uppbörd och redovisning av skatt m. m. Länsstyrelse har bl. a. att utöva kontroll över de lokala skattemyndigheterna. Länsstyrelse skall pröva besvär över lokal skattemyndighets beslut rörande debitering, tillämpning av bestämmelserna om existensminimum, jämkning och anstånd med erläggande av skatt samt besvär rörande ansvarighet för arbetstagares skatt. Det åvilar länsstyrelse bl. a. att besluta om restitution, avskrivning och avkortning av skatt samt om befrielse från restavgift och från ränta å kvarstående skatt ävensom att föra räkenskaper och avge redovisning över länets uppbörd och länsstyrelsens medelsförvaltning.

Centrala uppbördsnämnden har i huvudsak att meddela bindande förklaring beträffande sättet för uttagande av preliminär skatt samt om verkställande av skatteavdrag, att lämna anvisningar i frågor rörande uppbördsförfarandet, att avgiva yttranden i ärenden rörande uppbörd av skatt och att, när anledning därtill föreligger, till Kungl. Maj:t avgiva förslag till föreskrifter rörande tillämpning av uppbördsförordningen.

Riksskattenämndens arbetsuppgifter hänför sig främst till taxeringsverksamheten. En av nämndens viktigaste arbetsuppgifter härvidlag är att meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor. Ett annat betydelsefullt område för nämndens verksamhet är att genom rådgivande och vägledande verksamhet främja en riktig och likformig taxering samt verka för en effektiv och ändamålsenlig taxeringskontroll. Nämnden fullgör emellertid även vissa funktioner som sammanhänger med skatteuppbörden; bl. a. fastställer nämnden tabeller för preliminär A-skatt och värden å naturaförmåner för beräkning av dylik skatt. Nämnden har vidare att fastställa formulär till åtskilliga

blanketter som användes inom uppbördsverksamheten, t. ex. preliminär självdeklaration, olika slags debetsedlar samt debiteringslängd.

Riksrevisionsverket skall som revisionsorgan kontrollera bl. a. att skatter är rätt uträknade. Verket skall tillse att räkenskaper och redovisningshandlingar avseende uppbördsverksamheten blir vederbörligen granskade. Efter samråd med vederbörliga myndigheter fastställer verket vissa för uppbördsredovisningen erforderliga formulär m. m. Verket utövar även en omfattande rådgivningsverksamhet såvitt avser på länsstyrelse och lokal skattemyndighet ankommande arbetsuppgifter inom uppbördsverksamheten.

Skatteavdelning vid postkontor i residensstad åligger bl. a. att bokföra inbetald skatt på kreditkort, vilket sker hålkortsmässigt, samt att till länsstyrelsen i länet överlämna avräkning och uppbördslistor. Skatteavdelning har också att upprätta och till länsstyrelsen överlämna restlängd å debiterad skatt, som inte erlagts i föreskriven tid och ordning. Vad avser arbetet med återbetalning av överskjutande preliminär skatt medelst återbetalningskort, bifogade debetsedlarna å slutlig skatt, åligger det skatteavdelning att överlämna förteckningar dels över belopp som utbetalats enligt dylika återbetalningskort, dels över belopp som angivits på återbetalningskort men inte utbetalats.

Generalpoststyrelsens skattekontor, som ingår i styrelsens kameralbyrå, utövar den centrala ledningen över den postala uppbördsorganisationen. Skattekontoret har bl. a. att utfärda anvisningar och instruktioner av administrativ eller organisationsteknisk art för postens skatteavdelningar i residensstäderna, svara för underhåll och reparation av skatteavdelningarnas hålkortsmaskiner, fortlöpande granska av dessa skatteavdelningar, postgirokontorets skatteavdelning och det centrala skattekontot avgiven uppbördsredovisning samt upprätta de statistiska uppgifter som skall lämnas till riksrevisionsverket samt till övriga myndigheter och avdelningar inom generalpoststyrelsen.

4. Särbestämmelser för vissa städer

Av rikets totala folkmängd hänför sig ca 10 procent till Stockholm och ca 25 procent till övriga städer med egen uppbördsförvaltning. Verksamheten hos de lokala skattemyndigheterna i dessa städer bekostas av vederbörande stad. Stockholm, Göteborg och Malmö uppbär dock viss ersättning av statsverket för att de har egna tryckande register. Städer med egen uppbördsförvaltning här dessutom bl. a. viss andel av statsverkets kostnader för uppbördsverksamheten; sålunda utbetalas ersättning till postverket för dess bestyr med uppbörden.

Folkbokföringen i Stockholm och Göteborg är i vissa hänseenden ordnad annorlunda än i övriga delar av landet.

Uppbördsverksamheten är i städer med egen uppbördsförvaltning mer omfattande än dylik verksamhet hos lokal skattemyndighet på landet. Liksom häradskrivare ansvarar kronokamrerare för den debitering som

på honom ankommer men dessutom för redovisning av skatt. I stället för postens skatteavdelning äger kronokamrerare upprätta restlängd. Han skall tillhandahålla länsstyrelsen erforderliga uppgifter om skatt, som skall återbetalas till skattskyldiga i staden. Lokal skattemyndighet i stad med egen uppbördsförvaltning fullgör även i åtskilliga andra hänseenden länsstyrelsen eljest åvilande arbetsuppgifter. Sålunda skall kronokamrerare granska skattebetalningar som ägt rum till centrala skattekontot, vid behov tillhandahålla postens skatteavdelningar kreditkort avseende skattskyldiga i staden, för indrivning av skatt överlämna vederbörliga restlängder till utmätningsman, granska utmätningsmans anmälningar till avkortning eller avskrivning av skatt, m. m. Kronokamrerare skall vidare bl. a. föra kassajournal samt avgiva månadsräkning och granska redovisning som avgives av utmätningsman i staden.

III. RATIONALISERING AV FOLKBOKFÖRINGS- OCH UPPBÖRDSVERKSAMHETEN

A. Tidigare förslag

Nu gällande folkbokförings- och uppbördssystem har tillämpats sedan ingången av år 1947. Redan när reformerna blev beslutade, framstod det klart att de nya systemen, sedan de varit i praktisk tillämpning under några år, borde bli föremål för en viss översyn. Denna uppdrogs åt två kommittéer, *1949 års uppbördssakkunniga* och *1949 års folkbokföringssakkunniga*. Enligt de meddelade utredningsdirektiven skulle bl. a. undersökas vilka förbättringar av systemen, som kunde vidtagas, varjämte det borde eftersträvas att åstadkomma förenklingar av förfarande och organisation.

De uppbördssakkunniga redovisade sitt uppdrag i två betänkanden med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet (SOU 1950: 7 och 1952: 1).

Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 29 juni 1951 förordnades, att 1949 års folkbokföringssakkunniga skulle upphöra med sin verksamhet med utgången av samma månad. Samtidigt uppdrogs åt *statens organisationsnämnd* att slutföra det av de folkbokföringssakkunniga påbörjade översynsarbetet i vad detsamma avsåg organisatoriska frågor inom folkbokföringsväsendet ävensom att inkomma med de förslag i övrigt till förenkling av folkbokföringsväsendet, nämnden funne lämpliga. Vidare tillkallades en sakkunnig för att inom finansdepartementet slutföra de folkbokföringssakkunnigas arbete i de delar som ej omfattades av det åt nämnden givna uppdraget. Med stöd av särskilt bemyndigande påbörjade organisationsnämnden sedermera vid länsstyrelserna vissa organisationsundersökningar. Nämndens i anledning av ifrågavarande uppdrag utförda undersökningar har, som jag inledningsvis berört, överlämnats till Kungl. Maj:t. Samtliga handlingar har där- efter överlämnats till uppbördsorganisationskommittén för att av kommittén beaktas vid fullgörandet av dess utredningsuppdrag.

Uppbördsorganisationskommittén har i sina hittills avlämnade betänkan-

den tagit under övervägande de problem vilka behandlats i organisationsnämndens promemorior angående hålkortssystem och angående elektroniskt databehandlingssystem inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Övriga problem såsom kyrkobokföring, mantalsskrivning, lokal skattemyndighets verksamhet och organisation samt medborgarkort kommer, enligt vad som framhållits av kommittén i dess principbetänkande, att behandlas under det fortsatta arbetet. Den översikt över organisationsnämndens förslag som redovisas i det följande kommer med hänsyn härtill att begränsas till i huvudsak frågan om de tekniska hjälpmedlen i folkbokförings- och uppbördsverksamheten och vissa därmed sammanhängande frågor rörande den för verksamheten lämpliga organisationen.

De inom organisationsnämnden bedrivna rationaliseringsundersökningarna var till en början inriktade på att hålkortsmetodiken skulle användas inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten. För uträkningen av skatter och andra avgifter avsågs skola användas elektronkalkylatorer. Förslag till ett för berörda verksamhetsområden lämpat hålkortssystem utarbetades, och systemet blev föremål för försöksverksamhet inom ett fogderi i Jönköpings län. Försöken ägde rum från hösten 1955 till våren 1957. Enligt nämndens mening gav försöksverksamheten vid handen, att de därvid utförda arbetsuppgifterna lämpade sig väl för hålkortsmässigt utförande.

Hålkortssystemet innebar, ansåg nämnden, en lösning i fråga om utformningen av ett tekniskt system för folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Utvecklingen av kontorstekniska maskiner hade emellertid gått mycket snabbt genom de framsteg som gjorts inom elektroniken. Med hänsyn härtill undersökte nämnden möjligheterna att använda maskiner för automatisk databehandling (ADB-maskiner eller datamaskiner) inom de aktuella verksamhetsområdena. Nämnden ville därigenom erhålla underlag för att bedöma, huruvida en rationalisering borde ske genom ett hålkortssystem eller ett ADB-system. Användningsområdet för ett ADB-system fann nämnden bli i allt väsentligt detsamma som för ett hålkortssystem.

De tekniska hjälpmedlen skulle i hålkortssystemet vara placerade hos länsstyrelserna. Dessa skulle sålunda förses med hela den för den maskinel- la bearbetningen erforderliga maskinutrustningen. Elektronkalkylatorer skulle dock placeras endast i ett begränsat antal län. I ADB-systemet skulle länsstyrelserna förses med utrustning för stansning av hålkort. Datamaskinerna skulle placeras i en central anläggning. Länsstyrelserna skulle över- taga de funktioner som åvilar postens skatteavdelningar i residensstäderna. Ett centralt tillsyns- och ledningsorgan för folkbokförings- och uppbörds- verksamheten skulle tillskapas. Detta organ, i vilket skulle uppgå riksbyrån för folkbokföringen och generalpoststyrelsens skattekontor, borde enligt nämndens mening anknytas till riksskattenämnden.

Organisationsnämnden ansåg båda systemen i och för sig väl lämpade att användas inom de ifrågakvarande verksamheterna. I ekonomiskt avseende ansåg dock nämnden ett ADB-system ställa sig något mera fördelaktigt än ett hålkortssystem. Förefintlig överkapacitet vid ett ADB-systems centrala

maskinanläggning kunde i praktiken visa sig vara mera värdefull än överkapaciteten hos de regionala maskinanläggningarna vid ett hålkortssystem. Vidare krävde ADB-systemet mindre personal.

Åtskilliga av de problem som sammanhänger med genomförandet av ett nytt system ansåg nämnden vara lättast att lösa i ADB-systemet. Sistnämnda system förutsattes skapa ökade möjligheter för en nära samordning i tekniskt avseende mellan det ifrågavarande verksamhetsområdet och andra verksamheter, vilka anknyter till eller eljest berör detsamma, exempelvis folkpensioneringen.

Nämnden förordade lösningen med ADB-system.

B. Automatisk databehandling

Under de senaste åren har datamaskiner i allt större omfattning tagits i anspråk som kontorstekniskt hjälpmedel inom näringsliv och offentlig verksamhet. Den automatiska databehandlingen har öppnat möjligheter att rationalisera kontorsarbetet. Datamaskinerna användes här för en mångfald uppgifter av typen förrådsredovisning (lagerbokföring) inom industrier och affärsföretag, registrering av försäkringstagare, låntagare m. fl. inom försäkringsföretag, av räkningssinnehavare hos banker, av pensionstagare hos pensionsanstalter. Ett annat vanligt användningsområde är personalredovisning av olika slag och i anslutning därtill uträkning och redovisning av löner och utskrift av utbetalnings- och redovisningshandlingar.

Vad som skiljer datamaskinerna från de konventionella kontorstekniska hjälpmedlen och gör dem speciellt lämpade för den typ av kontorsarbete som här exemplifierats, är väsentligen deras förmåga att genomföra långa bearbetningskedjor, innefattande räkneoperationer, tabellslagningar, sorteringar, urval av önskade data och registerposter, utskrift av erhållna resultat m. m. Olika delmoment i en kontorsrutin, vilka med konventionella tekniska hjälpmedel utföres som separata operationer, kan sålunda av datamaskinerna utföras i en sammanhängande bearbetningskedja. Datamaskinerna utför dessutom sådana operationer utomordentligt snabbt. Bearbetningen sker med stor säkerhet. Riskerna för att felräkningar eller andra felaktigheter skall uppkomma är obetydliga och i varje fall mindre än vid användning av andra tekniska hjälpmedel där den manuella arbetsinsatsen är förhållandevis stor.

Insatsen av kontorspersonal för ernåendet av ett visst arbetsresultat blir vid användning av datamaskiner ovedersägligt mindre än vid användning av äldre typer av kontorsmaskiner. Det är emellertid för den skull inte alltid säkert att några mera väsentliga personalbesparingar kan göras, enär det som ett resultat av rationaliseringen inom ett företag kan eftersträvas att få flera arbetsuppgifter utförda och detta utan ökad personalinsats.

En automatisk datamaskin definieras som en med minne utrustad maskin, vars arbete styres av ett i minnet lagrat program och som automatiskt, genom modifiering av programmet, kan anpassa sitt verkningssätt efter resultat erhållna under bearbetningen.

I ett datamaskinsystem ingår — oavsett typ och storlek — följande delar: inorgan, minnesenhet, styrenhet, aritmetisk enhet och utorgan. De tre delarna minnesenhet, styrenhet och aritmetisk enhet går oftast under den samlande benämningen centralenhet.

Centralenheten samt in- och utorganen skiljer sig till sin tekniska uppbyggnad från varandra såtillvida att centralenheten saknar mekaniskt rörliga delar. Den arbetar helt med elektriska impulser. In- och utorganen däremot arbetar i stor utsträckning mekaniskt.

Varje del i datamaskinen har sin speciella uppgift. Minnesenheten är en lagringsplats för information av olika slag. Här lagras det program enligt vilket maskinen skall arbeta men också de data som skall bearbetas, respektive resultatet av bearbetningen. Själva bearbetningen av data utföres av den aritmetiska enheten. Denna utför inte enbart räkneoperationer utan också omflyttningar av data inom minnet samt andra bearbetningar av data.

De data som skall bearbetas i centralenheten tillföres denna med hjälp av inorganen. De vanligaste inorganen är hålkortsläsare, hålremsläsare och magnetbandstation.

Resultaten av utförd bearbetning överföres med hjälp av utorganen till hålkort, hålremsa, magnetband, skrivna listor, kort eller dylikt. Bland utorganen är hålkortsstans, hålremsstans, magnetbandstation och radskrivare vanligast förekommande.

Såsom samordnande och ordergivande organ fungerar styrenheten. Den får underlag för allt handlande från det i minnet lagrade programmet och ger på grundval härav order till övriga enheter.

Det i minnet lagrade programmet bestämmer således maskinens behandling av data. Genom att programmet omedelbart kan utbytas mot ett nytt, helt annorlunda beskaffat program kan maskinen mycket snabbt tagas i anspråk för arbete av annat slag än tidigare. En och samma maskin kan således t. ex. först användas för skatteuträkning och strax efteråt för framställning av mantalslängd.

Programmet är uppbyggt av ett antal instruktioner enligt en för maskinen given instruktionslista. Av instruktioner finns olika typer t. ex. instruktioner för in- och utmatningsoperationer, för aritmetiska operationer och för logiska operationer. De olika instruktionerna i ett program utföres i en bestämd följd, vanligen i den ordning de lagrats i minnet.

Det program maskinen skall arbeta efter är slutprodukten i ett synnerligen omfattande planerings- och utredningsarbete. Automatisk databehandling kräver en ytterst omsorgsfull planering vilket tillämpningsområde det än gäller. Framförallt när det är fråga om att använda datamaskiner på det administrativa området blir det ofta nödvändigt att »tänka om» och inte slentrianmässigt följa arbetsrutiner, vilka är anpassade för ett rent manuellt förfarande eller en arbetsprocess, där förhållandevis enkla kontorstekniska hjälpmedel kommer till användning. Vid planeringsarbetet måste man söka tillvarata och verkligen utnyttja datamaskinens förmåga att automatiskt genomföra långa och komplicerade arbetsprocesser.

I den första fasen av planeringsarbetet, systemarbetet, krävs en ingående kartläggning och analys av den verksamhet det gäller och de arbetsrutiner, vilka skall bli föremål för omläggning. Därefter sker vid skapandet av ADB-systemet en anpassning till detta, varvid särskilt beaktas möjligheterna till integration i databehandlingen. Arbetet utmynnar i en grov plan för det nya systemet. I andra fasen, den s. k. programmeringen, brytes det tänkta systemet ner i minsta detalj varvid flödesplaner upprättas och instruktioner skrives för att visa respektive reglera maskinarbetets förlopp. Slutligen sker en översättning av instruktionerna till ett för maskinen begripligt språk. Innan driften kan sättas i gång måste en testning ske dels av de enskilda programmen och dels av sambandet mellan olika program i hela systemet.

En viktig detalj i den automatiska databehandlingen är sättet att registrera data utanför maskinen. Som produkter från en maskinbearbetning har man möjlighet att få data stansade i hålkort eller hålremsa, att få dem registrerade i form av magnetiseringar på magnetband eller i klartext i längder, på listor och avier. Skall produkten framdeles bilda ingångsmaterial i senare maskinbearbetning är det en fördel att använda hålkort, hålremsa eller magnetband, eftersom maskinen direkt kan avläsa dessa i inorganen. Härigenom kan databehandlingen integreras inom stora arbetsområden. Skall produkten användas i t. ex. manuella register, måste i stället materialet uttagas i klartext.

Säkerheten i den automatiska databehandlingen är större än vid arbete med andra tekniska hjälpmedel. Man undgår i mycket stor utsträckning inverkan av fel hänförliga till den s. k. mänskliga faktorn. Programmen kan nämligen testas mycket noggrant och det finns stora möjligheter att i programmen bygga in långtgående kontroller. Risken för direkta maskinfel är synnerligen liten.

Användningsområdena för automatisk databehandling har efter hand utökats betydligt. Från början var den främst inriktad på tekniskt vetenskapliga beräkningar med stor beräkningsvolym. Numera användes datamaskiner i minst lika stor utsträckning för arbeten av administrativ natur. Framhållas må att vissa typer av nu förekommande datamaskiner tillverkats speciellt med tanke på att de skall användas för beräkningsarbeten, andra med tanke på att de främst skall användas för administrativ databehandling. Ytterligare andra maskintyper sägas skola vara i stort sett lika lämpade för tekniskt vetenskapliga beräkningar som för administrativ databehandling.

En intensiv och synnerligen kostnadskrävande forskningsverksamhet pågår i syfte att få fram allt billigare och snabbare och allt mera allmänt användbara datamaskiner och att tillskapa enkla metoder för bl. a. programmeringsarbetet. Forsknings- och försöksverksamheten är för närvarande inriktad bl. a. på möjligheten att konstruera maskinsystem som möjliggör avläsning av och översättning till maskinspråk av bokstäver och siffror direkt från grunddokument.

C. Kommitténs överväganden

1. ADB-system eller icke

Kommitténs principbetänkande

Kommittén framhåller i principbetänkandet, att hålkortsmaskiner under 1940- och 1950-talen i allt större omfattning tagits i anspråk som hjälpmedel i kontorsarbetet i statsförvaltningen. Den successiva övergången till användning av hålkortsmaskiner inom statsförvaltningen och inom det privata näringslivet har utgjort ett viktigt led i rationaliseringen av bl. a. registrerings- och redovisningsarbeten av olika slag. Insatsen av personal har därmed kunnat begränsas.

Erfarenhet av hålkortsmetod för vissa rutiner inom folkbokföring och uppbörd finns redan nu, anför kommittén, och nämner därvid förutom postens skatteavdelningars verksamhet även de tidigare omnämnda försök som statens organisationsnämnd bedrivit inom Jönköpings län från hösten 1955 till utgången av mars 1957. Försöksverksamheten i fråga har givit vid handen, att hålkortsmetoden lämpar sig väl för användning inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten och att den erbjuder minst samma tillförlitlighet som nu tillämpade förfaringssätt. Kommittén erinrar vidare om att längdföring av taxeringsresultat samt debitering av skatt ägt rum i begränsad omfattning hålkortsmässigt inom uppbördsverket i Stockholm, åren 1954—1956 på prov och från år 1957 i praktisk drift. Denna verksamhet har omfattat ca 20 procent av stadens skattskyldiga. År 1960 har hålkortsmetod tillämpats av uppbördsverket även vid utskrift av debetsedlar å slutlig skatt.

Med tillkomsten av datamaskinerna, till vilka hålkort i regel är informationsbärande medium, har, framhåller kommittén, erhållits ett för kontorsarbetet värdefullt hjälpmedel, som i jämförelse med konventionella maskiner har mycket stor kapacitet. Datamaskinernas förmåga att genomföra fullständiga och komplicerade arbetsförlopp, den stora hastigheten och säkerheten i databehandlingen är egenskaper som skiljer dessa maskiner från konventionell hålkortsmaskinutrustning. Vad beträffar metodiken i ett ADB-system erinrar kommittén bl. a. om att datamaskinens prestation uteslutande dirigeras av uppgjorda program. Maskinen saknar helt möjligheter att utföra något utöver vad som beordrats i programmen. Som tidigare anförts överföres datamaskininformationer primärt medelst hålkort eller hålremsa.

Kommittén erinrar om att organisationsnämnden för sin del ansett, att ADB-metoden är väl lämpad för det registrerings-, beräknings- och redovisningsarbete som utföres inom folkbokförings- och beskattningsområdet. Under den tid som gått sedan nämnden framlade sitt förslag har såväl inom landet som utomlands vunnits ytterligare erfarenheter, när det gäller användning av datamaskiner för administrativa uppgifter. Kommittén anför vidare.

Oss veterligt har dessa erfarenheter genomgående varit goda. Man torde ha funnit ADB-systemet motsvara de förväntningar man ställt på det, och man har av allt att döma inte någonstades övervägt att återgå till äldre, mindre mekaniserade arbetsmetoder. Det förtjänar också framhållas, att man i vårt land både inom statsförvaltningen och inom det enskilda näringslivet genom särskilda, i vissa fall omfattande undersökningar kommit fram till att ADB-systemet skapar stora möjligheter till rationalisering av kontorsverksamheten. Dessa undersökningar har lett till ett antal maskinbeställningar. Inom danska statsförvaltningen har påbörjats förberedelser för att använda ADB-maskiner för skatteuppbörden.

Vad här sagts innebär i och för sig inte, att ADB-metoden utan vidare skulle vara lämplig även för folkbokförings- och uppbördsverksamheten i vårt land. Men det får ändå anses ge belägg för att de slutsatser i fråga om metodens lämplighet, som organisationsnämnden kom till, bör ha varit riktiga.

Inte heller har kommittén för sin del funnit metoden vara behäftad med några svagheter, som kan göra den olämplig för de arbetsuppgifter det här är fråga om. Kommitténs uppfattning grundar sig härvidlag, uttalar kommittén, på de överväganden som gjorts rörande bl. a. tillförlitligheten av de resultat, vilka redovisas på olika stadier av databehandlingen.

Kommittén uttalar beträffande arbetsresultatets tillförlitlighet bl. a., att fel av teknisk art givetvis kan uppstå. Risker för oupptäckta fel är dock ytterst liten med hänsyn till de många kontroller, automatiska och programmerade, som förekommer under bearbetningen. Enligt kommitténs bedömning finns ingen anledning ifrågasätta annat än att de resultat som kan utvinnas genom maskinell bearbetning med användande av datamaskiner skall visa sig vara minst lika tillförlitliga som de vilka f. n. åstadkommes genom ett i stort sett manuellt förfarande.

Frågan om arkivbeständighet m. m. hos det framställda längdmaterialet har beaktats av kommittén, som bl. a. låtit företaga vissa skriftprov. Till dessa har tillhandahållits normalpapper. Proven har enligt kommitténs mening givit tillfredsställande resultat.

Det har inte synts föreligga någon risk för att ett system med datamaskiner skall försvåra genomförandet av reformer inom beskattningen eller på andra områden av samhällslivet.

Ett införande av ADB-system för folkbokförings- och uppbördsverksamheten innebär inte någon förändring i förhållande till nuvarande system i den händelse landet blir indraget i krig.

De lokala skattemyndigheterna och länsstyrelserna har under årens lopp tillförts nya arbetsuppgifter. Inte minst reformerna på det sociala området har medfört ökad arbetsbelastning för dessa myndigheter. Ansvällningen av förvaltningsuppgifter har tid efter annan framtvingat personalökningar. Maskinerna hos länsbyråerna och postens skatteavdelningar har som inledningsvis antytts blivit hårt slitna. Kostnaderna för reparation och underhåll av den maskinella utrustningen har ökat, och maskinparken måste otvivelaktigt snart bytas ut helt och hållet.

Enligt kommitténs mening är det knappast möjligt att med befintlig typ

av maskinuppsättning göra några nämnvärda, ur ekonomisk synpunkt betydelsefulla rationaliseringar. Förutsättningarna härför blir betydligt större i ett ADB-system. Ett sådant system innebär att åtskilligt hittills med manuella metoder utfört arbete överföres till automatiserad bearbetning.

Mot bakgrunden av de slutsatser, till vilka kommittén kommit under det utredningsarbete som föregått principbetänkandet, har kommittén föreslagit, att datamaskiner införes som hjälpmedel i folkbokförings- och uppbördsarbetet. Kommittén har inte ansett det vara ekonomiskt motiverat att dröja med rationaliseringens genomförande i avvaktan på ytterligare maskintekniska framsteg.

Yttranden

Samtliga remissinstanser, som yttrat sig i den här berörda principfrågan, har tillstyrkt eller lämnat utan erinran kommitténs förslag att ett för folkbokföring och uppbörd lämpat ADB-system skall genomföras. Berörda myndigheter har därvid motiverat sitt ställningstagande främst med att de stora framsteg som gjorts inom det kontorstekniska området bör kunna utnyttjas för en avsevärd rationalisering av rutinerna inom folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten samtidigt som åtminstone vissa kostnadsbesparingar bör kunna göras. Bland de synpunkter som anförts kan följande återges.

Flertalet länsstyrelser understryker vikten av att ADB-systemet genomföres så snart som möjligt, när länsbyråernas maskinella utrustningar och personplåtar är kraftigt förslitna och behöver utbytas. Sålunda framhåller *länsstyrelsen i Malmöhus län*, att en utveckling mot datamaskiner är betingad av icke blott tidsförhållandena och den anpassningsförmåga till framtida reformer som systemet innefattar utan även önskemålet att snarast förnya länsstyrelsernas nedslitna och delvis omoderna adressmaskinpark.

Föreningen Sveriges kronokamrerare uttalar, att vad kommittén anført till stöd för införandet av ADB-metoden inom folkbokförings- och uppbördsväsendet i allt väsentligt synes vara övertygande. Liknande synpunkter anføres av *Sveriges häradsarkivarförening* som även åberopar de positiva erfarenheter vilka framförallt i USA synes ha vunnits i fråga om användningen av datamaskiner inom den administrativa sektorn.

Vad beträffar hålkortsmaskinerna hos postens skatteavdelningar är dessa enligt *generalpoststyrelsen* inte så slitna att övergången till ADB-system med hänsyn därtill måste forceras.

Åtskilliga remissinstanser erinrar om de fördelar som ADB-metodiken innebär jämfört med nu tillämpade metoder. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anför sålunda bl. a., att den nuvarande folkbokförings-, taxerings- och uppbördstekniken är föråldrad och att man snarast bör övergå till ADB-systemet som innebär att framstegen inom kontorstekniken tillfredsställande utnyttjas. *Länsstyrelsen i Hallands län* framhåller, att de nuvarande adressmaskinanläggningarnas kapacitet inte är tillräcklig. Samhällsutvecklingen ställer ökade krav på att anläggningarna utnyttjas för nya ändamål.

Överståthållarämbetet anser sig, under erinran om det i stort sett mycket goda arbetsresultat, som hålkortsdriften medfört i Stockholm, i princip kunna biträda det av kommittén framlagda förslaget om övergång till automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. *Statens organisationsnämnd* understryker kommitténs uttalande, att det inte är ekonomiskt motiverat att dröja med systemets genomförande i avvaktan på ytterligare maskintekniska framsteg.

Riksförsäkringsanstalten motsätter sig inte att man övergår till ADB-system men säger sig tvivla på möjligheten att ernå de kostnadsbesparingar som kommittén räknat med.

ADB-systemets tillförlitlighet understrykes i de yttranden som avgivits av bl. a. *statens organisationsnämnd* och *statistiska centralbyrån*. Centralbyrån uttalar sålunda på basis av egna erfarenheter av datamaskiner, att maskinernas tekniska överlägsenhet inte kan ifrågasättas samt att ADB-metoden utan all tvekan skall visa sig uppfylla de rigorösa krav på tillförlitlighet som måste ställas inom folkbokföring och uppbörd.

Delegationen för statistikfrågor påpekar de väsentligt förbättrade tekniska möjligheter att tillgodose statistikproduktionens krav som systemet erbjuder. Fördelen ur samhällsplaneringssynpunkt av att lätt kunna bearbeta på hålkort eller magnetband lagrat primärmaterial anser sig *lantmäteristyrelsen* böra understryka. *Kommittén för maskinell databehandling* framhåller, att väsentliga fördelar kan vinnas genom de möjligheter till samordning med andra arbetsuppgifter som ett ADB-system på förevarande område erbjuder för såväl statsförvaltningen som samhället i dess helhet.

Riksarkivet noterar med tillfredsställelse, att kommittén beaktat de krav som måste ställas på arkivbeständigheten hos de produkter vilka framställs i ett ADB-system.

Samtliga remissinstanser, däribland *riksskattenämnden* och *statens organisationsnämnd*, som yttrat sig rörande ADB-systemets eventuella inverkan på ett framtida lagstiftningsarbete, delar kommitténs uppfattning att ett sådant system inte kommer att stå hindrande i vägen för reformer inom beskattningsområdet. I likhet med kommittén anser organisationsnämnden även att ADB-systemet inte kommer att minska möjligheterna att vid ett krigsläge upprätthålla folkbokförings- och uppbördsverksamheten. *Civilförsvarsstyrelsen* och *centrala värnpliktsbyrån* understryker vikten av att särskilt registreringsverksamheten hålles intakt även under krigsförhållanden.

Kommitténs andra betänkande

Det i principbetänkandet framlagda förslaget att man skall använda datamaskiner för folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten har, uttalar kommittén, accepterats av samtliga remissinstanser. Kommittén anser sig sakna anledning att till förnyad diskussion taga upp frågan om ADB-system eller icke.

Kommittén erinrar om att den i principbetänkandet omnämnt, att man bl. a. i USA börjat använda datamaskiner för arbetsuppgifter inom taxe-

rings- och uppbördsväsendet. Numera har, framhåller kommittén, i Martinsburg, West Virginia, inrättats en central datamaskinanläggning, vilken utnyttjas för skattebokföring m. m. Vidare kommer inom de nio »skatteregioner» i vilka USA är indelat datamaskinanläggningar att installeras, vilka skall samverka med den centrala anläggningen. Huvudregister med skattebetalarnas konton skall föras hos den centrala datamaskinanläggningen i Martinsburg. Allt material skall samlas in till de regionala servicecentralerna, där erforderliga uppgifter stansas i hålkort och sedan överföres till magnetband. De sistnämnda skickas kontinuerligt till centralen i Martinsburg för veckovis uppdatering av huvudregistret. Bearbetningen av de data som finnes i detta register omfattar bl. a. uträkning av den skatt vederbörande skall erlägga samt avräkning mot preliminärt erlagd skatt. En mångfald sammanställningar avseende skatteförhållandena framtages ävensom förteckningar över skattebetalarna samt olika slag av statistik. Resultatet av bearbetningarna registreras i magnetband vilka återsändes till regionkontoren. Vid dessa sker i datamaskiner utskrift av alla för skatteverksamheten erforderliga handlingar och längder. Man har valt att starta ADB-systemet inom en region och räknar med att ha alla regioner inordnade i detta år 1967.

Kommittén erinrar även om att man i Sverige fått ytterligare praktisk erfarenhet av datamaskinerna som hjälpmedel inom beskattningen. Sålunda har Stockholms stads uppbördsverk i anslutning till 1961 års taxering, såvitt avser fyra församlingar inom staden, med hjälp av datamaskiner upprättat inkomstlängdens del A, motsvarande del av debiteringslängden samt debetsedlar å slutlig skatt. Uppbördsverket har erhållit Kungl. Maj:ts medgivande att använda datamaskiner på motsvarande sätt även i anslutning till 1962 års taxerings- och debiteringsarbete och då såvitt avser hela staden. Erfarenheterna av den hittills inom uppbördsverket bedrivna verksamheten är goda.

Frågan om att för folkbokföring, taxering och uppbörd utnyttja mera avancerade tekniska hjälpmedel har, framhåller kommittén, varit föremål för utredning under mer än tio års tid. Under denna tid har i skilda sammanhang och från olika håll gjorts uttalanden av innebörd att den ena eller andra åtgärden bör anstå till dess resultatet av pågående utredningsarbete rörande folkbokförings- och uppbördsväsendets framtida organisation föreligger. Inte minst har sådana uttalanden förekommit i samband med arbetet på socialförsäkringsområdet.

Den omständigheten att man inte kunnat förutse vad översynen inom folkbokförings- och uppbördsväsendet skulle komma att leda till eller när en eventuell upprustning av de tekniska hjälpmedlen skulle kunna ske anser kommittén ha haft till följd, att man inom olika verksamhetsområden fått vidtagna åtgärder vilka betraktats som provisorier i avvaktan på en reformerad organisation på folkbokförings- och uppbördssidan.

Kommittén understryker angelägenheten av att det tillstånd av ovisshet som nu råder snarast möjligt bringas att upphöra. Det är därvid viktigt att

principbeslut kan fattas inte bara om vilka tekniska hjälpmedel som skall användas utan också om var de skall placeras och av vilket fabrikat och vilken typ de skall vara. För de olika myndigheternas planeringsarbete är det vidare betydelsefullt att få klarhet beträffande den tidpunkt, då utbytet av tekniska hjälpmedel hos folkbokförings- och uppbördsmyndigheterna skall ske.

Yttranden

Den av kommittén i dess första betänkande upptagna principfrågan om övergång till automatisk databehandling diskuteras även i remissyttrandena över kommitténs andra betänkande. *Sveriges häradsarkivarförening* uttalar sålunda, att statsverket lika litet som någon annan kan vid förnyelse av sin organisation bortse från den maskintekniska utvecklingen som otvetydigt visar hän mot automation. Någon omständighet som talar emot lämpligheten av att för folkbokföring och beskattning tillgodogöra sig fördelarna av att automatiskt, snabbt och säkert kunna omforma en gång registrerade data för praktiskt taget vilka kontorsrutiner som helst föreligger inte. Ju förr dess hellre bör omläggningen ske. Liknande synpunkter framföres även av vissa länsstyrelser. Sålunda framhåller *länsstyrelsen i Östergötlands län*, att de inom folkbokföring och uppbörd nu tillämpade arbetsformerna mot bakgrund av nutida framsteg inom kontorstekniken framstår som föråldrade och tyngande, varför behovet av rationalisering av den mångfald rutinarbeten som förekommer inom nämnda områden blir alltmer framträdande. Det synes därför enligt länsstyrelsen naturligt, att de möjligheter till rationalisering som ADB-systemet kan erbjuda, bör tillvaratagas. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* uttalar, att de erfarenheter som vunnits från åtskilliga ADB-anläggningar i verksamhet styrker länsstyrelsen i dess uppfattning att ADB-systemet är lämpligt. *Länsstyrelsen i Värmlands län* konstaterar, att frågan om automatiska datamaskiner skall komma till användning eller ej inom folkbokförings-, taxerings- och uppbördsväsendet numera får anses vara avförd från dagordningen. Allmän enighet torde numera råda om att dessa maskiner är väl lämpade på ifrågavarande område och att systemet med datamaskiner bör genomföras så snabbt omständigheterna tillåter.

Riksförsäkringsverket som använder en ADB-anläggning för uppgifter i samband med beräkning och uppbörd av arbetsgivaravgifter uttalar, att planering pågår för att överföra den av verket handhavda utbetalningen av pensioner, vilken för närvarande utföres med hålkortsmaskiner, till ett ADB-system. Databehandlingsmaskiner kan vidare enligt verket tänkas komma till användning bl. a. för utbetalning av yrkesskadelivräntor och pensioner på grund av frivillig försäkring. Data härrörande från folkbokförings- och uppbördsväsendet kommer till användning i betydande omfattning vid utförandet av vissa av dessa arbetsuppgifter. Genomförandet av en ADB-lösning för folkbokförings- och uppbördsväsendet underlättar därför verkets möjligheter till en rationell lösning av nämnda arbetsuppgifter.

Stockholms stadskollegium framhåller bl. a., att den fortsatta ADB-verksamheten vid uppbořdsverket i Stockholm givit goda resultat och att allt talar för att vinsterna i tid, arbetskraft och kostnader blir de beräknade.

Föreningen Sveriges kronokamrerare ställer sig i sitt denna gång avgivna yttrande tveksam till huruvida tiden kan anses mogen att fatta ett definitivt avgörande om övergång till ADB-system. Ett eventuellt uppskov bör emellertid enligt föreningens mening inte hindra, att de nuvarande adressmaskinanläggningarna ersättes med hålkortsanläggningar, varigenom en framtida övergång till ADB-metoden underlättas.

Statskontoret finner det angeläget att en omläggning till automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbořdsförfarandet kommer till stånd utan fördröjning.

Kommitténs uttalanden om angelägenheten av att beslut snarast kommer till stånd i frågan om eventuellt införande av ADB-system inom folkbokförings-, taxerings- och uppbořdsväsendet understrykes av *länsstyrelsen i Stockholms län*. Även *generalpoststyrelsen* och *Statstjänstemännens riksförbund* betonar vikten härav och erinrar om att rådande ovisshetstillstånd vållar oro hos de berörda personalgrupperna samt har en ogynnsam inverkan på möjligheterna att behålla personal vid postverkets skatteavdelningar. Generalpoststyrelsen tillägger, att ett avgörande om framförallt dessa avdelningars framtida öde skulle möjliggöra en mera ingående planering av personalens framtida användning och placering.

Angelägenheten av att ersätta den nuvarande maskinutrustningen med nya maskiner understrykes av *länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Gotlands, Älvsborgs, Värmlands, Västmanlands och Norrbottens län* samt av *Sveriges häradskrivarförening*. *Statistiska centralbyrån* framhåller, att den nuvarande situationen börjar bli ohållbar med anledning av maskin- och plåtbeståndets starka och fortgående förslitning.

2. Maskinutrustningens lokalisering

Kommitténs principbetänkande

Kommittén erinrar om att det, när organisationsnämnden framlade resultatet av sina utredningar, i marknaden förekom endast förhållandevis stora och dyrbara datamaskiner, som kunde lämpa sig för de här ifrågavarande verksamhetsområdena. En förutsättning för att det överhuvudtaget skulle vara tänkbart att uppnå rationaliseringsvinster med utnyttjande av ADB-metoden var därför, att det egentliga databehandlingsarbetet koncentrerades till en enda för riket gemensam anläggning.

Numera förekommer även datamaskiner av mindre typ. Detta förhållande gör det praktiskt möjligt att utrusta antingen samtliga län (utom Gotlands län) eller ett begränsat antal län med datamaskiner. Ett nytt system kan alltså enligt kommittén byggas upp efter endera av tre alternativa lösningar. En sådan innebär, att man inrättar tjugofyra mindre anläggningar, *länssystem*. En andra lösning är, att databehandlingsarbetet koncentreras

till ett begränsat antal datamaskinanläggningar, *regionsystem*. Den tredje lösningen slutligen innebär, att de för arbetet erforderliga datamaskinerna, på sätt organisationsnämnden föreslagit, placeras i en central anläggning, *rikssystem*.

Kommittén förutsätter, att i länssystemet den till länsstyrelsen hörande hålkortsanläggningen och datamaskinanläggningen lokalt skall ligga i anslutning till varandra. Några transporter av hålkort mellan olika anläggningar kommer då knappast att förekomma. Längder av olika slag och avier kommer att utskrivas inom länsstyrelsens anläggning. Å andra sidan måste ett visst utbyte av data äga rum mellan länen. I rikssystemet däremot skall hos länsstyrelserna stansade hålkort transporteras till den centrala datamaskinanläggningen. Från denna skall till bl. a. samtliga länsstyrelser översändas de centralt framställda längderna m. m. Någon överföring av data mellan länen kommer däremot inte att äga rum. Såvitt avser regionsystemet måste inom respektive regioner förekomma vissa transporter av både hålkort och längder m. m. Detta material skall sålunda sändas mellan den länsstyrelse inom regionen som är utrustad med datamaskinanläggning, och det eller de län som saknar sådan. Viss överföring av data måste vidare förekomma mellan samtliga med datamaskinanläggningar utrustade länsstyrelser. Regionsystemet utgör alltså enligt kommitténs mening ett mellanting mellan länssystemet och rikssystemet.

Länens inbördes olika storlek i befolkningshänseende är sådan, framhåller kommittén, att i ett länssystem belastningen på datamaskinanläggningarna måste bli mycket olika. I län med litet befolkningsunderlag synes man få räkna med att anläggningarna blir relativt dåligt utnyttjade.

Frågan om eventuella fördelar och nackdelar hos de olika systemen har av kommittén ansetts böra främst bedömas med utgångspunkt från två huvudfaktorer nämligen ekonomi och allmän funktionsduglighet.

Vad beträffar den ekonomiska sidan framhåller kommittén, att en för folkbokförings- och uppbördsverksamheten erforderlig datamaskinpark beräknas få helt olika sammansättning, beroende på vilken organisationsform man väljer. I rikssystemet samlas hela kapaciteten inom en central anläggning, som utrustas med en stor datamaskin jämte erforderliga satellitmaskiner. Investeringskostnaderna för maskiner, inklusive erforderlig hålkortsutrustning, skulle då uppgå till i runt tal 26 milj. kr.

I ett regionsystem har man möjlighet att på basis av befolkningsunderlag och kommunikationsförhållanden bilda ett antal regioner, vilka var för sig har sådan storlek att de kan utrustas med datamaskiner av mindre typ. Enligt en av kommittén skisserad indelning skulle i så fall samtliga länsstyrelser och uppbördsverket i Stockholm förse med hålkortsmaskiner samt åtta länsstyrelser och uppbördsverket i Stockholm därjämte med datamaskinutrustning. Investeringskostnaden i ett regionsystem om nio regioner skulle bli ca 40 milj. kr. Kostnadsberäkningarna är baserade på att sex av regionerna erhåller en datamaskinutrustning, vilkens kapacitet är i stort sett den dubbla mot kapaciteten hos den inom de tre övriga regionerna placerade utrustningen.

I ett rikssystem och i ett regionsystem blir maskinparken i det närmaste fullt utnyttjad. Den eventuella överkapaciteten beräknas i dessa fall knappast kunna användas för andra arbetsuppgifter, som fordrar kontinuerlig tillgång till maskinerna. Den kan däremot behöva tagas i anspråk i händelse arbetsvolymen inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten skulle öka.

Ett länssystem, där varje län utrustas med hålkortsmaskiner och samtliga län utom Gotlands län dessutom med egen datamaskinanläggning av mindre typ, skulle innebära, att investeringskostnaden kommer att uppgå till ca 55 milj. kr., alltså ungefär en fördubbling i jämförelse med investeringskostnaden i ett rikssystem. Datamaskinerna beräknas i länssystemet bli fullt utnyttjade endast inom de största länen. Skillnaden i länets maskinbeläggning gör det svårt att taga överkapaciteten i anspråk för nytilkommande arbetsuppgifter, om arbetsmängden — såsom ofta är fallet — blir proportionell mot länets storlek. I de stora länen skulle arbetstillskottet därvid kunna bli betydande, under det att överkapaciteten är ringa eller ingen. I små län bleve förhållandet det omvända.

En jämförelse ur ekonomisk synpunkt de olika organisationsformerna emellan ger sålunda enligt kommitténs beräkningar otvetydigt utslag till förmån för rikssystemet, vad beträffar investeringskostnaderna. Någon närmare beräkning av skillnaden mellan alternativen i fråga om årliga kostnader har inte gjorts. En grov kalkyl visar dock, att dessa kostnader kan beräknas i regionsystemet bli 2,5 milj. kr. högre än i rikssystemet. De årliga driftskostnaderna i länssystemet beräknas bli ca 5 milj. kr. högre än i rikssystemet.

Beträffande den allmänna funktionsdugligheten anför kommittén inledningsvis, att det för såväl de enskilda medborgarna som för samhället är av betydelse att allt det arbete som sammanhänger med registreringen inom folkbokföringen och med skattedebitering och skatteuppbörd blir utfört med största noggrannhet. Det måste förutsättas, att ett nytt system för folkbokföring och uppbörd utformas så, att vederbörande myndighet får möjlighet utföra sitt arbete på sådant sätt att resultatet därav blir minst lika tillfredsställande som i den nuvarande organisationen. Efter att närmare ha berört de förhållanden som kan ha betydelse för en bedömning av de tre alternativa systemens allmänna funktionsduglighet uttalar kommittén bl. a., att en förutsättning för att rikssystemet skall kunna accepteras är, att det inom statsförvaltningen finns ytterligare någon maskinanläggning vilken bl. a. är så sammansatt och så belägen att den kan utnyttjas som reserv för arbeten inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Behovet av reservanläggning skulle bli tillgodosett i och med att en för statistiska centralbyrån planerad anskaffning av en datamaskinanläggning realiserades. Rikssystemets fördelar är bl. a., att kvalificerad teknisk personal torde vara lättare att erhålla till en central anläggning, att reservtiden är mera lättillgänglig i en sådan anläggning och att det är lättare att leda och övervaka den rent maskinella driften, när datamaskinerna finns på ett håll.

Länssystemet å andra sidan, fortsätter kommittén, har bl. a. de fördelarna,

att kravet på allmän smidighet i systemet blir väl tillgodosett, att de olägenheter som är förenade med transport av hålkort och längder till och från centralorganet bortfaller, att expeditionsarbete och vad därmed sammanhänger kan fortlöpa smidigare i ett decentraliserat system än i ett centraliserat, att förseningar inom ett län inte nämnvärt inverkar på arbetet inom andra län samt att varje länsanläggning kan anses utgöra reservanläggning. Regionsystemet åter skulle innebära en mellanform mellan länssystem och rikssystem, vilken knappast skulle ge de fördelar som är förenade med sistnämnda båda system.

Kommittén uttalar att, om den föreliggande frågan finge bedömas allenast med utgångspunkt från den allmänna funktionsdugligheten, länssystemet enligt kommitténs mening synes böra givas företräde, framför allt med hänsyn till den större smidigheten hos detta system.

Kommittén kommer emellertid till den slutsatsen, att ADB-metoden kan tillämpas oavsett om den erforderliga datamaskinutrustningen är placerad på ett håll (rikssystem) eller den är utplacerad hos regionala myndigheter (länssystem eller regionsystem). Med hänsyn till att rikssystemet bedömts vara ur ekonomisk synpunkt väsentligt fördelaktigare än något av de båda andra, har kommittén ansett sig böra förordad rikssystemet.

Yttranden

Frågan om maskinutrustningens lokalisering behandlas ingående i flertalet remissyttranden. Rikssystemet förordas bl. a. av åtskilliga centrala verk och myndigheter, av överståthållarämbetet och av fem länsstyrelser, därav två med vissa förbehåll. Det övervägande antalet remissinstanser, däribland åtskilliga länsstyrelser, förordar däremot länssystemet. Några länsstyrelser återfinnes vidare bland dem som förordar ett regionsystem.

I de yttranden vari rikssystemet förordas tillmätas i första hand de avsevärt lägre kostnaderna en avgörande betydelse. Även andra omständigheter som talar till förmån för ett rikssystem anföres emellertid. *Statskontoret* anser, att rikssystemet gör det möjligt att mera ingående planera verksamheten i dess nya former. *Statens organisationsnämnd* framhåller bl. a. fördelarna av att man till en central anläggning har större möjligheter att rekrytera kvalificerad teknisk personal och att effektivt kunna utnyttja tillgänglig maskinkapacitet. *Statistiska centralbyrån* liksom *delegationen för statistikfrågor* pekar på de väsentligt förbättrade möjligheterna till statistiska bearbetningar som rikssystemet erbjuder. Liknande synpunkter framföres även av *kommittén för maskinell databehandling* som dessutom betonar, att samordningsbehoven bäst kan tillgodoses i ett rikssystem. Till förmån för ett rikssystem talar även, enligt samma kommitté, att möjligheten att dra fördel av väntade förbättringar på maskinområdet — t. ex. anordningar för utskrift på xerografisk eller fotografisk väg — torde vara större i ett rikssystem, där den samlade stora datavolymen och de större möjligheterna att utnyttja förefintlig överkapacitet för andra arbetsuppgifter medför ett effektivare utnyttjande av maskinell utrustning.

Riksskattenämnden som anser att kostnadsfrågan väger tyngre än hänsynen till de med rikssystemet förenade transportproblemen erinrar om att den snabba utvecklingen på ADB-teknikens område torde göra det möjligt att inom relativt kort tid använda transmissionsanordningar av t. ex. telex-typ för överföring av data.

Enligt *överståthållarämbetets* mening blir det vid en eventuell framtida övergång till definitiv källskatt lättare att i ett rikssystem bemästra de vid en radikal omläggning av beskattningssystemet uppkommande problemen.

Flera av de remissinstanser som tillstyrkt rikssystemet framhåller emellertid vikten av att en reservanläggning av motsvarande kapacitet finns tillgänglig, och i några fall påpekas att denna anläggning av säkerhetsskäl bör vara förlagd till ort utanför Stockholm.

Det övervägande antalet remissinstanser är emellertid kritiskt inställda till förslaget om rikssystem och förordar i allmänhet l ä n s s y s t e m e t. Rikssystemets mest framrädande svagheter är enligt dessa yttranden de tidsödande, besvärliga och framförallt riskfyllda transporterna av hålkort och längder till och från centralanläggningen. Även centralanläggningens stora känslighet för driftsstörningar av olika slag anses vara en stor nackdel. De remissinstanser vilka förordar ett länssystem såsom det ur folkbokförings- och uppördssynpunkt mest ändamålsenliga framhåller samstämmigt och med skärpa att man av sparsamhetsskäl inte får eftersätta kraven på smidighet och funktionsduglighet i det system som skall användas.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser, att rikssystemet kommer att innebära en mycket stor påfrestning för centralorganets personal som inom knappa tidsutrymmen måste behandla stora datamängder. Det kan i sin tur medföra stockningar i arbetet med katastrofala följder för hela landet. *Länsstyrelsen i Hallands län* framhåller, att förslaget strider mot de numera allt starkare strävandena att åstadkomma såväl en decentralisering inom statsförvaltningen som utflyttning från Stockholm till landsorten av vissa ämbetsverk. Liknande synpunkter anföres av *länsstyrelsen i Östergötlands län* som anser, att ett beslut i enlighet med förslaget innebär ett avgörande steg i riktning mot en stark centralisering och byråkratisering inom svensk statsförvaltning.

Riksräkenskapsverket som ansluter sig till uppfattningen att länssystemet bör givas företräde om frågan får bedömas allenast med utgångspunkt från den allmänna funktionsdugligheten ifrågasätter om valet av maskintyp inte kan uppskjutas i avvaktan på att prisbilliga och för länsstyrelser lämpade maskiner kommer i marknaden, så att en kostnadsjämförelse inte behöver bli av avgörande betydelse. Samma uppfattning har även *länsstyrelsen i Värmlands län* som anser det viktigt att kostnadsfrågorna blir föremål för ytterligare utredning, allrahelst när man befinner sig i den situationen att man av kostnadsskäl eventuellt måste avstå från det fördelaktigaste systemet. *Lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet* anser länssystemet uppenbart vara att föredraga ur lokaliseringsynpunkt.

Några av remissinstanserna, däribland *Föreningen Sveriges kronokamrere*, pekar på de inkomstmöjligheter som man kan åstadkomma genom att kommersiellt utnyttja länsanläggningarna.

Flera länsstyrelser anger exempel på arbetsuppgifter som kan tänkas lämpade för bearbetning i datamaskinanläggningar placerade hos länsstyrelserna. Sålunda framhåller *länsstyrelsen i Hallands län* att den större smidighet som kännetecknar datamaskinerna skall öppna utvägar att med en sådan anläggning företaga ytterligare rationaliseringsåtgärder inom länsstyrelsernas ämbetsområde, t. ex. i fråga om löneuträkning. Vidare bör det vara möjligt att t. ex. anordna automobilskatteuppbörden som bedrivs efter föräldrade metoder från början av 1920-talet på ett rationellare och betydligt mindre arbetskrävande sätt. Måhända kan också, framhåller *länsstyrelsen*, en sådan maskin utnyttjas i det planeringsarbete rörande länets framtida utveckling och bebyggelse som ständigt bedrivs inom länsstyrelsen. Anläggningens överkapacitet kunde eventuellt mot skälig ersättning under tider då den ej utnyttjades för sitt egentliga ändamål få tagas i anspråk av andra myndigheter såsom landstinget, hushållningssällskapet eller enskilda företag.

I andra yttranden anvisas som lämpliga arbetsuppgifter för datamaskinanläggningarna bl. a. värnpliktsregistreringen och den sociala bidragsverksamheten. *Socialförsäkringens administrationsnämnd* för fram tanken på en decentralisering av pensionsutbetalningarna och anser, att maskinutrustningen inom länens datamaskinanläggningar bör kunna utnyttjas för dessa utbetalningar. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* anser, att anläggningarna skulle kunna utnyttjas för adressändringstjänst, vilket skulle medföra en icke ringa kostnadsbesparing för försäkringsbolagen.

Svenska landstingsförbundet framhåller, att behovet av datamaskiner börjat göra sig gällande även inom landstingens område och betonar värdet av en viss samordning med de statliga organisationerna på detta område. Liknande synpunkter framföres av flera länsstyrelser, däribland *länsstyrelsen i Östergötlands län*, som understryker vikten av att man vid planeringen av länens ADB-utrustning också tar hänsyn till övriga regionala myndigheters behov av tillgång till en ADB-central.

Några remissinstanser, däribland *domkapitlet i Göteborgs stift*, framhåller länssystemets fördelar ur servicesynpunkt.

Övervägande antalet remissinstanser anser, att det renodlade regionssystemet inte utgör något godtagbart alternativ till läns- och rikssystemen. Regionsystemet förordas dock av några remissinstanser. Bland dessa återfinnes *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*.

Kommitténs andra betänkande

Kommittén erinrar om att den, som tidigare berörts, enligt de nya direktiven haft att framlägga förslag till ett i organisatoriskt hänseende så utformat ADB-system att datamaskinanläggningar placeras inom flertalet län. Kom-

mittén har följaktligen inte haft anledning att, mot bakgrund av bl. a. de avgivna remissyttrandena, på nytt bedöma vilket av de tre alternativen rikssystem, regionsystem och länssystem som ur olika synpunkter sett kan vara att föredraga. Remissinstansernas uttalanden rörande möjligheterna att använda hos länen placerade datamaskiner även för andra arbetsuppgifter än dem som äger samband med folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten, har emellertid föranlett kommittén att något belysa hur man för närvarande bedömer dessa möjligheter.

Kommittén erinrar sålunda om att man vid ett länssystem ute i landet får tillgång till maskinell utrustning som är väl lämpad för databehandling i allmänhet.

Utvecklingen inte minst under det senast förflutna året anser kommittén ha givit belägg för att automatisk databehandling undan för undan vinner insteg i statsförvaltningen. Intresset för att åstadkomma rationalisering genom att övergå till användning av datamaskiner är uppenbarligen stort. En bromsande faktor, när det gäller att i handling omsätta intresset för att taga datamaskiner till hjälp i den administrativa verksamheten, har enligt kommitténs mening varit bristen på sådan personal som är lämplig för utrednings- och systemarbete. I någon mån torde också ovissheten om vilken utformning som ADB-systemet för folkbokföring, taxering och uppbörd skall få i organisatoriskt avseende ha inverkat hämmande på utredningsarbetet. Kommittén har inte kunnat finna, att det hittills gjorts några undersökningar rörande möjligheterna att använda länsanläggningar för andra arbetsuppgifter än dem som sammanhänger med folkbokföring, taxering och uppbörd. Kommittén anser, att det därför i dagens läge inte är möjligt att säga, när och i vilken omfattning som det kan bli fråga om att utnyttja länsanläggningarna för arbetsuppgifter inom den statliga förvaltningen.

Även hos kommunerna och inom näringslivet är intresset för automatisk databehandling stort, framhåller kommittén. Förberedande undersökningar pågår flerstädes i syfte att klarlägga förutsättningarna för övergång till ADB-system. Intresset för ett eventuellt samarbete med staten torde på sina håll vara betydande. Arbetet synes dock, liksom inom den statliga sektorn, hittills ha kännetecknats av en viss återhållsamhet, vilken till en del kan tillskrivas bristen på erfaren ADB-personal men också torde bero på ovissheten om den kommande folkbokförings- och uppbördsorganisationen. Först sedan personalläget lättat och klarhet vunnits rörande den nyssnämnda organisationen, föreligger förutsättningar för mera ingående överväganden rörande ADB-samverkan mellan staten och kommunerna respektive det enskilda näringslivet. Den uppfattning som här kommit till synes, framhåller kommittén, har bestyrkts av uttalanden som gjorts vid de kontakter kommittén haft med företrädare för kommunförbunden och näringslivet.

Sammanfattningsvis framhåller kommittén, att länsanläggningarna kommer att kunna utnyttjas även för arbetsuppgifter som endast har indirekt samband med folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten eller är helt oberoende av sådan verksamhet. Frågan härom måste ses på lång

sikt. Några möjligheter att göra ens en ungefärlig uppskattning av serviceverksamhetens blivande omfattning och därav motiverad kostnadsfördelning finns inte. Genom att utbyggbara datamaskiner anskaffas blir kravet på att maskinanläggningarna i framtiden skall kunna användas för nya arbetsuppgifter tillgodosett. Vid lokalplaneringen för läsanläggningarna bör därför hänsyn tagas till att utvidgningar kan bli aktuella inom en förhållandevis snar framtid.

Mot bakgrund av det i direktiven gjorda uttalandet, att en samordning av databehandlingen mellan län med litet befolkningsunderlag borde övervägas, har kommittén tagit upp frågan vilka län som bör förses med egen datamaskin och vilka som för sin databehandling bör vara hänvisade till annat län. Vid bedömningen härav har kommittén inte tagit hänsyn till att maskinanläggningarna eventuellt kan komma att utnyttjas för andra arbetsuppgifter än dem som sammanhänger med folkbokföring, taxering och uppbörd. Enligt kommitténs beräkningar kommer beläggningen på maskinanläggningarna att variera starkt under olika delar av året men genomsnittligt att uppgå till omkring ett skift.

För fem län, nämligen Uppsala, Kronobergs, Blekinge, Hallands och Jämtlands län beräknar kommittén genomsnittsbelaeggningen till endast mellan 1/2 och 2/3 skift, oaktat kommittén räknat med minsta tänkbara grundtyp av anläggning. Kommittén framhåller, att det enligt dess mening inte är ur ekonomisk synpunkt försvarbart att med egen datamaskinanläggning nu utrusta de län, där den genomsnittliga beläggningen håller sig på en så förhållandevis låg nivå som det här är fråga om. Med hänsyn härtill anser sig kommittén böra föreslå att, i överensstämmelse med vad som förutsatts beträffande Gotlands län, inte heller Uppsala, Kronobergs, Blekinge, Hallands eller Jämtlands län förses med någon endast för länets eget behov avsedd datamaskin. Dessa läns behov av databehandling bör tillgodoses sålunda, att Uppsala län hänvisas till datamaskinanläggningen för Västmanlands län. Jämtlands län bör anlita datamaskinanläggningen i Västernorrlands län.

Hallands län skulle eventuellt kunna utnyttja datamaskinanläggningen för Göteborgs och Bohus län, framhåller kommittén. Datavolymen på göteborgsanläggningen skulle emellertid vid denna kombination bli sådan, att en ur ekonomisk synpunkt mindre gynnsam utökning av anläggningen bleve erforderlig. Kommittén rekommenderar i stället att låta Hallands län utnyttja anläggningen i Jönköpings län. Vad beträffar Kronobergs län och Blekinge län anser kommittén det ligga nära till hands att låta dessa två län få sin databehandling utförd på samma anläggning, vilken synes böra knytas till Kronobergs län. Den för länen sammanlagda datavolymen blir av ungefär samma omfattning som i ett medelstort län. Anledning saknas, uttalar kommittén, att frågå den tidigare intagna ståndpunkten att Gotlands län bör utnyttja anläggningen för Stockholms län.

Kommittén har räknat med särskilda maskinanläggningar för Stockholms stad och Stockholms län. Dessa anläggningar kommer nämligen att var för sig bli hårt belagda och fullt ekonomiskt utnyttjade. Det har inte an-

setts möjligt att genom en sammanslagning av anläggningarna nedbringa behovet av maskinutrustning. Kommittén utgår dock från att samarbete skall äga rum vid överbeläggning på en av anläggningarna.

En fördelning av datamaskinanläggningarna på föreslaget sätt leder till att man erhåller tjugo med datamaskiner utrustade länsanläggningar. Inom Uppsala, Gotlands, Blekinge, Hallands och Jämtlands län kommer att finnas endast den utrustning som erfordras för stansning av hålkort samt sortering av dessa. Kommittén understryker emellertid att dessa läns anläggningar givetvis kan — om så skulle bli aktuellt — utrustas med datamaskiner. Till belysande av de ekonomiska konsekvenserna av en sådan utbyggnad — varvid bortses från Gotlands län — framhålles att en utökning av antalet datamaskinanläggningar till tjugofyra beräknas medföra en ökning av de årliga driftskostnaderna med totalt ca 1,5 milj. kr.

Yttranden

Kommitténs förslag om datamaskiner i länen hälsas med tillfredsställelse av det övervägande antalet remissinstanser, däribland de flesta länsstyrelserna.

Överbefälhavaren framhåller, att det föreslagna systemet med länsvis ADB-redovisning av personalresurserna förbättrar möjligheterna att överblicka arbetskraftens lokalisering, åldersfördelning och kvalifikationer. Detta är synnerligen betydelsefullt från totalförsvarets synpunkt. Placeringen av datamaskinanläggningarna enligt det modifierade länssystemet gör det enligt *civilförsvarsstyrelsen* svårare på grund av datamaskinernas utspridning för en eventuell fiende i händelse av krig att lamslå verksamheten, och ur denna synpunkt är det modifierade länssystemet att föredraga framför ett rikssystem.

Generalpoststyrelsen uttalar, att ett länssystem otvivelaktigt har stora fördelar med hänsyn till distributionen av bl. a. debetsedlar och till övriga transporter. Även *länsstyrelsen i Stockholms län* erinrar härom och framhåller, att de tidsödande och besvärliga samt riskfyllda transporterna bortfaller. *Lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet* anser, att länssystemets genomförande kommer att främja en decentralisering inom den statliga förvaltningen och uttalar att detta innebär så stora fördelar, att de väl uppväger länssystemets eventuella merkostnader i förhållande till rikssystemet. Länssystemet bör därför enligt utredningens mening väljas oavsett de ekonomiska konsekvenserna. Liknande synpunkter anlägges av *Svenska försäkringsbolags riksförbund*, som erinrar om att förbundet i tidigare yttrande över principbetänkandet avrått från rikssystemet främst med hänsyn till detta systems känslighet i händelse av krig. *Svenska stadsförbundet* framhåller, att det även ur andra synpunkter är av värde att ha tillgång till statliga datamaskinanläggningar i länen. Sålunda torde bl. a. en del kommuner vara intresserade av möjligheten att, därest överkapacitet visar sig föreligga vid datakontorens maskinanläggningar, få på servicebasis anlita dessa för skilda statistiska och redovisningstekniska arbeten. Med hänsyn

härtill finner förbundet icke anledning att motsätta sig ett genomförande av länssystemet.

Några remissinstanser vidhåller sina i yttranden över principbetänkandet gjorda uttalanden till förmån för ett rikssystem eller uttalar tveksamhet beträffande länssystemet. *Statistiska centralbyrån* erinrar om att den i sitt tidigare utlåtande anfört, att frågan om ADB-metodens administrativa lämplighet sammanhänger med frågan om vilken organisationsform, som låter metodens tekniska överlägsenhet komma till sin rätt. Det är inte utan vidare givet i vad mån och på vilket sätt rikssystemets fördelar kan vinnas inom ett länssystem. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* anför, att såvitt framgår av gjorda utredningar, ett för hela riket centralt system utan tvekan synes vara överlägset. Förhåller det sig så, bör definitivt beslut om systemet inte fattas utan att detta alternativ får ingå i övervägandena. Länsstyrelsen anser emellertid, att den centrala serviceanläggningen inte nödvändigtvis behöver placeras i Stockholm, varför även andra lokaliseringar bör kunna övervägas. *Svenska arbetsgivareföreningen* hävdar liksom tidigare, att en organisation med ett begränsat antal regionalt placerade anläggningar är lämpligast. Det kan inte, framhålles det, vara tillfredsställande på längre sikt att, som kommittén gjort, med utgångspunkt från vissa maskinerheter konstruera en länsindelning som mera anpassar sig till maskinerna, än där hänsyn tagits till näringsgeografiska, kommunikationstekniska samt bebyggelse- och befolkningsmässiga synpunkter.

Möjligheterna att använda länsanläggningarna för service av olika slag beröres av åtskilliga remissinstanser. Sålunda framhåller *överbefälhavaren*, att krigsmaktens nuvarande system för personredovisningen inte kan tillgodose de föreliggande kraven på statistiska uppgifter av olika slag. Förberedande undersökningar rörande möjligheterna för övergång till hålkorts-mässig personalredovisning vid armén och flygvapnet (redan genomfört vid marinen) tyder på lämpligheten av regionala redovisningsinstanser. Frågan huruvida detta regionala behov av tillgång till ADB-anläggning kan lösas genom att krigsmakten får disponera ledig tid vid länsanläggningarna kan icke besvaras utan närmare undersökning och kartläggning av arbetsbehovet. *Civilförsvarsstyrelsen* uttalar, att ADB-anläggningar vid länsstyrelserna skulle med stor fördel kunna utnyttjas för civilförsvarets personalregistrering. Tidsbesparingar och förenklingar i registreringen skulle kunna åstadkommas, bl. a. genom en integrering med folkbokförings- och uppbringningsväsendet.

Riksförsäkringsverket erinrar om att det tidigare ifrågasatts om inte vissa arbetsuppgifter som ankommer på riksförsäkringsverket skulle kunna decentraliseras. Länssystemet öppnar goda möjligheter härtill. Om länssystemet genomföres bör vidare undersökas om den registrering av pensionsgrundande inkomst samt den uträkning och registrering av pensionspoäng som nu åvilar de allmänna försäkringskassorna i stället bör utföras av länsanläggningarna.

Arbetsmarknadsstyrelsen finner det viktigt, att möjligheterna utnyttjas

att använda datamaskinanläggningarna för andra ändamål än för folkbokföring och uppbörd.

Svenska landskommunernas förbund håller för troligt, att åtminstone de större kommunerna skall kunna rationalisera arbetet med vissa uppgifter genom att anlita länsanläggningen. Handläggning och utbetalning av allmänna barnbidrag som nu ombesörjes av kommunerna anses kunna förbilligas väsentligt, om arbetet centraliseras till länsstyrelserna. *Svenska stadsförbundet* anser, att kommunerna kommer att vara intresserade av möjligheten att få anlita datakontorens maskinanläggningar. *Sveriges industriförbund* framhåller, att det i annat sammanhang angivit såsom sin uppfattning att maskinerna under tider av låg belastning bör ställas till statens, landstingens, kommunernas och andras förfogande mot avgift.

Överståthållarämbetet understryker vikten av att det redan under övergångstiden ingående prövas i vilken omfattning maskinanläggningarna kan utnyttjas såsom allmänt serviceorgan inom länen.

De betydande investeringskostnader som ett länsystem innebär måste enligt *länsstyrelsen i Skaraborgs län* medföra att maskinparken utnyttjas rationellt och så att betydande rationaliseringsvinster uppnås inom de skilda statliga och halvstatliga verksamhetsområden, där ett påtagligt behov föreligger att beträffande vissa arbetsmoment övergå till användning av automatiska datamaskiner. Länsstyrelsen anför vidare.

Av kommitténs förslag framgår att en avsevärd kapacitetsreserv föreligger hos de ifrågasatta anläggningarna, vilken reserv kan utnyttjas för ändamål utanför folkbokförings-, uppbörds- och taxeringsområdena. Enligt länsstyrelsens uppfattning måste det betecknas som en allvarlig brist att man icke närmare sökt kartlägga och analysera de ytterligare arbetsuppgifter, som med fördel bör kunna överlämnas till dataanläggningarna. I varje fall gäller det nu anförda arbetsuppgifter inom länsstyrelsens eget verksamhetsområde, såsom beträffande samhälls- och bebyggelseplanering, lokalisering, utrymnings- och inkvarteringsplanläggning, avlöningsuträkning, automobilskatte- och varuskatteuppbörd samt förrådsbokföring. Inom andra länsmyndigheters och kommuners verksamhetsområden torde även — som kommittén också anført — finnas åtskilliga arbetsuppgifter, för vilka ADB-maskiner är väl lämpade.

Enligt länsstyrelsens mening bör en skyndsam utredning göras angående datamaskinernas användning inom olika verksamhetsområden av ett län inom den statliga och halvstatliga sektorn och med utgångspunkt från att de föreslagna maskinanläggningarnas kapacitet redan från början skall utnyttjas på ett så rationellt och ekonomiskt fördelaktigt sätt som möjligt. Liknande synpunkter anföres även av *länsstyrelsen i Norrbottens län*.

I en del yttranden beröres frågan om län med och utan datamaskiner. *Civilförsvarsstyrelsen* anser, att de nackdelar som följer av sammanslagningen av vissa län för utnyttjande av samma datamaskiner ej kan anses så stora att de menligt inverkar på det positiva i förslagets genomförande.

Generalpoststyrelsen och *Tjänstemännens centralorganisation* är inte främmande för tanken på en ytterligare begränsning av antalet län med datamaskiner.

Statistiska centralbyrån, *länsstyrelsen i Stockholms län* och *Föreningen Sveriges kronokamrerare* anser det beklagligt, att den för länssystemet grundläggande principen, att varje länsstyrelse skall vara utrustad med maskinanläggning för databehandling, på grund av den otillräckliga beläggningen inom vissa mindre län, icke ansetts kunna helt genomföras. En del remissinstanser, däribland *centrala uppborðsnämnden*, anser sig kunna tillstyrka kommitténs förslag i denna del mot bakgrund av uttalandet att också de nu föreslagna undantagna länen, om så visar sig erforderligt, kan förses med fullständig datamaskinanläggning.

Av de fem länsstyrelser, nämligen länsstyrelserna i Uppsala, Gotlands, Blekinge, Hallands och Jämtlands län, vilka enligt kommitténs förslag inte skola utrustas med fullständiga datamaskinanläggningar, accepterar endast *länsstyrelsen i Gotlands län* förslaget. Länsstyrelsen har inte någon erinran emot förslaget att Gotlands län skall utnyttja datamaskinanläggningen för Stockholms län. Länsstyrelsen erinrar om att en liknande sammanslagning av arbetsuppgifter med annat län redan prövats, i det att postens skatteavdelning i Stockholm betjänar länsstyrelsen i fråga om källskatteredovisningen m. m. Av detta samarbete har länsstyrelsen endast goda erfarenheter.

Övriga fyra länsstyrelser anser, att de bör erhålla egna datamaskinanläggningar och åberopar som skäl härför bl. a., att den ekonomiska vinsten av den föreslagna reduceringen av länsanläggningarnas antal är jämförelsevis obetydlig och att den i varje fall inte är tillräcklig för att motivera undantagandet av ett fåtal län. Likaså framhålles behovet av att kunna använda anläggningarna för andra arbetsuppgifter än dem som sammanhänger med folkbokförings- och uppborðsverksamheten. *Länsstyrelsen i Uppsala län* erinrar om att befolkningsökningen förutsättes bli förhållandevis stor i Västmanlands och Uppsala län och ifrågasätter om inte maskinanläggningens överkapacitet bör kunna tagas i anspråk av t. ex. Uppsala universitet eller lantbrukshögskolan. *Länsstyrelsen i Blekinge län* anser sig böra uppställa det kravet att samtliga länsstyrelser, även om befolkningsnumerären inte är så stor, på så viktiga och omfattande arbetsområden som det här är fråga om ges samma organisatoriska struktur och härigenom samma förutsättningar för arbetets bedrivande. Länsstyrelsen framhåller också, att det hos i Karlskrona förlagda marina myndigheter föreligger intresse av att ha en datamaskinanläggning inom räckhåll. *Länsstyrelsen i Hallands län* understryker bl. a. värdet av att i Halmstad ha en anläggning som, förutom att den kan tjäna som serviceanläggning åt statliga och kommunala organ samt åt näringslivet, kommer att utgöra en reservanläggning för Göteborgs- och Malmöområdena.

Länsstyrelsen i Jämtlands län, som anser att en utökning av arbetsuppgifterna för en länsanläggning kan förväntas rätt snart med hänsyn till de

allmänna rationaliseringssträvandena inom förvaltningen, uttrycker farhågor för att ärendena från ett annat län kommer att behandlas i efterhand i förhållande till det egna länet.

3. Grunddragen av ett ADB-system för folkbokföring och uppbörd

Kommitténs principbetänkande

Lokal skattemyndighet skall även i fortsättningen vara mantalsskrivningsförrättare och föra register över befolkningen m. m. inom sitt verksamhetsområde. Från taxeringsnämnderna inkomna deklARATIONER skall genom den lokala skattemyndighetens försorg granskas och ställas i ordning så att de kan ligga till grund för den stansning som avses skola utföras hos länsstyrelsen. Den lokala skattemyndighetens arbetsuppgifter i övrigt på uppbördsområdet kommer att kraftigt reduceras. Främsta skälet härtill är, att de kvantitativt stora arbetena med längdföring av taxeringsdata, uträkning och debitering av slutlig skatt samt utfärdande av debetsedlar å preliminär och slutlig skatt skall utföras med hjälp av datamaskiner.

Länsstyrelsen skall såsom regionalt registreringsorgan föra register över länets befolkning och, med anlitan­de av datamaskiner hos ett centralorgan, fullgöra huvudparten av den nuvarande länsbyråns arbetsuppgifter. Länsstyrelsen skall vidare övertaga det arbete med bl. a. arbetsgivares, postanstalters och bankers redovisning av inbetalda skatter, vilket nu åvilar postens skatteavdelningar. De sistnämnda föreslås skola indragas.

Länsstyrelsernas uppbördssektioner föreslås i principbetänkandet skola organiseras på en uppbördsdetalj och en hålkortsdetalj. Kontrollfunktionerna på uppbördssektionerna skall ombesörjas av uppbördsdetaljen. På hålkortsdetaljen, där i huvudsak registrerings- och stansningsfunktioner för folkbokföring och uppbörd skall fullgöras, skall till hålkort överföras dels från pastorsämbeten och lokala skattemyndigheter aviserade ändringar i person- och fastighetsregistreringen, dels uppgifter om inbetald preliminär, kvarstående och tillkommande skatt, dels uppgifter om taxeringsresultat dels ock data avseende tilläggs­pensioneringen m. m.

Hålkortens uppgifter överföres maskinellt till magnetband för vidare bearbetning. Med hjälp av banden skall, i enlighet med särskilt uppgjorda maskinprogram, framställas mantals-, fastighets-, taxerings- och debiteringslängder, debetsedlar å preliminär och slutlig skatt, restlängder, överskotts­förteckningar, förteckningar för arbetsgivarkontrollen ävensom underlag för upprättande av taxerings- och uppbördsstatistik m. m.

Beträffande de huvudsakliga arbetsuppgifter som i nuvarande system ankommer på lokal skattemyndighet och som i ett ADB-system avses skola utföras av sådan myndighet respektive av annat organ torde få hänvisas till en i kommitténs principbetänkande intagen sammanställning över de huvudsakliga arbetsuppgifterna för härads­skrivare före och i ett ADB-system, vilken torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.

Kommittén erinrar om att detaljutformningen av systemet kommer att ske under det fortsatta utredningsarbetet och det i anslutning därtill bedrivna systemuppläggningsarbetet. I den mån det under detta arbete framkommer nya synpunkter som gör att i betänkandet redovisade lösningar bör revideras, kommer så givetvis att ske.

Yttranden

De remissinstanser som yttrat sig över grunddragen av ADB-systemet har i allmänhet lämnat utan erinran förslaget i denna del. Några myndigheter, däribland *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, anser det dock vara föga rationellt att deklaramaterialet skall sändas fram och tillbaka mellan lokal skattemyndighet och länsstyrelse. Länsstyrelsen ifrågasätter, om inte stansningen av taxeringsresultatet bör utföras av lokal skattemyndighet.

Kommitténs andra betänkande

Grunddragen av ett ADB-system för folkbokföring och uppbörd blir enligt kommitténs mening i allt väsentligt desamma i ett länssystem och i ett rikssystem. Den huvudsakligaste skillnaden blir att man i länssystemet, som framgått av vad tidigare sagts, slipper skicka material mellan länsstyrelserna och en central anläggning. Uppstansningen av data från grunddokument skall ske i samma omfattning, oberoende av var datamaskinerna är placerade. Den maskinella bearbetningen kommer att ske efter i stort sett likartade principer, likaså utskriften av erforderliga handlingar.

Mot bakgrund härav och av kommitténs i principbetänkandet gjorda uttalanden, att det kunde bli anledning att revidera redan förordade lösningar, har kommittén ansett sig inte nu böra gå närmare in på olika detaljer i systemutformningen. Självfallet, framhålls det, kommer dock kommittén att under sitt fortsatta arbete beakta sådana synpunkter som framkommit under remissbehandlingen av principbetänkandet.

Yttranden

Grunddragen av ett ADB-system för folkbokföring och uppbörd behandlas av några remissinstanser.

Överbefälhavaren framhåller, att under systemuppläggningsen hänsyn bör tagas till möjligheterna och förutsättningar skapas (eventuellt genom reservation av vissa positioner i hålkort m. m. för gemensamma begrepp) för att ömsesidigt kunna utnyttja data från hålkort och magnetband tillhörande de civila och militära redovisningsmyndigheterna.

Statskontoret påpekar, att omfattande arbetsuppgifter tillhörande folkbokföring och skatteuppbörd förekommer såväl hos skilda myndigheter inom allmän förvaltning som hos det enskilda näringslivet. Systemuppläggningsen för automatisk databehandling måste bli sådan att en samordning inom hela detta komplex av mer eller mindre sammanhängande databehandlingsrutiner så långt möjligt kan komma till stånd. Frågan om anordningar

för översättning mellan främst olika typer av magnetband måste ägnas uppmärksamhet.

Bland vissa remissmyndigheter, främst länsstyrelserna, råder delade meningar om förläggningen av stansningsarbetet, d. v. s. om det skall utföras hos lokal skattemyndighet eller hos länens datakontor.

Några remissinstanser har även uttalat sig beträffande folkbokföringen. *Sveriges industriförbund* understryker sålunda angelägenheten av att ställning snarast tages till principerna för kyrkobokföringen. Enligt förbundet kan det ifrågasättas, om inte det nuvarande systemet med dubbel registrering redan nu bör omarbetas till en enhetligt uppbyggd folkbokföring. Skall en omläggning ske är det självfallet önskvärt att denna genomföres i samband med att ADB-anläggningarna tages i bruk.

Länsstyrelsen i Värmlands län ifrågasätter om inte tiden är inne för en reform i fråga om folkbokföringen. Den nuvarande ordningen, som torde vara historiskt betingad, anser länsstyrelsen inte vara tillfredsställande. En utredning bör göras rörande möjligheter att överflytta folkbokföringen till de lokala skattemyndigheterna. Liknande synpunkter anföres av *centrala uppborädsnämnden, länsstyrelsen i Stockholms län* samt *kronokamrerarna i Göteborg, Kristinehamn* och *Västerås*.

IV. DEPARTEMENTSCHEFEN

Principfrågan

Efter beslut vid 1945 och 1946 års riksdagar genomfördes omfattande reformer inom folkbokförings- och uppborädsväsendet. I fråga om folkbokföringen beslöts en modernisering av registreringssystemet i dess helhet. Efter dåtida förhållanden moderna tekniska hjälpmedel togs i anspråk för registreringsarbetet. Varje länsstyrelse försågs sålunda i sin egenskap av länsbyrå för folkbokföringen med en adressmaskinanläggning. Adressplåtar lades upp för hela befolkningen, fastigheterna i riket och de juridiska personerna. Adressmaskinanläggningarna skulle utnyttjas för att förse längder av olika slag, t. ex. inkomstlängder, fastighetslängder och röstlängder, med namn- och adresstryck. Utskriften av dessa längder hade tidigare — utom i vissa städer där man redan förut börjat använda adresseringsmaskiner — skett med hjälp av skrivmaskin. Statistiska centralbyrån erhöll uppgiften att i egenskap av riksbyrå för folkbokföringen utöva den centrala ledningen av och tillsynen över folkbokföringen i riket.

På uppborädsområdet infördes den s. k. källskatten. Vid postkontoren i residensstäderna inrättades särskilda skatteavdelningar. Till dessa skulle inflytande skatter redovisas. Skatteavdelningarna försågs med hålkortsmaskiner. Inom generalpoststyrelsen inrättades ett skattekontor. Debetsedlarna å preliminär och slutlig skatt försågs med namn- och adressuppgifter med

hjälp av länsstyrelsernas adressmaskinanläggningar. De lokala skattemyndigheterna, d. v. s. häradskrivarna och kronokamrerarna, vilka ombesörjer uträkning och debitering av skatter och avgifter, utrustades däremot inte med några speciella tekniska hjälpmedel utöver konventionella kontorsmaskiner.

Redan vid beslutet om dessa reformer förutsattes, att en översyn av de nya systemen skulle företagas, sedan en tids erfarenhet vunnits. Visst utredningsarbete påbörjades år 1949 av särskilda sakkunniga. Arbetet fullföljdes sedermera av dåvarande statens organisationsnämnd, som åren 1957 och 1958 framlade förslag i ämnet. Organisationsnämndens undersökningar var till en början inriktade på att klarlägga om hålkortsmetoden var lämplig för de arbeten som förekommer inom folkbokförings- och uppborädsverksamheten. Nämnden fann metoden vara ändamålsenlig. De totala årskostnaderna för de ifrågavarande verksamhetsområdena skulle bli väsentligt lägre i ett hålkortssystem än med nuvarande hjälpmedel. Ett av nämnden utarbetat detaljerat förslag till hålkortssystem lades till grund för viss försöksverksamhet som under ungefär ett och ett halvt års tid bedrevs parallellt med den ordinarie folkbokförings- och uppborädsverksamheten. Försöken utvisade att det skulle vara ur systemteknisk synpunkt lämpligt och ekonomiskt fördelaktigt att övergå till att använda hålkortsmaskiner för arbetet inom folkbokföringen och uppboräden.

Medan utredningsarbetet och försöken pågick inom organisationsnämnden, började de elektroniska datamaskinerna komma i bruk. Eftersom det för statsförvaltningens del fanns anledning att följa utvecklingen inom databehandlingsområdet, tillkallade jag enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande hösten 1955 särskilda utredningsmän, kommittén för maskinell databehandling, med uppdrag att bl. a. verkställa utredning rörande statens behov av datamaskiner. I samråd med denna kommitté kompletterade organisationsnämnden sina tidigare gjorda undersökningar för att få klarlagt, om det vore fördelaktigt att använda datamaskiner vid folkbokföring och skatteuppborä.

Enligt den av nämnden år 1958 till Kungl. Maj:t lämnade redovisningen för undersökningarna skulle ett system med automatisk databehandling (ADB-system) vara ekonomiskt fördelaktigare än ett hålkortssystem. Vad som väsentligen skilde de båda systemen var datamaskinernas högre grad av automatik och avsevärt större hastighet vid bearbetningen i förhållande till hålkortsmaskinerna. Nämnden föreslog en övergång till automatisk databehandling. Enligt förslaget skulle en för hela riket gemensam datamaskinanläggning inrättas och inordnas i riksskattenämnden.

Ett genomförande av organisationsnämndens förslag förutsatte emellertid, att ytterligare utredningsarbete kom till stånd. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade jag därför hösten 1958 särskilda sakkunniga, uppborädsorganisationskommittén, med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation av folkbokförings- och uppborädsväsendet.

Kommittén har avgivit två betänkanden i ämnet, här betecknade som kommitténs principbetänkande (SOU 1961: 4) respektive kommitténs andra betänkande (SOU 1962: 18). Detaljutformningen av ett ADB-system av den storleksordning som det här är fråga om är synnerligen arbetskrävande och fordrar lång tid. Kommittén har därför i betänkandena endast angivit grunderna för hur ett ADB-system för folkbokföring och skatteuppbörd bör utformas. Kommitténs förslag bygger här i princip på de av organisationsnämnden tidigare framlagda förslagen. Särskild uppmärksamhet har ägnats frågan hur möjligheterna att genomföra ändringar på skattelagstiftningens område och att upprätthålla folkbokförings- och uppbördsverksamheten under krigsförhållanden påverkas vid användningen av ADB-tekniken. Efter att för sin del ha konstaterat, att ett ADB-system i allt väsentligt är väl lämpat för folkbokförings- och uppbördsverksamheten, har kommittén föreslagit att en övergång skall ske till ett sådant system. Kommittén har härvid haft samråd med kommittén för maskinell databehandling.

Det tekniska system med adressmaskinanläggningar som genomfördes vid folkbokförings- och uppbördsreformen innebar efter dåtida förhållanden en avsevärd rationalisering. Systemlösningen kan fortfarande anses som relativt rationell, om man uteslutande ser den som en metod för att hålla aktuella register över befolkning och fastigheter m. m. Systemet kräver emellertid insatser av personal för rutingörsmål — arbetsuppgifter som numera i stor utsträckning kan utföras med hjälp av moderna kontorsmaskiner. Vidare har arbetsuppgifterna ökat i omfattning och nya uppgifter tillkommit. Bland nya arbetsuppgifter kan särskilt nämnas framställning av längder och avier m. m. för den allmänna försäkringen. Följden har blivit, att det nuvarande systemets kapacitet helt utnyttjats och att organisatoriska och personella problem uppkommit. Redan nuvarande arbetssituation inom folkbokföringsväsendet motiverar sålunda en omprövning av verksamheten ur organisatoriska och tekniska synpunkter. Detta bekräftas av åtskilliga av de remissinstanser som yttrat sig över uppbördsorganisationskommitténs nu framlagda betänkanden.

Kravet på en ökad mekanisering av verksamheten accentueras än mer om man beaktar den betydelse som folkbokföringen har för andra myndigheter och organ inom samhället. Anspråken på att utnyttja folkbokföringens register för andra samhällsfunktioner har ökat avsevärt under senare år. Inte minst gäller detta på samhällsplaneringens område. Det är sålunda vid planering av t. ex. sjukvård, åldringsvård och skolväsende av synnerlig vikt att man har möjligheter att snabbt erhålla aktuella uppgifter rörande befolkningens fördelning på olika områden och inom olika åldersgrupper. Jag vill i detta sammanhang nämna att man i två län på grundval av uppgifter från folkbokföringen låtit upprätta särskilda hålkortsregister för att därigenom möjliggöra maskinella bearbetningar. Dessa register innebär i viss mån en dubblering av folkbokföringens registrering; ett förhål-

lande som kan sägas ha framtvingsats av bristerna i det nuvarande folkbokföringssystemet. Det kan enligt min mening inte råda något tvivel om att en högre mekaniseringsgrad skulle ge möjlighet till en vidgad och mera rationell användning av folkbokföringens registeruppgifter. Jag syftar härvid främst på att det växande kravet på utökade informationer till andra myndigheter och samhällsorgan skulle kunna tillgodoses i en för fortsatt bearbetning lämplig form samt att en för många samhällsfunktioner önskvärd fördjupad analys av registermaterialet skulle möjliggöras.

När det gäller skatte- och uppbördsverksamheten är denna baserad på manuela metoder i en sådan utsträckning, att pennan kan sägas utgöra det dominerande tekniska hjälpmedlet. De lokala skattemyndigheterna erhåller från folkbokföringen längder och debetsedlar, tryckta med namn och adress. Genom ett manuellt förfarande förses sedan dessa handlingar med erforderliga uppgifter om taxering, skattebelopp o. s. v. Bokföringen av inflyttade skatter sker genom hålkortsmaskinell bearbetning hos postens skatteavdelningar, varifrån maskinellt framställda redovisningshandlingar tillställs de lokala skattemyndigheterna. Den vidare bearbetningen där, t. ex. avräkning av preliminärt erlagd skatt mot slutlig skatt, ränteberäkningar och summering av skattebeloppen sker emellertid med hjälp av enkla kontorsmaskiner.

Den nuvarande organisationen för folkbokföring och skatteuppbörd omfattar ca 2 800 fast anställda befattningshavare, vartill kommer extra befattningshavare motsvarande 3 000 biträdesmånader årligen. Av den fast anställda personalen utgör drygt 2 000 biträdespersonal, varav mer än tre fjärdedelar är placerade hos de lokala skattemyndigheterna. Huvudparten av personalen sysselsättes med redovisningsgöromål inom skatte- och uppbördsverksamheten och det är inom detta område som de avancerade kontorstekniska hjälpmedlen kan förväntas resultera i särskilt omfattande rationaliseringsvinster i form av kostnadsbesparande personalminskningar. Genom rationaliseringen skulle sålunda personal, som nu sysslar med rutingöromål, friställas för mera kvalificerade arbetsuppgifter. En sådan rationalisering är särskilt angelägen i nuvarande arbetsmarknadssituation. Av det anförda framgår enligt min mening, att det även inom uppbördsområdet finns starka motiv för en ökad mekanisering.

Nästan alla remissinstanser som yttrat sig över uppbördsorganisationskommitténs betänkanden understryker behovet av ett utbyte av nuvarande tekniska hjälpmedel inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Härvid har man åberopat, förutom här tidigare anförda skäl, det förhållandet att nuvarande utrustning är starkt försliten.

Det är med tillfredsställelse jag konstaterar, att den allmänna uppslutningen kring det förslag om långt gående mekanisering som framlagts i dessa betänkanden nu ger statsmakterna underlag att fatta beslut om den framtida organisationen inom berörda verksamhetsgrenar. Jag vill vidare tillägga, att ovissheten rörande denna organisation försvårat och i vissa fall även förhindrat en långsiktig planering inom andra förvaltningsområ-

den. Som exempel härpå kan jag nämna, att frågan om en eventuell decentralisering av uträkningen av arbetsgivaravgifter till den allmänna försäkringen samt uträkning och utbetalning av folkpension och tilläggs pension i åtskilliga hänseenden påverkas av den organisatoriska och tekniska lösning som väljes för folkbokföring och skatteuppbörd. Dessutom vill jag peka på en annan faktor av betydelse i detta sammanhang. Det är naturligt, att det mångåriga utredningsarbetet fört med sig en viss känsla av osäkerhet och ovisshet inför framtiden bland den personal som är sysselsatt inom nuvarande organisation. Problem av denna art uppkommer så gott som alltid vid rationaliseringsprojekt av betydelse. Det slutliga avgörandet i en sådan fråga måste alltid fattas utifrån en avvägning mellan kravet på en effektivt och rationellt verkande förvaltningsapparat och hänsynen till de anställdas berättigade intresse av säkerhet i anställningsförhållandena. Även för länsstyrelsernas del har ovissheten om den framtida organisationen medfört olägenheter när det gällt att rekrytera och behålla personal inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Inte minst från dessa synpunkter anser jag det angeläget att organisationen av folkbokföringsväsendet och skatteuppbörden nu fastlägges.

Av den tidigare redogörelsen har framgått att kommittén på grundval av ett allsidigt utredningsmaterial och i samråd med kommittén för maskinell databehandling föreslagit, att datamaskiner införes som hjälpmedel i folkbokförings- och uppbördsarbetet. Kommittén har också i sina betänkanden angivit grunddragen av ett sådant ADB-system. Huvudsakligen innebär systemet, att datamaskinerna skall användas för att löpande aktualisera i folkbokförings- och uppbördsväsendet ingående register samt framställa mantals-, fastighets-, taxerings- och debiteringslängder, debetsedlar å preliminär och slutlig skatt m. m.

Under de senaste åren har datamaskiner i växande utsträckning kommit att utnyttjas för administrativa arbetsuppgifter. Därmed har nya vägar öppnats för en rationalisering och effektivisering av detta arbetsfält. Den mekanisering och automatisering, som inom industriproduktionen varit en helt naturlig företeelse och utgjort en allmänt accepterad grundval för fortgående produktivitetsvinster, kan genom datamaskinernas tillkomst numera på motsvarande sätt realiseras inom kontorsområdet. De egenskaper hos datamaskinerna som medfört en helt ny syn på kontorsarbetets rationalisering och effektivisering är maskinernas förmåga att automatiskt genomföra långa och komplexa arbetsprocesser. Genom att de däri ingående operationerna — beräkningar, tabellslagningar, sorteringar, urval av vissa data och informationer, ändringar i registreringen, utskrift av erhållna resultat m. m. — utföres på elektronisk väg blir arbetshastigheten utomordentligt hög i förhållande till manuellt arbete. Bearbetningen sker dessutom med stor säkerhet, och datamaskinerna kan instrueras så att felaktigheter inte tillåtes passera utan att de i tid uppmärksammas. Vad som förutom arbetshastigheten skiljer dessa maskiner från konventionella kontorshjälpmedel är att de styrs av program, som steg för steg instruerar dem om hur en given ar-

betsprocess i alla dess detaljer skall genomföras. Ett sådant program täcker därvid alla de bearbetningsalternativ som kan uppkomma och har följaktligen en helt likartad funktion som arbetsanvisningarna i en manuell kontorsrutin. En mera detaljerad redogörelse för maskinernas tekniska uppbyggnad och deras arbetssätt har lämnats i det föregående (s. 14—16).

Datamaskinerna är en produkt av en ständigt fortgående teknisk utveckling och bör därför ses som ett naturligt led i framåtskridandet. Mot bakgrunden av vad som här sagts kan det ändock vara berättigat att påstå, att dessa maskiner innebär något av en revolution på kontorsarbetets område. De öppnar helt nya möjligheter till genomgripande rationaliseringsåtgärder och effektivisering av administrationen. Det är med tillfredsställelse jag konstaterar, att olika statliga myndigheter insett detta och att statsförvaltningen i flera fall varit föregångare inom landet när det gäller att utnyttja den nya teknik som datamaskinerna erbjuder.

Kommittén för maskinell databehandling har i sitt betänkande (SOU 1962: 32) lämnat en utförlig beskrivning av de områden inom förvaltningen, där ADB-tekniken användes i dag eller där denna teknik är möjlig och lämplig i en nära framtid. Av redogörelsen framgår, att det den 1 januari 1962 fanns 70 anläggningar i landet, varav 20 inom statsförvaltningen. I januari i år uppskattades antalet anläggningar till 120, varav 26 inom statsförvaltningen och tre hos kommunala myndigheter. Bland myndigheter inom den centrala statsförvaltningen som har datamaskiner installerade vill jag här nämna järnvägsstyrelsen, statistiska centralbyrån, flygförvaltningen, riksförsäkringsverket, domänstyrelsen och postbanken.

Inom statsförvaltningen har datamaskinerna alltså fått en vid spridning. De har tagits i anspråk för de mest skiftande arbetsuppgifter, och resultatet kan i stort sett sägas ha motsvarat de förväntningar man hyst inför övergången. ADB-metoden tillämpas sålunda för bl. a. omfattande och komplicerade personal-, anslags- och förrädsredovisningsuppgifter. Bland dessa kan särskilt nämnas löneuträkning för försvarsväsendets personal, registrering av landets motorfordonsbestånd, anslagsredovisningen för försvarshuvudtiteln, dispositionsbokföringen för de militära förvaltningarna, flygvapnets förrädsredovisning samt behovsberäkningar inom armén och civilförsvaret. Datatekniken har vidare tagits i anspråk inom det medicinska området, bl. a. för registrering av cancerfall. Även inom det enskilda näringslivet är registrerings- och redovisningsområdet ett allmänt förekommande arbetsfält för ADB-maskiner och deras användning är särskilt stor inom försäkringsbranschen. När det gäller skattesidan finns erfarenheterna hos uppboordsverket i Stockholm. Under två år har uppboordsverket använt ADB-tekniken för uträkning av den slutliga skatten och för utskrift av slutskattedelar. Resultatet har betecknats som gott. Inom folkbokföringen har tekniken ännu inte tillämpats men väl inom ett folkbokföringen närstående område, nämligen 1960 års folk- och bostadsräkning. Denna har genomförts med hjälp av statistiska centralbyråns datamaskinanläggning. Även här är erfarenheterna goda. Förutom att datamaskinerna möjliggjort en mera djupgående sta-

tistisk bearbetning och en väsentligt utvidgad service till huvudkonsumenterna har publiceringen av resultaten kunnat ske ett å tre år tidigare i jämförelse med föregående räkning, då konventionella maskiner användes.

Det förtjänar också framhållas, att man i Amerikas förenta stater sedan lång tid tillbaka använder datamaskiner inom verksamhetsområden som är likartade dem det nu gäller. Sålunda sker sedan 1957 registrering och utbetalning inom socialförsäkringen med hjälp av datamaskiner. Det gäller där central registrering av en mycket ansenlig datavolym omfattande inte mindre än ca 135 milj. personer. Vissa delstater har även använt denna teknik i sitt arbete med uträkning och uppörd av skatter och andra avgifter. Vad gäller det federala skatteväsendet håller detsamma på att f. n. byggas ut med en central datamaskinanläggning och nio regionala mindre datamaskinanläggningar.

De automatiska datamaskinerna torde ha passerat försöksstadiet och är numera en realitet inom administrationens område. Hittills gjorda erfarenheter samt nu skönjbara utvecklingstendenser såväl inom som utom landet ger stöd för en sådan bedömning. Det är därför naturligt, att man för rationalisering av folkbokförings- och uppördsområdet föreslagit ADB-maskiner som mest lämpade tekniska hjälpmedel. De undersökningar och utredningar som i samråd med kommittén för maskinell databehandling företagits av dåvarande statens organisationsnämnd och nu senast av uppördsorganisationskommittén visar, att dessa maskiner med fördel skulle kunna användas inom folkbokförings- och uppördsväsendet. De erfarenheter av datamaskindrift som föreligger beträffande dessa båda speciella områden bestyrker de slutsatser utredningarna kommit till. Så gott som alla remissinstanser, däribland matematikmaskinnämnden som representerar den tekniska sakkunskapen på detta område, delar uppfattningen om maskinernas användbarhet och lämplighet för här berörda förvaltningsgrenar.

För egen del vill jag sammanfatta mina synpunkter på frågan om modernisering av folkbokförings- och uppördsväsendet sålunda. Genom datamaskinerna har erhållits ett utomordentligt tekniskt hjälpmedel för de registreringsuppgifter m. m. som framställs inom folkbokföringen. Något alternativt hjälpmedel som i dag och för överblickbar framtid kan mäta sig med dessa maskiner i fråga om effektivitet och mångsidighet i användningen finns inte. Maskinerna skapar förutsättningar för en effektivisering av själva folkbokföringen. Behovet härav har jag tidigare utförligt motiverat. Vidare erbjuder de goda möjligheter att inom ramen för den ordinarie folkbokföringsverksamheten — och som en biprodukt av denna verksamhet — taga fram underlag för statistikproduktionen och andra data, som är nödvändiga för verksamheten på skilda områden i samhället. Inom uppördsväsendet befrias de lokala skattemyndigheterna från omfattande rutinuppgifter. Genom att utnyttja datamaskiner kan man erhålla avsevärda rationaliseringsvinster även i form av personalbesparingar och kostnadsminskningar. Kommittén har uppskattat personalminskningen till 600 å 800 personer

hos de lokala skattemyndigheterna och den årliga rationaliseringsvinsten till 5 å 10 milj. kr. Med hänvisning till vad här anförts förordar jag, att principbeslut nu fattas om övergång till automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Kommitténs förslag till utformning av ADB-systemet kan jag ävenledes i huvudsak godtaga. Jag förutsätter dock, att de erinringar som framförts vid remissbehandlingen rörande olika detaljer i systemutformningen beaktas i det fortsatta utredningsarbetet och att samråd sker med de myndigheter och organ vilkas verksamhet kan komma att beröras av den föreslagna omläggningen.

Frågan om lokaliseringen av den för ADB-systemet erforderliga maskinutrustningen har tilldragit sig särskilt stort intresse. Som jag tidigare framhållit föreslog kommittén i sitt principbetänkande inrättande av en till riksskattenämnden anknuten central datamaskinanläggning, där bearbetning och framställning av längder och debetsedlar m. m. för hela riket skulle ske. Länsstyrelserna skulle förses med erforderlig utrustning för framställning av hålkort, vilka för bearbetning skulle sändas till riksskattenämnden. Som alternativ till det sålunda föreslagna rikssystemet redovisades även summariskt två andra lösningar, innebärande den ena att i princip varje länsstyrelse skulle utrustas med en datamaskinanläggning (länsystem) och den andra att endast ett begränsat antal länsstyrelser skulle erhålla sådana anläggningar (regionsystem). Kommittén förordade rikssystemet, då detta ur kostnadssynpunkt ställde sig inte oväsentligt förmånligare än de övriga. Mot en årlig driftskostnad av drygt 61 milj. kr. i nuvarande system svarade enligt kommitténs beräkningar en årskostnad av ca 51 milj. kr. i ett rikssystem och ca 56 milj. kr. i ett länsystem.

Förslaget att samla datamaskinutrustningen i en rikanläggning kritiserades hårt av åtskilliga remissinstanser, främst länsstyrelserna. De ansåg det olämpligt och riskabelt att sända material av olika slag mellan länsstyrelserna och det centrala maskinorganet liksom att de i sitt löpande arbete skulle bli beroende av central bearbetning. Vidare framhölls att det allmänt sett skulle vara en fördel för länsstyrelserna att disponera över en egen datamaskinanläggning. Även om, såsom kommittén gjort gällande, anskaffnings- och driftskostnaderna skulle bli högre i länsystemet än i rikssystemet, uppvägs enligt remissinstanserna länsystemets fördelar mer än väl nackdelen av de högre kostnaderna. Också ur totalförsvarets synpunkt ansågs en central anläggning mindre lämplig.

Mot bakgrund av den kritik som från remissinstansernas sida riktades mot kommitténs förslag till rikssystem erhöll kommittén Kungl. Maj:ts uppdrag att utarbeta förslag till ett i viss mån modifierat länsystem. Det med anledning härav utarbetade förslaget, vilket redovisats i kommitténs andra betänkande, innebär att tjugo län, inklusive Stockholms stad, skall förses med datamaskiner och viss utrustning för stansning av hålkort. Övriga fem län, nämligen Uppsala, Gotlands, Blekinge, Hallands och Jämtlands län, ut-

rustas med endast den stansutrustning som erfordras för framställning av hålkort, vilka skall sändas till närbeläget län för bearbetning. Anledningen härtill är den genomsnittligt låga beläggning som skulle uppkomma på maskinerna i dessa län. Kommittén understryker dock, att ifrågavarande län, om arbetsuppgifterna ökar i framtiden, kan utrustas med datamaskiner. Nästan alla remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget att datamaskinerna skall placeras ute i länen.

Mot kommitténs i betänkandena redovisade kostnadsberäkningar har från en del remissinstansers sida riktats den kritiken, att kommittén belastat folkbokförings- och uppbördsverksamheten med hela kostnaden för anläggningarnas drift, oaktat man kunde ha anledning räkna med att datamaskinanläggningarna i ett länssystem skulle komma att utnyttjas även för andra arbetsuppgifter. Länssystemet skulle därigenom kunna ställa sig ur ekonomisk synpunkt mera fördelaktigt än vad kommittén räknat med. Här emot kan dock, som kommittén också påpekat, invändas att man i dag inte med säkerhet vet hur mycket tid i maskinanläggningarna som blir tillgänglig för andra arbetsuppgifter än folkbokföring och uppbörd. Inte heller vet man vilka dessa andra arbetsuppgifter kan bli eller vilka inkomster de skulle ge. Jag vill här också framhålla, att beläggningen på maskinerna beräknas komma att variera starkt under olika tider på året med vissa markerade toppbelastningsperioder. Detta kan medföra en viss begränsning när det gäller möjligheten att utnyttja anläggningarna för andra arbetsuppgifter. Jag delar alltså kommitténs uppfattning, att det i dagens läge saknas förutsättningar att göra någon uppskattning av storleken av de inkomster som eventuellt skulle kunna tillföras statsverket genom serviceverksamhet hos maskinanläggningarna.

Valet mellan ett rikssystem och ett länssystem är en komplicerad fråga. Båda systemen har sina bestämda fördelar och nackdelar. Betraktar man problemet från snävt ekonomisk synpunkt råder det ingen tvekan om att rikssystemet ställer sig fördelaktigare för den närmaste framtiden. Det förhåller sig vidare så, att rikssystemet ger något större möjligheter att tillvarata framstegen på det maskintekniska området. Mot detta får å andra sidan ställas de nackdelar som ligger i att länsstyrelserna i sitt löpande arbete blir beroende av riksanläggningen och de transporter av material denna organisation ger upphov till. Remissinstanserna har också, som jag tidigare berört, överlag förordat länssystemet och därvid åberopat den större smidighet länsanläggningarna skulle ge i det dagliga arbetet. Vidare har de betonat det värde för framtiden som ligger i att erhålla en statlig dataorganisation i länen. Även beredskapssynpunkter har åberopats. En bidragande orsak till det negativa mottagandet som förslaget om ett centralsystem mött är oviljan mot varje form av centralisering av en nu decentraliserad verksamhet. För min del kan jag i många avseenden instämma i den kritik som riktats mot rikssystemet. Redan införandet av en helt ny teknik för med sig organisatoriska och arbetstekniska problem för de berörda myndigheterna. Man bör

vid övergången därför undvika åtgärder som medför onödiga störningar i arbetsrutinerna. Den centrala bearbetning och den transport av material mellan berörda organ som rikssystemet bygger på kan vara ett sådant störningsmoment. Även nuvarande decentraliseringssträvanden inom förvaltningen talar för ett länssystem. Till detta kommer att jag i likhet med remissinstanserna bedömer det som framsynt att utrusta länen med egna datamaskinanläggningar. Det är min övertygelse att dessa i en inte alltför avlägsen framtid kommer att beläggas med åtskilliga statliga och kommunala uppgifter. I detta sammanhang må erinras om den pågående utredningen om den statliga länsförvaltningens ordnande, vars förslag, oavsett vilken organisationsform som väljes, kan beräknas medföra en sådan rationalisering och intensifiering av verksamheten på länsplanet att behov av att anlita datamaskiner säkerligen uppkommer. Jag vill understryka betydelsen av att planeringen för anläggningarnas användning för dylika och ytterligare andra uppgifter kommer i gång så snart som möjligt.

Jag anser mig således — oaktat rationaliseringsvinsten åtminstone för den närmaste framtiden skulle bli större i rikssystemet — böra tillstyrka en organisation med datamaskiner i princip enligt länssystemet. Att såsom förordats av några remissinstanser ha ett regionalt system med datamaskiner endast hos ett begränsat antal län anser jag inte böra komma ifråga då nackdelarna i en sådan organisation blir i stort sett desamma som i ett rikssystem.

Kommittén har, som jag nyss berört, föreslagit en viss, mindre begränsning av antalet maskinanläggningar. Förslaget överensstämmer med vad som förutsattes i de hösten 1961 meddelade direktiven. I dessa framhölls, att en samordning av databehandlingen mellan län med litet befolkningsunderlag borde övervägas. De fem län som enligt kommitténs förslag inte nu skall erhålla någon datamaskinanläggning har en folkmängd av högst omkring 170 000 personer. Av de ifrågavarande länen föreslås att Uppsala län (ca 170 000 invånare) betjänas av datamaskinanläggningen för Västmanlands län (ca 235 000 invånare), Gotlands län (ca 54 000 invånare) av anläggningen för Stockholms län (ca 487 000 invånare), Blekinge län (ca 145 000 invånare) av anläggningen för Kronobergs län (ca 159 000 invånare), Hallands län (ca 171 000 invånare) av anläggningen för Jönköpings län (ca 286 000 invånare) och Jämtlands län (ca 138 000 invånare) av anläggningen för Västernorrlands län (ca 283 000 invånare). Detta betyder att av samtliga de sex län, vilka f. n. har eller vid årsskiftet 1970/71 kan beräknas uppnå en folkmängd om högst 200 000 personer, fem län utrustas med endast stansutrustning. Det sjätte länet (Kronobergs län) erhåller en datamaskinanläggning som skall betjäna även annat län med lågt befolkningstal (Blekinge län). Om samtliga län utom Gotlands län försågs med egen datamaskinanläggning, skulle driftskostnaderna öka med totalt ca 1,5 milj. kr. Enligt kommitténs mening är det inte ekonomiskt motiverat att belasta sy-

stemet med en sådan kostnad, då den genomsnittliga beläggningen på de minsta anläggningarna skulle bli förhållandevis låg.

Frågan om begränsningen av antalet datamaskiner har närmare behandlats endast av de fem berörda länsstyrelserna. Länsstyrelsen i Gotlands län tillstyrker för sin del förslaget. Övriga fyra länsstyrelser däremot motsätter sig detsamma. Från dessa länsstyrelser sida hävdas, att kostnadsfördyringen om ca 1,5 milj. kr. per år är så obetydlig att den inte bör spela någon avgörande roll i förevarande sammanhang.

Enligt min mening skulle det i och för sig medföra vissa fördelar om samtliga länsstyrelser kunde få egna datamaskiner. De skulle därigenom erhålla samma organisatoriska struktur och ges samma möjligheter att tjäna som serviceanläggningar åt myndigheter och enskilda inom länet. Som jag tidigare berört råder det emellertid f. n. oklarhet rörande omfattningen av den serviceverksamhet som kan komma att åvila datamaskinanläggningarna. Vidare vill jag erinra om att Kungl. Maj:t i dagarna bemyndigat chefen för inrikesdepartementet att tillkalla en sakkunnig för utredning om ändrad länsindelning. Utan att på något sätt föregripa denna utrednings överväganden torde man få förutsätta att den kommer att utmynna i förslag om mindre antal län än f. n. Genomföres ett dylikt förslag torde underlag komma att finnas för en anläggning i varje län. Med hänsyn till vad nu anförts synes det motiverat att icke f. n. taga definitiv ställning till antalet anläggningar. Då enbart verksamheten för folkbokföring och skatter inte motiverar anskaffning av datamaskiner i de minsta länen, saknas enligt min mening nu underlag för ett beslut som tillmötesgår berörda länsstyrelserns önskemål. Jag kan för dagen inte förorda principbeslut om anskaffning av datamaskinutrustning för samtliga län. Frågan torde automatiskt få sin lösning i samband med en länsindelningsrevision.

V. KOMMITTÉNS ORGANISATIONSFÖRSLAG M. M. JÄMTE YTTRANDEN

1. Länsanläggningarnas administration

Kommitténs andra betänkande

Efter att ha erinrat om det organisationsförslag som redovisats i principbetänkandet framhåller kommittén i sitt andra betänkande, att de maskinella hjälpmedel som användes i nuvarande system — såsom torde framgå av den tidigare lämnade redogörelsen — är placerade hos olika organ inom länet, nämligen hos länsstyrelsen, postens skatteavdelning och de lokala

skattemyndigheterna. Hjälpmedlen är av helt olika art och utnyttjas oberoende av varandra inom skilda avsnitt av arbetsprocessen. Genom ADB-systemet öppnas möjligheter till en vidgad integrering i databehandlingen. De olika inom systemet förekommande maskinerna samverkar med varandra på ett sätt, som saknar motsvarighet i nuvarande system.

Kommittén anser, att av praktiska skäl och ur effektivitetssynpunkt den inom länen placerade maskinutrustningen — datamaskinerna och stansutrustningen — bör vara så samlad som möjligt och placerad i nära anslutning till de lokaler, där mottagning, registrering och förgranskning sker av inkommande material. Kommittén finner det naturligt att, så länge verksamheten på länsanläggningarna helt domineras av arbetsuppgifter inom länsstyrelseorganisationen, anläggningarna organisatoriskt knytes till länsstyrelsen. Att, såsom några remissinstanser ifrågasatt, placera länsanläggningarna fristående från länsstyrelseorganisationen anser kommittén inte vara ändamålsenligt.

Kommittén föreslår därför, att maskinutrustningen placeras hos länsstyrelserna och att den för driften erforderliga personalen inlemmas i länsstyrelseorganisationen. Kommittén erinrar i anslutning därtill, att den haft samråd med länsförvaltningsutredningen rörande denna fråga. Länsförvaltningsutredningen hade därvid hävdad, att det rent allmänt sett syns angeläget att i största möjliga utsträckning reducera antalet länsorgan inom olika verksamhetsområden. En splittring av ADB-verksamheten inom länen skulle verka i motsatt riktning och kunde befaras leda till olägenheter vid strävandena att sammanföra olika fristående länsorgan med länsstyrelsen eller att i varje fall bättre än nu samordna deras verksamhet med länsstyrelsens. Ur de synpunkter nämnda utredning hade att företräda, hade den förklarat sig kunna biträda kommitténs förslag.

I den framtida organisationen kommer enligt kommittén länsstyrelsen att vara utrustad med datamaskiner i stället för adresseringsmaskiner. De sistnämnda är placerade inom uppbördssektionens folkbokföringsdetalj. Arbetsuppgifterna kommer inom den nya organisationen att spänna över ett väsentligt mera vidsträckt fält än i nuvarande organisation. Benämningen folkbokföringsdetalj anser kommittén därför inte vara lämplig i fortsättningen. Kommittén föreslår, att den underavdelning inom länsstyrelsen, där den för ADB-systemet erforderliga maskinutrustningen placeras, benämnes länsstyrelsens *datakontor*.

Som tidigare berörts avses länens maskinanläggningar vara av två typer, dels fullständiga anläggningar med såväl datamaskiner som maskiner för stansning, dels anläggningar med enbart stansutrustning. Vissa av de förstnämnda anläggningarna skall utnyttjas för att åt de senare utföra det egentliga ADB-arbetet, främst aktualisering av bandregister, beräknings- och utskriftsarbeten. Beredningsarbetet, handhavandet av erforderliga kortregister, distribution av längder och avier m. m. skall däremot alltid ombesörjas av vederbörande länsstyrelse.

Efter att ha lämnat en redogörelse för hur arbetsuppgifterna inom ett data-

kontor kommer att vara fördelade på vissa huvudgrupper framhåller kommittén, att datakontoren i län med datamaskinanläggning kommer att få kvantitativt mycket omfattande arbetsuppgifter. I ett län av genomsnittstorlek beräknas för datakontoret erfordras ca 25 personer, vilket jämfört med nuvarande folkbokföringsdetalj innebär en fördubbling.

Till datakontorets arbete kommer även att höra att ge uppgiftslämnarna — pastorsämbeten, lokala skattemyndigheter, allmänna försäkringskassor, taxeringsnämnder m. fl. — de råd och anvisningar som erfordras för att utväxlingen av uppgiftsmaterial skall ske på föreskrivet sätt. Hur ADB-verksamheten ifråga skötes inom datakontoret i ett län kan i vissa lägen ha betydelse för motsvarande verksamhet i annat län till följd av det inom folkbokföringen och skatteuppbörden förekommande datautbytet länen emellan.

Kommittén nämner, att säkerheten i systemet och bästa ekonomiska utnyttjande av datamaskinparken kräver omsorgsfull arbetsplanering och god arbetsdisciplin. Även om en hel del av planeringsarbetet kommer att ske centralt för hela riket, återstår dock mycket som måste överlåtas på datakontoren att själva ombesörja. Här nämnes bl. a. samverkan med andra i ADB-arbetet engagerade organ inom länet.

Arbetet inom datakontoren kommer, framhåller kommittén, uppenbarligen att ha en annan inriktning än arbetet inom länsstyrelsen i övrigt. Inom datakontoren kommer sålunda inte att i princip ske någon direkt handläggning av ärenden. Verksamheten blir huvudsakligen inriktad på servicearbete. Med den maskinella utrustningen skall utföras beräknings- och skrivarbete, men beslut skall inte fattas i materiella frågor.

Med hänsyn till arten och omfattningen av de arbetsuppgifter som kommer att åvila datakontor i län med datamaskinanläggning föreslår kommittén, att sådant datakontor skall utgöra en särskild sektion inom landskontoret. Sektionschefen skall närmast under landskamreraren vara ansvarig för den maskinella driften. Han skall bära ansvaret för att arbetet utföres i enlighet med de direktiv som meddelas från centralorganet och att resultatet av arbetet, d. v. s. de maskinellt framställda produkterna, redovisas på sätt och inom tider som är föreskrivna. På sektionschefen skall ankomma att beträffande eventuella nya ADB-projekt verkställa förberedande undersökningar samt därefter vidarebefordra frågan till centralorganet för avgörande. Sektionschefen måste vara väl insatt i ADB-tekniken. Han bör emellertid också ha god kännedom inte bara om folkbokförings-, taxerings- och uppbördsarbetet utan även om länsstyrelsearbetet i övrigt. I län med datamaskinanläggning anses chefen för länsstyrelsens datakontor, med förslagsvis tjänstetiteln byrådirektör, böra placeras i samma lönegrad som chefen för uppbördssektionen.

Vad beträffar datakontoren i län utan datamaskinanläggning ifrågasätter kommittén om de skall utgöra särskilda sektioner. Arbetsuppgifterna är visserligen enligt kommitténs mening även här av kvalificerad art, men de är inte lika omfattande och av sådan natur att de kräver samma ingående kän-

nedom om ADB-tekniken som när det gäller län med fullständig datamaskinutrustning. Kravet på arbetsplanering och arbetsledning är här inte lika stort. Kommittén anser därför, att åtminstone till en början och till dess man fått en viss erfarenhet av det nya systemet, datakontoret i dessa län bör utgöra en särskild detalj inom uppbindssektionen med en förste landskanslist (i Gotlands län en landskanslist) som arbetsledare.

Kommittén erinrar även om att städerna Stockholm, Göteborg och Malmö för närvarande intager en viss särställning när det gäller folkbokförings- och uppbindsverksamheten. Hur frågan om dessa städers inordnande i länsstyrelsen skall lösas blir enligt kommittén i mycket beroende av de ställningstaganden som kan komma att ske i frågan om ett eventuellt förstatligande av uppbindsverken i städer med egen uppbindsförvaltning. Kommittén anser för sin del att det inte kan vara rationellt att låta vederbörande lokala skattemyndighet i dessa städer ombesörja stansningsarbetet och att databehandlingsarbetet i övrigt skall utföras på länsstyrelsens (överståthållarämbetets) datamaskinanläggning.

Yttranden

Kommitténs förslag rörande maskinutrustningens placering tillstyrkes eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser, däribland *samtliga länsstyrelser, riksskattenämnden och centrala uppbindsnämnden.*

Överståthållarämbetet finner det sålunda naturligt, att datamaskinerna placeras i omedelbar anknytning till länsstyrelseorganisationen, enär den maskinella verksamheten främst tar sikte på arbetsuppgifter just inom denna organisation. Mot denna bakgrund skulle det enligt ämbetet vara mindre ändamålsenligt att inom varje län tillskapa en fristående datamaskinanläggning. Liknande uttalanden göres av *länsstyrelserna i Stockholms län och Södermanlands län.* I anslutning härtill understryker sistnämnda länsstyrelse angelägenheten av att inom länen placerad maskinutrustning blir så samlad som möjligt. Länsstyrelsen tillägger att, med tanke på det nära samband, som i flera hänseenden säkerligen kommer att visa sig föreligga mellan uppbindssektionen i ett länsystem och det föreslagna datakontoret, det likaledes är angeläget, att dessa sektioners lokaler om möjligt förlägges i nära anslutning till varandra. Genom datakontorets inlemmande i länsstyrelsen skapas enligt *länsstyrelsen i Östergötlands län* förutsättningar för en god samordning av dess arbetsuppgifter med verksamheten hos de organ som det skall betjäna.

En viss tveksamhet uttalas däremot av *Statstjänstemännens riksförbund* och *Svenska arbetsgivareföreningen*, som ställer sig kritiska till förslaget om en inordning av datakontoren i länsorganisationen.

1961 års storstadsutredning framhåller, att vissa av de av kommittén framlagda förslagen uppenbarligen kan komma att påverkas av de resultat som utredningen kommer att redovisa beträffande Stockholms-regionen.

Den av kommittén föreslagna organisationen av datakontoren har i huvudsak tillstyrkts eller lämnats utan erinran av de flesta

remissinstanserna, däribland *statistiska centralbyrån, flertalet länsstyrelser, Riksförbundet Landsbygdens folk* och *domkapitlet i Karlstads stift*.

Några länsstyrelser, däribland *länsstyrelsen i Malmöhus län*, ställer sig dock tveksamma eller negativa till förslaget i denna del och förordar för sin del, att datakontoret, liksom nu är fallet beträffande folkbokföringsdetaljen, ingår i uppbördssektionen.

I flera remissyttranden har berörts vissa personal- och lönefrågor. Angelägenheten av en tillfredsställande lönesättning för befattningarna vid datakontoren betonas sålunda bl. a. av *överståthållarämbetet* samt av *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Gotlands, Skaraborgs och Värmlands län*. *Statistiska centralbyrån* uttalar därjämte, att datakontoren kommer att bli ganska olika med avseende å storlek och därmed även i fråga om administrationsproblemens omfattning och svårighetsgrad samt i fråga om den arbetsledande personalens ansvar. En differentiering av lönesättningen förtjänar därför att komma under övervägande, inte endast i fråga om sektionschefsbefattningen utan även när det gäller arbetsledarposten.

I några yttranden understrykes angelägenheten av att den av kommittén i principbetänkandet föreslagna särskilda delegationen för handläggning av personalfrågor snarast kommer till stånd. Några länsstyrelser, däribland *länsstyrelserna i Stockholms och Västernorrlands län*, betonar vikten av att utbildnings- och informationsverksamheten beaktas.

2. Den centrala organisationen

Kommitténs principbetänkande

I principbetänkandet erinrar kommittén om att den nuvarande folkbokförings- och uppbördsverksamheten ledes och övervakas av centrala organ, vilka bl. a. har att utfärda tillämpningsföreskrifter samt att meddela råd och anvisningar rörande den ifrågavarande verksamheten. Kommittén nämner sålunda riksbyrån för folkbokföringen, generalpoststyrelsens skattekontor, riksräkenskapsverket (numera riksrevisionsverket), centrala uppbördsnämnden och riksskattenämnden. Vidare framhålles, att det även i ADB-systemet erfordras central tillsyn och ledning. Den omständigheten att all bearbetning av data, såsom föreslagits i principbetänkandet, skall ske inom en central anläggning, förutsätter inte bara att en mycket omsorgsfull planläggning sker av arbetet inom denna, utan också att noggranna planer upprättas till ledning för den samverkan som skall äga rum mellan bl. a. länsstyrelserna och den centrala anläggningen. Liksom i nuvarande organisation behövs en från centralt håll utövad tillsyn över länens maskinutrustning.

Kommittén framhåller fördelen av att tillsyn och ledning utövas från allena ett håll. De avsedda centrala funktionerna, som nu är uppdelade på bl. a. riksbyrån för folkbokföringen, generalpoststyrelsens skattekontor och centrala uppbördsnämnden, anses därför böra sammanföras till ett för folkbokföring och uppbörd gemensamt centralt organ.

De centrala tillsynsfunktionerna finner kommittén bli av den art och omfattning att de i och för sig kan fullgöras inom en självständig administrativ enhet. Med hänsyn till det starka sambandet mellan beskattningsväsendet samt folkbokföringen och skatteuppbörden förordas dock att det för beskattningsväsendet centrala organet, *riksskattenämnden*, skall utgöra centralorgan även för folkbokföring och uppbörd. Nämnden bör därför byggas ut, speciellt när det gäller nämndens kansli.

Kommittén redovisar i principbetänkandet ett förhållandevis detaljerat förslag till organisation för riksskattenämnden. Enligt detta skall till riksskattenämnden — utbyggd med en tredje avdelning — överföras de arbetsuppgifter som nu åvilar riksbyrån för folkbokföringen, generalpoststyrelsens skattekontor och centrala uppbördsnämnden. Den tredje avdelningen, vilken skulle övertaga de arbetsuppgifter som nu ankommer på centrala uppbördsnämnden, avses skola bestå av riksskattenämndens ordförande och ytterligare sex ledamöter. Av dessa skall en förordnas till vice ordförande, en äga särskild insikt och erfarenhet i folkbokföringsfrågor, en äga särskild insikt och erfarenhet i uppbördsfrågor samt tre vara i arbetsförhållanden erfarna och kunniga. Enligt kommitténs mening är det påkallat att en särskilt i kyrkobokföringsfrågor väl förfaren person, t. ex. en kyrkobokföringsinspektör, blir ledamot i nämnden. Det ifrågasättes, om det inte kan finnas skäl att i nämnden ha — förutom två ledamöter representerande Svenska arbetsgivareföreningen respektive Landsorganisationen — även en representant för tjänstemannasidan på arbetstagarområdet. Hinder anses inte möta att till ledamot eller suppleant på tredje avdelningen utse någon som är ledamot eller suppleant på annan avdelning inom nämnden.

Kommittén behandlar därefter frågan om bl. a. ordförandeskapet i riksskattenämnden. Efter att ha framhållit att den nya riksskattenämndens verksamhet kommer att bli synnerligen omfattande, uttalar kommittén att nämndens ordförande utan tvekan kommer att få ägna en avsevärd del av sin arbetstid åt ordförandeskapet på de tre avdelningarna och det därmed förenade arbetet. Nämndens ordförande bör regelmässigt fungera som ordförande på samtliga tre avdelningar. Därigenom erhålles garantier för den fullständiga samordning som utgör ett av de starkaste skälen för att samla alla arbetsuppgifter hos ett organ. De rent administrativa arbetsuppgifter som kommer att åvila ordföranden i hans egenskap av chef för ett centralt verk blir betydande.

En naturlig följd blir, anser kommittén, att nämndens ordförande skall vara heltidsanställd. Hans tid kommer att till väsentlig del tagas i anspråk för handläggningen av nämndärendena. Övriga ärenden blir uppenbarligen till antalet mycket betydande och av starkt skiftande art. Enär det inte synes finnas någon möjlighet för riksskattenämndens ordförande att själv leda arbetet inom kansliet och att ansvara för detta — även om beslutanderätten i viss utsträckning kan delegeras till cheferna på respektive byråer — anser kommittén det vara ofrånkomligt att huvudparten av detta arbete avlastas honom. Den erforderliga avlastningen anser kommittén böra åstad-

kommas genom att en särskild befattning som chef för kansliet inrättas. Kommittén finner att denne, i likhet med nämndens ordförande, bör vara lagfaren. Han bör äga särskild insikt i folkbokförings- och uppbördsfrågor. Chefens för kansliet arbetsuppgifter bör enligt kommitténs mening i första hand vara inriktade på de ärenden som avser folkbokföring och uppbörd samt databehandlingen.

Personalen inom kansliet beräknas komma att uppgå till drygt 150 personer, varav 1 överdirektör eller kanslichef samt 5 byråchefer. Kommitténs förslag härvid bygger dock på förutsättningen att en central datamaskin-anläggning skulle anknytas till nämnden. Det framhålles dock, att ca en tredjedel av dessa tjänster har sin motsvarighet i nuvarande organisation inom riksskattenämnden, statistiska centralbyrån och generalpoststyrelsens skattekontor. Ökningen som så gott som helt faller på den byrå som handhar datamaskinutrustningen bör ses mot bakgrund av det avsevärt minskade personalbehovet hos lokala och regionala organ.

I betänkandet har också lämnats en översiktlig redogörelse för den tänkta beslutsfördelningen inom den utbyggda riksskattenämnden.

I anslutning till sina överväganden rörande riksskattenämndens organisation och verksamhet berör kommittén frågan om att till riksskattenämnden överföra ytterligare en del arbetsuppgifter, som nu ankommer på andra organ. Kommittén erinrar sålunda om att frågan om att tillskapa en topporganisation för den del av beskattningsväsendet som avser den direkta beskattningen under senare år diskuterats mycket ingående. I olika betänkanden och till riksdagen avgivna propositioner har lämnats utförliga redogörelser för framlagda förslag och i anledning av dessa gjorda ställningstaganden. Senast aktualiserades frågan av 1958 års riksdagsrevisorer, vilka för sin del ansett att ett av 1955 års taxeringssakkunniga på sin tid avgivet förslag (SOU 1955: 51) om tillskapandet av en central myndighet — en riksskattestyrelse — för nu ifrågavarande ändamål på nytt borde prövas. Enligt revisorernas mening gick emellertid nämnda förslag om sammanslagning av riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden och kupongskattenämnden knappast tillräckligt långt. Det ifrågasattes, huruvida det inte i fortsättningen borde ankomma på det nya organet att också utfärda anvisningar m. m. som rörde uppbördsförfarandet och som det enligt föreskrifter i särskilda författningar ålåg dåvarande riksräkenskapsverket att lämna. Skäl kunde anföras för att inordna även sjömansskattenämnden och sjömansskattekontoret. Enligt revisorernas mening borde uppbördsorganisationskommittén vid fullgörandet av sitt utredningsuppdrag pröva de organisatoriska frågorna i beaktande av vad revisorerna anfört rörande önskvärdheten av en närmare samordning av de centrala organen för den direkta beskattningen.

Förklaringar i ämnet avgavs av närmast berörda myndigheter samt statskontoret, statens organisationsnämnd, överståthållarämbetet och ett antal länsstyrelser.

Kommittén erinrar om att statsutskottet i sitt utlåtande nr 1959: 87 an-

förde att, då utskottet förutsatte att uppbořdsorganisationskommittén komme att närmare pröva de av revisorerne i förevarande sammanhang aktualiserade organisationsproblemen, utskottet begränsade sig till att för riksdagen omförmäla vad i ärendet förevarit.

För sin del anser kommittén, att den på riksrevisionsverket ankommande uppgiften att utfärda anvisningar m. m. som rör uppbořdsförfarandet betydligt mera hänger samman med ämbetsverkets åligganden som revisions- och kontrollorgan än med den verksamhet som utövas av riksskattenämnden. En övergång till ADB-system medför härvidlag ingen ändring.

Vad beträffar de arbetsuppgifter, som åvilar sjömansskattenämnden och sjömansskattekontoret, är de, framhåller kommittén, huvudsakligen av den art som i allmänhet tillkommer lokala och regionala organ på beskattningsväsendets område. Sjömansskattenämnden motsvarar i mycket en vanlig beskattningsnämnd. Arbetsuppgifterna är sådana, att de av praktiska skäl bör handläggas på ett håll. Därav följer emellertid inte, uttalar kommittén, att de också lämpligen bör handläggas inom det centrala organ, vars huvuduppgift är att genom rådgivande och vägledande verksamhet främja en riktig och enhetlig tillämpning av vissa skatteförfattningar och att meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor. Sjömansskattenämnden som sådan, med representanter från sjöfartsnäringsen, skulle uppenbarligen behöva bibehållas i den formen att ytterligare en avdelning med vice ordförande bildades inom riksskattenämnden. Därtill kommer, att åtskilligt talar för att såväl kontoret som nämnden även i fortsättningen bör vara förlagt till Göteborg. Liknande argument anser kommittén kunna anföras mot att med riksskattenämnden införliva kupongskattenämnden och kupongskattekontoret.

Några besparingar för det allmänna skulle enligt kommitténs uppfattning inte vinnas genom de ifrågasatta sammanslagningarna. Då några bärande skäl för sammanslagning sålunda inte framförts, men däremot skäl mot en sådan föreligger, föreslår kommittén att någon ändring inte göres på dessa punkter.

Reservation

Mot majoritetens förslag i vad avser riksskattenämndens organisation har en ledamot¹ av kommittén reserverat sig. Reservanten anser bl. a. att centralorganet bör organiseras som ett ämbetsverk, benämnt riksskatteverket eller riksskattestyrelsen, med verkschef och verksstyrelse, under det att nämndärendena bör samlas hos en nämnd, riksskattenämnden, med verkschefen som självskriven ordförande.

Yttranden

Kommitténs förslag om ett gemensamt centralorgan på folkbokförings- och beskattningsväsendets område har tillstyrkts av bl. a. riksskattenämnden, som uttalar, att det är värdefullt om man i fortsättningen kan låta riksskattenämnden utåt framstå som det centrala organet på be-

¹ von Otter.

skattningsväsendets, folkbokföringens och uppbördens område. *Överståthållarämbetet* anser det ställt utom allt tvivel, att det efter övergång till automatisk databehandling kommer att föreligga ett ökat behov av en från centralt håll utövad ledning av folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten hos regionala samt lokala myndigheter och organ. Även *länsstyrelsen i Kalmar län* anser det ofrånkomligt att en topporganisation för folkbokföring, taxering och uppbörd kommer till stånd i någon form. Behovet av att vid en tillämpning av ADB-metoden ha en nära samordning av lednings- och tillsynsverksamheten över folkbokföring och uppbörd talar enligt *statistiska centralbyråns* mening för att de därmed sammanhängande funktionerna samlas hos ett organ. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* däremot ifrågasätter, om det inte beträffande lednings- och tillsynsverksamheten — såsom nu är fallet — bör råda boskillnad mellan å ena sidan taxeringsväsendet och å andra sidan folkbokförings- och uppbördsväsendet.

Länsstyrelsen i Malmöhus län, som avstyrker förslaget i denna del, anser det över huvud taget inte böra förekomma att man sammanför de nuvarande organen riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden, riksbyrån för folkbokföringen och generalpoststyrelsens skattekontor. *Centrala uppbördsnämnden* uttalar, att skälen för överföring av dess verksamhet till riksskattenämnden inte kan anses tillräckligt bärande.

Vad beträffar *centralmyndighetens* organisation tillstyrker *riksskattenämnden*, att en omorganisation sker i huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittén föreslagit. Enligt nämndens mening föreligger dock inte tillräckliga skäl att — såsom kommittén föreslagit — tillföra nämnden en helt ny avdelning för handläggning av folkbokförings- och uppbördsärenden. Antalet ledamöter inom nämnden borde i stället utökas med allenast tre. Dessa kunde lämpligen givas ställning av adjungerade ledamöter och såsom sådana deltaga på nämndens nuvarande första (allmänna) avdelning i stället för tre av de ordinarie ledamöterna vid handläggning av uppbörds- och folkbokföringsfrågor.

Överståthållarämbetet anser däremot, att det för tillsyns- och ledningsfunktionerna erforderliga centrala organet med hänsyn till sina omfattande administrativa uppgifter bör organiseras som ett ämbetsverk.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* anför i gemensamt yttrande, att riksskattenämnden tillvunnit sig både allmänhetens och skattemyndigheternas förtroende. För att nämnden även i fortsättningen skall kunna fylla sina funktioner är det nödvändigt, att dess sammansättning och fria ställning behålles oförändrade. Både dess arbete för enhetlighet i taxeringen, vilket för organisationerna framstår som ytterst värdefullt, och dess funktion som remissinstans förutsätter att nämnden bibehåller sin expertkaraktär. Även *Tjänstemännens centralorganisation* ställer sig kritisk till kommitténs förslag.

Den av kommittén framförda tanken att utöka nämnden med t. ex. en kyrkobokföringsinspektör och en representant för tjänstemannasidan på arbetstagarområdet har inte föranlett någon erinran.

Frågan om att till riksskattenämnden överföra vissa arbetsuppgifter från riksrevisionsverket samt de funktioner som ankommer på kupongskattenämnden och kupongskattekontoret samt sjömansskattenämnden och sjömansskattekontoret beröres i de yttranden, som avgivits av förutvarande *riksräkenskapsverket, riksskattenämnden, kupongskattenämnden* och *sjömansskattenämnden*, vilka samtliga remissinstanser delar kommitténs uppfattning att någon ändring icke skall göras på dessa punkter. *Kupongskattenämnden* framhåller, att den starkt ökade bolagsbildningen med därav föranledd ökning av kupongskattekontorets arbetsuppgifter gör det än mer angeläget att kontoret även i fortsättningen utgör en avdelning inom överståthållarämbetets skatteavdelning.

Kommitténs andra betänkande

Huvudförslag. Behovet av tillsyn, ledning och samordning blir enligt kommitténs mening mera påtagligt ju flera datamaskinanläggningar som ingår i ADB-systemet. Tillsyn över den maskinella utrustningen måste, i likhet med vad nu sker i fråga om länsbyråernas och skatteavdelningarnas maskinutrustning, utövas från centralt håll. I ett ADB-system blir det ofrånkomligt att en myndighet svarar för denna tillsyn.

Den maskinella bearbetningen skall i ett ADB-system ske efter principer som är enhetliga för hela landet. Systemlösningar skall utarbetas och programmering skall ske för maskinbearbetningen. Arbetet härmed kräver specialutbildad personal. Denna personal måste finnas samlad hos den centrala myndighet hos vilken tillsyns- och ledningsfunktionerna ligger. Även om det inte är teoretiskt omöjligt att hos de olika länsstyrelserna hålla personal för här avsedda arbetsuppgifter, anses en sådan lösning vara ur praktisk och ekonomisk synpunkt nära nog otänkbar. Den omständigheten att datamaskinerna placeras på olika håll i landet gör det enligt kommitténs mening nödvändigt att man på centralt håll följer upp verksamheten inte endast ur teknisk utan också ur ekonomisk synpunkt. Länsstyrelsernas anslagsäskanden såvitt avser datakontoren, bör upprättas med ledning av centralt meddelade anvisningar. Kommittén ifrågasätter också, om inte äskandena i denna del bör insändas till centralorganet för att av detta jämte eget ytt- rande sedermera tillställas vederbörligt departement.

Den i ett rikssystem gemensamma datamaskinanläggningen blir inte aktuell i ett länsystem, varigenom personalstyrkan hos centralorganet minskas avsevärt. Enligt kommitténs mening ökas förutsättningarna för att inordna det nya organet under något nu befintligt organ genom att omfattande arbetsuppgifter, som har karaktär av rutin- och expeditjonsarbete, bortfaller. Kommittén föreslår även nu, att riksskattenämnden skall vara centralt tillsyns- och ledningsorgan på folkbokförings-, taxerings- och uppborädsområdet.

Kommittén anser, att nämnden i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslogs i principbetänkandet, bör byggas ut med en tredje avdelning för handläggning av uppboräds- och folkbokföringsärenden. Denna avdelning

kommer då att motsvara centrala uppborädsnämnden med viss förstärkning. Genom det i principbetänkandet framlagda förslaget skulle antalet ledamöter i riksskattenämnden utökas med sex, dock att ledamöterna och suppleanterna på de olika avdelningarna i viss utsträckning skulle kunna vara gemensamma.

En begränsning av antalet ledamöter i riksskattenämnden kan emellertid ske genom att den tredje avdelningen får en sammansättning, som motsvarar centrala uppborädsnämndens, nämligen förutom ordföranden, fyra ledamöter, därav en lagfaren vice ordförande, en med särskild erfarenhet i uppborädsfrågor samt en representant för vardera arbetsgivar- och arbetstagar-sidan på arbetsmarknaden. Den i principbetänkandet framförda tanken att låta tjänstemannasidan på arbetstagarområdet bli representerad i nämnden kan realiseras genom en suppleantplats. Riksskattenämndens behov av en särskild sakkunnig i kyrkobokföringsfrågor kan, uttalar kommittén, tillgodoses genom att nämnden förordnar lämplig sådan person att såsom expert biträda nämnden och dess kansli.

Kommittén erinrar om att enligt det i principbetänkandet framlagda förslaget riksskattenämndens kansli skulle utökas med en folkbokförings- och uppborädsbyrå samt en teknisk byrå. I ett länssystem blir de folkbokförings- och uppborädsbyrån åvilande arbetsuppgifterna i stort sett desamma som i rikssystemet. Verksamheten kommer dock att få en i viss mån annan inriktning till följd av att datamaskinerna blir placerade hos olika länsstyrelser i stället för inom riksskattenämnden. Den utåt riktade rådgivningsverksamheten torde således komma att öka i omfattning. Med hänsyn till bl. a. denna omständighet har kommittén övervägt, huruvida skäl föreligger att dela folkbokförings- och uppborädsbyrån på två byråer. Kommittén konstaterar dock att det på nuvarande stadium av utredningsarbetet är svårt att överblicka, hur omfattande arbetsuppgifterna kommer att bli på uppborädsområdet och av vilken svårighetsgrad de kommer att bli. Med hänsyn härtill anser sig kommittén för närvarande böra förorda, att det inom riksskattenämndens kansli skall finnas en folkbokförings- och uppborädsbyrå, vilken indelas i två sektioner. Frågan om en eventuell uppdelning på två byråer anser kommittén få tagas under omprövning, sedan en tids erfarenhet vunnits av den nu föreslagna organisationen.

Från riksskattenämndens sida skall utövas viss tillsyn över den datamaskinutrustning som blir placerad hos länsstyrelserna. Vidare skall hos nämnden finnas specialutbildad personal för system- och programmeringsarbete. Arbetet inom de olika datakontoren skall följas upp så att man inom riksskattenämnden ständigt har den kännedom om bl. a. maskinbeläggningen på olika datakontor som erfordras för den allmänna planeringen av den statliga databehandlingsverksamheten. Nämnden skall härutinnan ha ett nära samarbete med matematikmaskinnämnden eller dennas framtida motsvarighet. Kommittén anser, att berörda planerings- och ledningsfunktioner, vilka sammanhänger med ADB-systemets tillämpning i länssystemet liksom i rikssystemet, är av sådan speciell natur att de inte lämpligen kan fullgöras

inom folkbokförings- och uppborädsbyrån. Stora krav i fråga om teknisk kunskap måste ställas på den person som närmast under riksskattenämndens ledning har att svara för arbetet ifråga. Denne bör emellertid också vara väl insatt i hur arbetet bedrivs inom datakontoren och ute på fältet. Enligt kommitténs mening bör arbetsuppgifterna ifråga inom riksskattenämnden hänföras till en särskild byrå, benämnd planeringsbyrån. Kommittén anser, att chefen för denna byrå bör vara kontraktsanställd. En särskild kameral- eller kanslisektion anses böra inrättas.

Kommittén, som erinrar om att den i principbetänkandet föreslog, att riksskattenämndens ordförande skall vara heltidsanställd och att han vid sin sida skall ha en kanslichef, håller fast vid detta förslag. Den nyttillkommande personalen inom riksskattenämnden beräknas uppgå till ca 45 befattningshavare, därav 5 gemensam personal, 25 på folkbokförings- och uppborädsbyrån samt 15 på planeringsbyrån.

Alternativa lösningar. Mot bakgrund av att vissa remissinstanser ifrågasatt nödvändigheten av att inordna det för folkbokförings- och uppborädsverksamheten erforderliga centralorganet i riksskattenämnden har kommittén lagt fram förslag till alternativa lösningar rörande den centrala organisationen. Man kan, säger kommittén, ha ett ämbetsverk bestående av verkschef och ett antal byråer samt vid sidan härav en motsvarighet till nuvarande centrala uppborädsnämnden. En annan lösning, om man vill hålla fast vid att organet skall vara uppbyggt som ett ämbetsverk, är att nämnden utgör verkets styrelse med verkschefen som ledamot av styrelsen. Ytterligare en tänkbar väg är att, med riksskattenämnden som förebild, bygga ut centrala uppborädsnämnden med ett kansli bestående av två byråer, en folkbokförings- och uppborädsbyrå samt en planeringsbyrå. Organet skulle då kunna benämnas *centrala uppboräds- och folkbokföringsnämnden*. Av dessa tre alternativ förordar kommittén det sistnämnda.

Vid här angiven lösning, fortsätter kommittén, synes det inte kunna anföras några skäl mot att ge nämnden en sammansättning motsvarande den som i principbetänkandet föreslogs för riksskattenämndens tredje avdelning. Nämnden skulle sålunda komma att bestå av nämndens ordförande och ytterligare sex ledamöter, av vilka en i likhet med ordföranden skulle vara lagfaren och erfaren i domarvärv eller i administrativ verksamhet (vice ordförande), en äga särskild insikt i folkbokförings- (kyrkobokförings-)frågor och en särskild insikt i och erfarenhet av uppborädsfrågor samt tre vara i arbetsförhållanden erfarna och kunniga. Kommittén kommer därefter in på frågan vem som skall bära ansvaret för det dagliga arbetet inom nämndens kansli och för samordningen av arbetet byråerna emellan. Under den period, då nämnden bygges upp och ADB-systemet genomföres liksom under tiden närmast därefter, anser kommittén det vara ofrånkomligt att nämndens ordförande eller vice ordförande på heltid ägnar sig åt arbetet inom nämnden. Huruvida det kan bli möjligt att sedermera lägga arbetsuppgifterna ifråga på en av byråcheferna eller att fördela arbetet mellan en deltid-

tjänstgörande ordförande eller vice ordförande och någon av byråcheferna får enligt kommittén tagas under omprövning, när man vunnit erfarenhet av den nya organisationen.

Slutligen framhåller kommittén att personalbehovet föga påverkas av den organisationsform som väljes för centralorganet.

Yttranden

Behovet av ett gemensamt centralorgan inom folkbokförings- och uppbördsväsendet vitsordas av åtskilliga remissinstanser. Sålunda uttalar *länsstyrelsen i Stockholms län* att det i ett ADB-system torde vara nödvändigt med en från centralt håll utövad tillsyn och ledning. Detta synes vara så mycket mera av behovet påkallat som datamaskiner enligt förslaget skall placeras på olika håll i landet. Liknande synpunkter anlägges av *länsstyrelserna i Östergötlands och Norrbottens län*. *Länsstyrelsen i Värmlands län* ställer sig däremot tveksam till om det föreligger behov av ett sådant centralorgan som kommittén föreslagit.

Centralorganets organisation och dess anknytning till annat redan befintligt organ beröres av flertalet remissinstanser.

Förslaget att riksskattenämnden skall byggas ut till centralorgan för folkbokföring, taxering och uppbörd tillstyrkes eller lämnas utan erinran av *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs, Kristianstads, Hallands, Älvsborgs och Västernorrlands län* samt av *Svenska stadsförbundet* och *Sveriges häradskrivarförening*. Även två reservanter i *statskontoret* och en reservant i *kammarrätten* förordar, att riksskattenämnden bygges ut till centralt organ för folkbokföring, taxering och uppbörd.

Riksrevisionsverket, som inte heller har något att erinra mot att riksskattenämnden bygges ut på förslaget sätt, ifrågasätter dock om inte frågan om tillsynsorganets placering och närmare utformning borde slutligt lösas först när erfarenhet från den föreslagna försöksverksamheten vunnits.

Det alternativa förslaget att bygga ut centrala uppbördsnämnden förordas av *statskontoret, riksskattenämnden, länsstyrelserna i Östergötlands, Skaraborgs och Värmlands län, Sveriges industriförbund, Tjänstemännens centralorganisation, domkapitlen i Västerås och Luleå stift* samt *kyrkobokföringsinspektören i Härnösands stift*. Av de synpunkter som därvid framförts må följande återges.

Statskontoret erinrar i sitt yttrande om att Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund vid remissbehandlingen av kommitténs principbetänkande framhållit att det, med hänsyn till den roll riksskattenämnden fått och det förtroende från bl. a. allmänhetens sida den tillvunnit sig, vore angeläget, att nämnden bibehölle sin nuvarande expertkaraktär och fria ställning och inte omskapades till ett ämbetsorgan. Även statskontoret finner det lämpligt, att de uppgifter varom här är fråga i vart fall under den första tiden förlägges till centrala uppbördsnämnden, som därvid utbygges med ett särskilt kansli. Detta förutsätter dock, anför statskontoret, att nära samarbete etableras mellan den nya uppbördsnämnden och riksskattenäm-

den. En tänkbar väg härför är att ordföranden eller vice ordföranden i vardera nämnden även ingår som ledamot i den andra nämnden. Längre fram bör på grundval av vunna erfarenheter frågan om att inom en enda organisation samla tillsyns-, lednings- och rådgivningsfunktionerna på här aktuella områden tagas under omprövning. Liknande synpunkter anlägges av *länsstyrelsen i Östergötlands län*, som tillägger, att ett inordnande av det centrala organet inom riksskattenämnden skulle innebära ett sammanförande av en mångfald — delvis sinsemellan mycket olikartade uppgifter — inom ett och samma verk. Särskilt under ADB-systemets uppbyggnadstid torde komma att krävas mycket stora insatser från tillsynsorganet. Riksskattenämndens verksamhet ligger och bör fortfarande ligga inom beskattningsväsendets område. En anhopning av andra arbetsuppgifter på riksskattenämnden kan befaras innebära en försvagning i organisatoriskt hänseende. Denna svaghet kommer enligt länsstyrelsen att ytterligare accentueras, då ADB-tekniken, såsom planerats, utsträcker till andra områden än folkbokföring och uppbörd.

Riksskattenämnden, som finner den skisserade alternativa lösningen tilltalande, framhåller, att riksskattenämnden vid genomförande härav kommer att bibehållas som ett centralt organ med huvudsaklig inriktning på den materiella tillämpningen av skattelagstiftningen. Efter att ha erinrat om att nämnden enligt sin instruktion genom rådgivande och vägledande verksamhet skall främja en riktig och likformig taxering, verka för en effektiv och ändamålsenlig taxeringskontroll samt meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor anför nämnden.

Nämnden vill givetvis icke bestrida, att det föreligger ett samband mellan å ena sidan taxeringsverksamheten och å andra sidan folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Nämndens uppfattning härutinnan kom till uttryck i nämndens över principbetänkandet avgivna yttrande, vari uttalades att en omorganisation borde ske i huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittén då föreslog. Sambandet är emellertid icke av den natur eller av den betydelse, att det skulle medföra några mera påtagliga fördelar att ha ett för de olika verksamhetsgrenarna gemensamt centralorgan. Det erforderliga samarbetet kan komma till stånd i form av samråd de två centralorganen emellan beträffande exempelvis utformning av blanketter och formulär för taxerings- och debiteringsarbetet. Det synes härvid naturligt att det nya organet får övertaga bestyret med fastställande av formulär för bl. a. debetsedlar och längder. I detta sammanhang må även framhållas att det centrala uppbörds- och folkbokföringsorganet i sin verksamhet uppenbarligen kommer att ha behov av samråd med ytterligare ett antal myndigheter, vilkas verksamhet ligger utanför riksskattenämndens intressesfär, exempelvis sociala myndigheter och civilförsvarsmyndigheter. Under de elva år riksskattenämnden fungerat har samarbetet med centrala uppbördsnämnden — vilket samarbete varit påkallat i relativt ringa omfattning — fungerat smidigt.

Enligt *Sveriges industriförbunds* mening är det föga ändamålsenligt, att till de hos riksskattenämnden befintliga experterna på skatteområdet knyta personal med övervägande tekniska uppgifter.

Tjänstemännens centralorganisation finner det av kommittén framlagda huvudförslaget vara mindre lämpligt med hänsyn till att det förtroende som riksskattenämnden tillvunnit sig hos allmänhet och skattemyndighet kan förverkas, om nämnden blir ett centralt ämbetsverk inom uppborðsväsendet. Om huvudförslaget likväl genomföres, uttalas det, är en representation från tjänstemannasidan med enbart en suppleantplats i riksskattenämnden i dessa ärenden mindre tillfredsställande med hänsyn till uppborðsproblemens karaktär och omfattning för tjänstemän.

Några remissinstanser, däribland *kammarrätten, statistiska centralbyrån* och *centrala uppborðsnämnden* förordar att ett självständigt ämbetsverk inrättas. Även *länsstyrelsen i Malmöhus län* är inne på samma tanke.

Vikten av att *lokaliseringssynpunkterna* beaktas vid prövningen av den centrala organisationen understrykes av *arbetsmarknadsstyrelsen* och *lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet*. Lokaliseringsutredningen, som inte tar ställning till någotdera av de framlagda alternativen, framhåller sålunda att från lokaliseringspolitisk synpunkt alternativet torde ha exakt samma verkningar. Såväl riksskattenämnden som en eventuell fristående central myndighet för folkbokförings- och uppborðsväsendet kommer att bli föremål för närmare undersökningar från lokaliseringsutredningens sida. Då mycket tyder på att det inte föreligger några starkare skäl för dessa centrala funktioners lokalisering till Stockholm, anser utredningen det inte tillrådligt att — såsom kommittén antyder — permanent söka ordna centralmyndighetens lokalfråga i anknytning till någotdera av datakontoren i Stockholms stad eller Stockholms län. En sådan anknytning kan enligt utredningens mening medverka till en onödig fastlåsning av de centrala funktionerna vid Stockholms-området.

3. Genomförande

Kommitténs andra betänkande

Enligt kommitténs bedömning är det möjligt att genomföra ett ADB-system för folkbokföring, taxering och uppborð enligt det i betänkandet redovisade länssystemet med en förberedelsestid av ca fyra år. Genomförandet skulle alltså kunna ske vid årsskiftet 1966/67. Detta förutsätter dock att försöksverksamhet i ett län kan börja hösten 1963 och pågå under i första hand ca två år, d. v. s. till hösten 1965. Ändamålet med försöksverksamheten skulle vara att pröva de upplagda rutinerna och göra eventuella justeringar i dessa, samt att utbilda den personal som sedermera skall ingå i organisationen.

Uppläggningsarbeten för ett genomförande i riket i övrigt skall enligt kommittén börja hösten 1965. Dessa kommer att pågå till på sensommaren 1966, då ADB-systemet successivt avlöser det nuvarande systemet. Länsstyrelsernas folkbokföringsdetaljer beräknas kunna helt avvecklas under hösten 1966 och postens skatteavdelningar under våren 1967.

Den skisserade tidsplanen innebär för länsstyrelsernas vidkommande, att vissa förberedelsearbeten börjar omkring årsskiftet 1964/65 och intensifieras efter hand. Kommittén anser, att datakontoren bör inrättas per den 1 januari 1965 och byggas upp successivt. Den arbetsledande personalen på datakontoren bör med hänsyn därtill vara utsedd i sådan tid, att den kan påbörja sin verksamhet vid nämnda tidpunkt.

Även det centrala tillsyns- och ledningsorganet bör enligt kommittén inrättas den 1 januari 1965 och då från kommittén övertaga ansvaret för systemets fortsatta genomförande.

Vad lokalfrågorna beträffar framhåller kommittén, att uppbördssektionerna f. n. disponerar ca 12 000 m². För datakontoren erfordras under tiden för genomförandet — d. v. s. i stort sett under åren 1965 och 1966 — extra lokalutrymmen om ca 10 000 m². Lokalbehovet för tiden därefter har för uppbörds- och datasektioner uppskattats av kommittén till ca 17 000 m². Totalt sett innebär detta i förhållande till nuvarande lokalutrymmen en ökning med ca 5 000 m². I samband härmed friställes efter genomförandet — d. v. s. under första halvåret 1967 — de lokaler om ca 6 000 m² som nu användes av postens skatteavdelningar. Hur lokalfrågorna skall lösas för varje enskild länsstyrelses del måste, framhåller kommittén, ingående klarläggas i samråd mellan byggnadsstyrelsen, länsstyrelserna och kommittén. Kommittén har under hand haft samråd med byggnadsstyrelsen rörande dessa problem.

Lokalbehovet för den centrala organisationen blir avsevärt mindre vid ett länssystem än vid rikssystemet. Om centralorganet, såsom kommittén föreslagit, skall ingå i riksskattenämnden, kommer för nämndens räkning att erfordras ett lokaltillskott på ca 600 m² vanligt kontorsutrymme. Motsvarande utrymme kräves för en självständig central myndighet.

Yttranden

Kommitténs förslag i fråga om t i d p u n k t e n för genomförandet av ett ADB-system för folkbokföring, taxering och uppbörd tillstyrkes eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser som uttalat sig i hithörande frågor, däribland *riksförsäkringsverket*, *kammarrätten*, *delegationen för statistikfrågor*, *statistiska centralbyrån* samt *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län*, *Skaraborgs län* och *Västmanlands län*. I sitt yttrande understryker *statistiska centralbyrån*, att kommittén har ett mycket betungande arbetsprogram framför sig. Jämte den närmare utformningen av ADB-metoden skall utredning ske beträffande kyrkobokföringen och mantalsskrivningen, inom vilka svårlösta problem torde finnas. Då nu en allsidig översyn inom folkbokföringsväsendet står inför sin fullbordan, är det enligt centralbyråns mening angeläget att framhålla, att resultatet bör bli sådant, att inte en ny översyn snart efteråt skall behöva igångsättas. Ämbetsverket erinrar vidare om att det såsom statistikverk har betydande intressen att bevaka vid den föreslagna försöksverksamheten, bl. a. med avseende å befolkningsregistrens innehåll samt i fråga om sättet för dataleveranser till stati-

stikproduktionen. Centralbyrån hemställer därför att få medverka i upp-läggningen och att få inkomma med den medelsframställning, som i anled-nig härav må finnas erforderlig. Även *delegationen för statistikfrågor* be-tonar, att statistiska centralbyrån måste bli representerad jämväl i det före-slagna förberedelsearbetet till det nya systemets genomförande samt tillstyr-ker förslaget att kommittén intill inrättande av centralorganet skall svara för förberedelsearbetet för den nya organisationens genomförande.

Enligt *Sveriges häradskrivarförening* synes det lämpligt att den nya or-ganisationen är så väl utvecklad som möjligt, när den vid en viss tidpunkt beräknas ha helt övertagit den gamla organisationens arbetsuppgifter. Om man siktar på tekniskt genomförande av uppbördsreformen vid kalender-årsskiftet 1966/67, anser föreningen det vara välbetänkt att ett halvår dess-förinnan eller fr. o. m. den 1 juli 1966 omorganisera de lokala skattemyndig-heterna för sina nya uppgifter.

Vissa remissinstanser har berört personal- och utbildnings-*frågor*. Sålunda betonar bl. a. *länsstyrelserna i Stockholms, Gotlands, Kri-stianstads, Skaraborgs, Jämtlands och Västernorrlands län* samt *Sveriges industriförbund* vikten av såväl en god utbildning av personalen på datakon-toren före reformens ikraftträdande som allmän information inom hela statliga sektorn rörande systemet.

Statstjänstemännens riksförbund erinrar om att kommittén i principbe-tänkandet föreslagit, att en särskild delegation tillsättes för handläggning av de personalproblem som kan uppkomma i samband med den nya or-ganisationen. Förbundet understryker angelägenheten av att en dylik de-legation snarast kommer till stånd samt anhåller att bli representerad i denna för att bevaka sina berörda medlemmars intressen. Liknande uttalan-den göres av *Tjänstemännens centralorganisation*.

4. Val av maskinutrustning

Kommitténs andra betänkande

Inledningsvis erinrar kommittén om att den i sitt principbetänkande fö-reslog en för hela riket gemensam anläggning av fabrikat IBM. En över-siktlig redogörelse för maskinvalet lämnas i kommitténs andra betänkande (SOU 1962: 18). Enligt sedermera meddelade direktiv inriktades det fort-satta arbetet på att utforma ett länssystem. Inom kommittén har med an-ledning därav utarbetats en relativt detaljerad systemlösning jämte erforderliga anvisningar m. m. Denna »normallösning», framhåller kommittén, har avsetts skola ligga till grund för de förslag till utrustning som maskin-företagen skulle komma att avgiva. Underlaget har sedan tillställts intres-serade företag, bland vilka nämnes fem, som begagnat sig av möjligheten att till kommittén ingiva förslag. Dessa är L M Ericssons Driftkontrollaktiebolag (LME), International Business Machines Svenska AB (IBM), RCA Swe-

den AB (RCA), Svenska Aeroplanaktiebolaget och Facit Electronics AB (SAAB/Facit) samt Svenska Bull Maskin AB (BULL).

Enligt kommitténs besked till maskinföretagen fick normallösningen frångås allenast i mindre väsentliga avseenden och då endast i den mån så påkallades av sammansättningen m. m. av maskinsystemen. Om likväl något företag önskade framföra förslag till maskinutrustning, vilket förutsatte avvikelser från normallösningen, hade företaget frihet att inkomma med alternativförslag. Eventuella alternativförslag skulle i vad avsåg såväl systemutformning som maskinutrustning vara så fullständiga, att de kunde granskas och bedömas utan komplettering. Datamaskinutrustningen borde så dimensioneras och sammansättas att den, även vid förekommande toppbelastningsperioder, utnyttjades under högst tio skift per vecka, innebärande i regel två skift per dygn. Det tredje skiftet under dygnet skulle ograverat utgöra reserv.

I företagens förslag till maskinutrustning borde även beaktas önskvärdheten av att kapaciteten hos datamaskinerna — om så påkallades av att länsanläggningarna i framtiden tillfördes nya arbetsuppgifter — kunde ökas genom utbyggnad av maskinerna. Varje länsanläggning borde i princip vara »självförsörjande» och tillgodose behovet av tekniska hjälpmedel inom länet. Maskinarbetet skulle dock utföras efter normer giltiga för hela landet. Produkterna skulle vidare redovisas på ett för hela landet enhetligt sätt. Ledning av och tillsyn över arbetet inom länsanläggningarna skulle utövas från ett centralt organ i fråga om planering och programmering. Med hänsyn till det sist sagda borde — för att inte försvåra det administrativa arbetet — sådana variationer i de olika anläggningarnas sammansättning icke förekomma att varje anläggning krävde sina särskilda program. Den avsevärda skillnaden i befolkningsunderlaget inom små och stora län förutsattes dock kunna medföra två eller högst tre storleksgrupper på anläggningarna.

I betänkandet framhålles, att den 1 januari 1962 från BULL, IBM, LME, RCA och SAAB inkommit förslag till maskinutrustning, upprättade i enlighet med den angivna normallösningen. Jämte förslagen överlämnades sådana systembeskrivningar, kostnadsuppgifter och upplysningar som var erforderliga för granskning och bedömning av förslagen. Det av SAAB avgivna förslaget hade utarbetats i samråd med Facit.

Sedermera hade RCA inkommit med ett alternativförslag med hållremsa som inmatningsmedium till datamaskinerna i stället för hålkort i enlighet med normallösningen.

Inkomna förslag till systemlösningar och maskinutrustning med därtill hörande kostnadsförslag har inom kommittén blivit föremål för en synnerligen omsorgsfull och detaljerad granskning. Kommittén erinrar om att, i den mån granskningsarbetet givit anledning till mera betydelsefulla jämkningar i företagens systemförslag eller till ändring av föreslagen maskinsammansättning, företagen fått del av dessa ändringsförslag. Självfallet, säger kommittén, har man vid kostnadsberäkningarna för samtliga företag följt samma principer.

De av företagen upprättade förslagen till systemlösningar och till datamaskinutrustning har av kommittén i samverkan med respektive företag anpassats för en organisation omfattande tjugofyra respektive tjugo länsanläggningar. En jämförelse har därefter skett med beaktande av främst följande faktorer och från den förutsättningen att maskinsystemen — även i de fall de inte är i praktisk drift — fungerar på sätt vederbörande maskinleverantör uppgivit:

1. *Möjligheten* att med hjälp av datamaskinsystemet utföra de arbetsuppgifter, om vilka det här är fråga.

2. Datamaskinsystemets *lämplighet* i första hand för arbetsuppgifter inom folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten, men även för databehandling i allmänhet och främst då sådan av administrativ natur.

3. *Årlig driftskostnad*. Vid beräkningen av denna har tagits hänsyn bl. a. till kostnaden för datamaskiner jämte kringutrustning, magnetband, teknisk service, visst systemarbete, personal för driften av datamaskinerna jämte kringutrustning, energiförbrukning och lokaler.

4. Datamaskinsystemets *kapacitet*. Bedömningen har skett från den förutsättningen att kapaciteten skall så nära som möjligt motsvara behovet för folkbokförings-, taxerings- och uppbördsverksamheten.

5. *Möjligheten* till framtida *utbyggnad* av maskinsystemets kapacitet.

6. Maskinföretagets resurser i fråga om *teknisk service*.

7. *Driftsegenskaperna* hos maskinsystemet, bl. a. säkerhet för korrekt bearbetning och säkerhet mot driftsavbrott.

8. För maskinsystemet gällande *programmeringsteknik* och *standardprogram*.

9. Maskinföretagets resurser i fråga om *systemassistans*.

Kommittén framhåller vidare, att den slutliga bedömningen av förslagen företagits i samråd med kommittén för maskinell databehandling och att den givit till resultat, att kommittén funnit sig böra föreslå att i länssystemet skall användas det av IBM tillhandahållna datamaskinsystemet 1401.

Resultatet av kommitténs granskning redovisas närmare i en särskild promemoria.

Kommitténs promemoria angående utvärdering av ADB-utrustning i länssystem

I promemorian framhålles, att från de tidigare nämnda företagen inkommit förslag till datamaskinsystem enligt följande: BULL G 30, IBM 1401, ICT 1301 (LME), RCA 301 och SAAB D 21-P.

Som tidigare nämnts har bedömningen av förslagen gjorts från det antagandet att maskinsystemen — även i de fall de inte är i praktisk drift — fungerar på sätt vederbörande maskinleverantör uppgivit. Det är dock givet, uttalas det, att en sådan utgångspunkt för bedömningen måste gälla i huvudsak tekniska faktorer och grunda sig på av leverantören uppgivna

specifikationer. Med beaktande av det nyss berörda antagandet och med utgångspunkt från de nio faktorer som förut beaktats vid utvärderingen kommer kommittén till följande resultat.

1. Enligt kommitténs mening har alla de föreslagna datamaskinerna möjligheter att utföra arbetsuppgifterna inom folkbokförings- och uppborðsväsendet.

2. Beträffande lämpligheten har utvärderingen, säger kommittén, begränsats till frågan om de olika systemen är arbetstekniskt lämpade för de ifrågavarande arbetsuppgifterna och för administrativ databehandling i allmänhet. I fråga om lämpligheten anser kommittén någon väsentlig skillnad mellan systemen inte föreligga. Beträffande IBM 1401 och RCA 301 (och därmed BULL G 30) anser kommittén lämpligheten bekräftad av erfarenheter från praktisk drift. Beträffande ICT 1301 har enbart en begränsad prototypdrift förekommit. Kommittén anser inte att erfarenheten från sådan försöksdrift är jämförbar med den som vunnits vid praktisk drift. Av SAAB D 21-P saknas erfarenheter helt.

3. Vid kostnadsjämförelsen har kommittén endast medtagit vissa kostnadsskiljande faktorer. Uppdelningen har skett på investerings- och driftskostnader. Jämförelsen har avsett tjugo resp. tjugofyra länsanläggningar.

Som investering har räknats kostnad för datamaskiner, magnetband och systempersonal för uppläggningsen. Kostnaderna för hålkortsutrustning m. m. har sålunda inte medtagits här. Investeringarna har för tjugo (resp. tjugofyra) länsanläggningar beräknats till ca 37,6 (resp. 43,7) milj. kr. för RCA 301, 39,0 (resp. 45,1) milj. kr. för BULL G 30, 43,0 (resp. 48,8) milj. kr. för IBM 1401, 45,1 (resp. 52,7) milj. kr. för SAAB D 21-P och 45,5 (resp. 52,6) milj. kr. för ICT 1301. Att kostnaden för systempersonal medtagits särskilt beror på att företagen följer olika principer för tillhandahållande av den för en omläggning erforderliga personalen. IBM, LME och RCA tillhandahåller erforderlig systempersonal — av kommittén uppskattad till 46 manår — inom ramen för uppgivna maskinpriser. BULL tillhandahåller inom ramen för uppgivna maskinpriser personal till ett antal motsvarande 24 manår och betingar sig särskild ersättning för den personalinsats som därutöver kan påfordras. SAAB åter har inte i maskinpriserna inräknat någon kostnad för personalassistent utan betingar sig särskild ersättning för insatsen av systempersonal.

Som driftskostnad har kommittén bl. a. räknat annuiteter för datamaskiner och magnetband samt löpande kostnader för lokaler och personal m. m. Även kostnaden för den för omlägningsarbetet erforderliga systempersonalen har, i likhet med vad som skett beträffande kostnaden för inköp av maskiner m. m., fördelats på en avskrivningsperiod av sju år. De totala årliga driftskostnaderna under den till sju år beräknade avskrivningstiden blir för RCA 301 9,2 (resp. 10,5) milj. kr., för BULL G 30 9,7 (resp. 11,1) milj. kr., för IBM 1401 10,0 (resp. 11,2) milj. kr., för ICT 1301 11,3 (resp. 13,0) milj. kr. och för SAAB D 21-P 12,2 (resp. 14,3) milj. kr. Efter avskrivningstidens utgång blir årskostnaderna för BULL G 30 2,6 (resp. 3,0) milj.

kr., för RCA 301 2,7 (resp. 3,0) milj. kr., för IBM 1401 2,8 (resp. 2,9) milj. kr., för ICT 1301 3,1 (resp. 3,5) milj. kr. och för SAAB D 21-P 4,0 (resp. 4,7) milj. kr.

4. Kommittén kommer därefter in på kapacitetsjämförelser i tekniskt hänseende och erinrar om att maskinföretagen förelagts ett antal testproblem. Med utgångspunkt från lösningarna av dessa problem har granskningen ansetts ge vid handen, att SAAB D 21-P intar den ledande platsen, följd av ICT 1301. På något avstånd från dessa följer RCA 301 (BULL G 30) och därefter IBM 1401. Skillnaden mellan RCA 301 och IBM 1401 är obetydlig av testresultaten att döma.

Företagens beläggningschema har efter granskning och justering lagts till grund för beräkningen av antalet maskintimmar i drift för de olika länsanläggningarna. Beläggningskurvorna följer varandra tämligen väl med BULL G 30, IBM 1401 och RCA 301 på ungefär samma nivå. SAAB D 21-P visar den lägsta beläggningen, medan ICT 1301 intar ett mellanläge.

5. I fråga om utbyggnadsmöjligheten framhålls det, att kommittén vid utformningen av ett länsystem beaktat möjligheterna att länsanläggningarna kan komma att tillföras andra arbetsuppgifter än dem som sammanhänger med folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Då en bedömning beträffande omfattningen av tillkommande uppgifter inte kan göras — av skäl som tidigare anförts — har målsättningen varit att till en början dimensionera anläggningarna för den aktuella uppgiften, men att hålla vägen öppen för en successiv kapacitetsanpassning genom utbyggnad av dessa i den takt arbetsuppgifterna växer. Kommittén har bedömt utbyggnadsmöjligheterna vara tillräckliga hos alla maskinsystemen utom hos ICT 1301. För att tillgodose en ökning av skrivkapaciteten hos detta system krävs en dubbling av anläggningen.

6. De stora maskintillverkarna har enligt kommittén de största förutsättningarna att uppehålla den effektivaste organisationen för teknisk service och reservdelshållning. IBM har härvidlag ett avgjort försteg framför övriga maskinleverantörer. SAAB saknar för närvarande av naturliga skäl utbyggd organisation i detta avseende och ställes därför efter de övriga.

7. Beträffande driftsegenskaperna framhåller kommittén, att bristande funktionering hos datamaskinen kan få vittgående konsekvenser för verksamheten inom hela systemet. Frågan om datamaskinernas tillförlitlighet i driftshänseende blir därför av utomordentlig betydelse och får i länsystemet med dess »enmaskinsammansättning» särskild tyngd. IBM 1401, RCA 301 och BULL G 30 sättes av kommittén framför de övriga maskinsystemen, när hänsyn tages även till tillförlitligheten i bearbetningen. IBM 1401 har bedömts inta den ledande platsen i fråga om korrekt bearbetning. I fråga om tillförlitligheten mot driftsavbrott föreligger ytterst begränsade möjligheter till jämförelser. Eftersom IBM 1401 uppfyller kommitténs krav i fråga om tillförlitligheten och erfarenheterna från installationer i Sverige sammanlagda kan betecknas som goda, sättes detta maskinsystem främst. Med någon tvekan på grund av otillräcklig driftserfarenhet inom landet medtages

RCA 301 (BULL G 30) i värderingen, men placeras efter IBM 1401 av tekniskt kvalitativa skäl. SAAB D 21-P, som ännu inte existerar, och ICT 1301, som hittills prövats endast i hålkortsversion, har här inte ansetts kunna komma under bedömning.

8. Programmeringen är alltid ett viktigt led i uppläggningsen av ADB-system, och den kräver ett omfattande arbete. Olika företag tillämpar i viss utsträckning olika programmeringsteknik. I syfte att nedbringa programmeringsarbetet tillhandahåller maskinleverantörerna i regel generella program, med vilkas hjälp de slutgiltiga maskinprogrammen kan framställas. Efter en jämförelse företagen emellan i fråga om programmeringsteknik och tillhandahållande av generella program har kommittén placerat IBM först och sedan RCA, BULL, LME och SAAB i nu nämnd ordning. Kommittén, som framhåller den stora vikten av tillgång till generella program, finner att SAAB här uppvisar en anmärkningsvärd eftersläpning.

9. I fråga om systemservice slutligen framhålles, att en fullständig och effektiv systemlösning förutsätter god tillgång på personal med ingående kunskap om organisationen, om arbetsuppgifterna och om datamaskinsystemets arbetssätt. Enligt kommitténs mening uppvisar IBM med sin samlade erfarenhet från en mångfald tillämpningar av ADB den ojämförligt största och mest förtroendegivande organisationen på systemassistanssidan. Även RCA, BULL och LME uppvisar systemassistansorganisationer av god kvalitet och omfattning. En jämförelse mellan de nämnda maskinföretagen ger dock enligt kommittén ett klart utslag till förmån för IBM. SAAB kommer här avsevärt efter de övriga företagen.

Under rubriken sammanfattande utvärdering och förslag erinrar kommittén först i fråga om maskinsystemen att en jämförande värdering maskinsystemen emellan är ytterst komplicerad. I vissa fall har det varit möjligt att basera jämförelser på direkt mätbara faktorer. I andra fall har detta inte varit möjligt. Det sistnämnda gäller särskilt sådana jämförelser, som förutsätter att maskinerna är praktiskt utprovade. Kommittén anför vidare.

Det är givet, att svårigheterna delvis varit betingade av att utvärdering av datamaskiner är en till sin natur komplicerad fråga och att någon praxis ej hunnit utbilda sig på detta område. Svårigheterna har därutöver blivit än mer stegrade genom den ambitionsgrad med vilken utvärderingen nödvändigtvis ansetts böra ske, beroende på *dels* att ifrågavarande maskinanskaffning är av betydande storleksordning, *dels* att maskinerna skall användas i en samhällsviktig, vittomfattande och utåt känslig verksamhet. Detta medför att stora krav måste ställas på säkerhet, inte bara vad beträffar maskinernas funktionering, utan även företagets resurser ifråga om medverkan vid uppläggning och genomförande av ett ADB-system, där en försening icke blott förorsakar statsverket kostnader, utan kan få återverkningar på andra håll inom den samhällseliga verksamheten. Vi har därför utnyttjat varje tillgänglig möjlighet att vinna ökad klarhet i utvärderingsfrågan.

Sammanfattningsvis framhåller kommittén därefter, att det inte råder någon tvekan om att SAAB D 21-P-systemet i fråga om kapacitet i tekniskt hänseende är klart överlägset de övriga. Beträffande utbyggbarheten och beläggningen gäller samma omdöme. Maskinsystemets överlägsenhet i dessa hänseenden uppväger dock enligt kommitténs mening inte det förhållandet att i fråga om vissa andra faktorer SAAB har ett klart underläge. Kommittén finner sig inte kunna förorda SAAB-systemet dels på grund av dess högre driftskostnader, dels enär företaget bedömts inte kunna uppfylla de vittgående krav i fråga om systemservice, teknisk service och reservdelshållning, som i detta fall måste anses vara en grundförutsättning.

Det av LME föreslagna systemet ICT 1301 ligger näst högst i kostnads-hänseende. Det är underlägset övriga maskinsystem ur utbyggnadssynpunkt. Kommittén anser sig följaktligen inte kunna förorda ICT 1301.

I fråga om BULL G 30 framhåller kommittén, att det är tillverkat av RCA och helt överensstämmer med RCA 301. BULL kommer emellertid fram till högre driftskostnad än RCA under avskrivningstiden. Efter utgången av avskrivningstiden ligger företagen mycket nära varandra i kostnadshänseende. Vid ett val mellan BULL- och RCA-systemen anser kommittén det med tanke på framtida utvecklingsmöjligheter vara bättre med en maskinanskaffning direkt från tillverkaren, som har egen försäljningsorganisation inom landet, än från återförsäljaren. BULL-systemet medför dessutom högre driftskostnad och BULL har inte en lika utvecklad systemserviceorganisation. Kommittén finner sig därför inte kunna förorda BULL-systemet.

Kommitténs slutliga avgörande i maskinvalsfrågan har sålunda gällt ett val mellan IBM 1401 och RCA 301.

Vid valet mellan dessa förordar kommittén IBM-systemet. De fördelar detta system enligt kommitténs uppfattning anses ha framför RCA-systemet, som ur driftskostnadssynpunkt ställer sig i runt tal 0,8 milj. kr. billigare, hänför sig främst till driftssäkerheten, programmeringstekniken samt till teknisk service och reservdelshållning.

Sedan kommittén fastslagit, att IBM 1401 bör ha företräde framför övriga bedömda maskinsystem, framlägger kommittén några särskilda synpunkter på frågan om praktisk driftserfarenhet. Kommittén erinrar om att bedömningen har gjorts utifrån den förutsättningen att maskinsystemen — även i de fall de inte är i praktisk drift — fungerar på sätt vederbörande maskinleverantör uppgivit. Utvecklingen på datamaskinmarknaden har varit sådan att det finns välgrundad anledning att iakttaga den allra största försiktighet i valet av det maskinsystem som skall användas inom en organisation av den art och omfattning, varom här är fråga. Kommittén kan inte taga på sitt ansvar att föreslå ett maskinsystem, vars samtliga komponenter — vid den tidpunkt då förberedelserna för omorganisationen intensifieras — överhuvudtaget inte »samkörts». Ett krav måste vara, att maskinsystemets tillförlitlighet kunnat bedömas vid praktisk drift.

Någon anläggning med den av SAAB föreslagna maskinsammansättningen

kommer, såvitt kommittén kunnat bedöma, inte att finnas i drift under 1962 eller 1963. Med hänsyn till den stora omfattningen av det system som föreslås, kommer företaget att omkonstruera den nu marknadsförda centralenheten D 21 — huvudsakligen innebärande att den förses med paritetskontroll. Den första enheten med denna utrustning, D 21-P, beräknas komma i mitten av år 1964. Den i en försöksanläggning ingående centralenheten kommer att sakna sådan kontroll. När det gäller SAAB-systemet och dess utvecklingsmöjligheter kan man heller inte bortse från det förhållandet, att maskinsystemet är heterogent såtillvida att endast centralenheten jämte vissa anslutningsenheter är tillverkade av SAAB, under det att övrig utrustning utgöres av enheter från fyra andra tillverkare.

Kravet på att samtliga maskiner skall finnas och att de är prövade i praktisk drift anser kommittén inte alltid behöva framföras med samma styrka som i detta fall. Det är enligt kommitténs mening en väsentlig skillnad om man inom ett bank- eller försäkringsföretag skall övergå till automatisk databehandling — i det fallet kan en successiv övergång äga rum — och om man inom en starkt begränsad tidsrymd skall genomföra en riksomfattande omläggning av folkbokförings- och skatteuppbördssystemet. Hade övriga maskinsystem befunnit sig på samma utvecklingsstadium som det av SAAB offererade, skulle de, anser kommittén, ha bedömts på motsvarande sätt som SAAB-systemet. Enligt kommitténs bedömning skulle en övergång till ADB-system av den art och omfattning som det här är fråga om inte kunnat rekommenderas förrän den avsedda maskinutrustningen bevisligen fungerade. Kommittén uttalar också att, om man väljer SAAB D 21-P i stället för det förordade maskinsystemet IBM 1401, konsekvensen blir att ADB-systemets genomförande måste uppskjutas. Ett definitivt ställningstagande kan i det fallet göras först sedan D 21-P-systemet blivit provat.

Vidare erinrar kommittén om att den vid sitt ställningstagande till frågan om maskinvalet givetvis inte bortsett från den i vissa yttranden över principbetänkandet berörda frågan om att söka välja maskiner av svensk tillverkning. I SAAB-systemet är, framhålles det vidare, vissa maskinenheter svensktillverkade, andra enheter av utländsk, främst amerikansk, tillverkning. IBM 1401-systemet består av enheter tillverkade i Europa, därav en enhet i Sverige. Den sistnämnda är föremål för en omfattande export.

Vad den i systemet ingående stansutrustningen beträffar föreslår kommittén, att även den skall vara av fabrikat IBM.

Kommittén kommer så in på frågan om maskinutrustningen bör köpas eller förhyras och erinrar om att det i principbetänkandet uttalades, att köp av datamaskinutrustningen vore ur ekonomisk synpunkt fördelaktigast. Enligt kommitténs mening gäller detta även i fråga om den för ett länsystem erforderliga datamaskinutrustningen. Kommittén har följaktligen vid sina kostnadsberäkningar utgått från köpalternativet. Kommittén fortsätter.

Enligt av IBM tillämpade försäljningsvillkor kan avtalet om maskinbeställning baseras på — förutom köp eller förhyrning — förhyrning med option till senare köp. Sådant optionsavtal, varmed är förbundet deposition av 1 % av köpeskillingen, måste dock ingås senast sex månader före den enligt hyresavtalet planerade maskinleveransen och ger rätt till inköp intill två år efter det att maskinerna levererats. Därvid avräknas från inköpskostnaden viss del av erlagt hyresbelopp.

En beställning av maskinerna på förhyrningsbasis men med option till köp ger enligt kommittén i stort sett köpalternativets ekonomiska fördelar. Man har emellertid därvid större möjligheter än om köpeavtal träffas att under optionstiden företaga sådana ändringar i fråga om maskinsammansättning m. m. som kan bli aktuella, exempelvis till följd av den tekniska utvecklingen. Kommittén anser det följaktligen lämpligast att beställa samtliga maskiner på förhyrningsbasis med optionsrätt till köp. Sedermera får, framhåller kommittén, ställning tagas till huruvida optionsrätten skall utnyttjas eller ej.

Vad slutligen beträffar service och underhåll av de maskinutrustningar som det är fråga om har kommittén, liksom när det gällde motsvarande fråga i ett rikssystem, i kostnadsberäkningarna kalkylerat med att maskinleverantören skall svara härför.

Yttranden

Vad kommittén i dess andra betänkande anfört rörande maskinvalser åtgången och förslaget till val av maskinfabrikat har av flertalet remissinstanser lämnats utan kommentarer. *Riksrevisionsverket* uttalar, att maskinvalet bör göras i huvudsak utifrån maskintekniska synpunkter. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* förutsätter, att kommitténs val skett med all den objektivitet och noggrannhet som frågan kräver. Liknande synpunkter framföres av *Sveriges härads skrivarförening*. *Delegationen för statistikfrågor* anför, att delegationen ur den speciella synpunkten av de tekniska samordningsmöjligheterna med statistikproduktionen inte har något att erinra mot kommitténs förslag.

Vissa myndigheter, däribland *civilförvarsstyrelsen*, åberopar att de i sin egen verksamhet använder maskiner av typ IBM 1401. Styrelsen erinrar om att en samverkan och samkörning måhända kan åstadkommas om länsstyrelserna får samma maskintyp. *Statistiska centralbyrån* framhåller, att man där har god erfarenhet av det föreslagna fabrikatet. Centralbyrån uttalar vidare, att användningen inom statistikproduktionen av media för dataöverföring torde ställa sig enklare och billigare, om dessa framställts i maskiner av samma typ och fabrikat som de som användes av ämbetsverket. *Överståthållarämbetet* erinrar om att Stockholms stads uppborndsverk använder IBM 1401 och att erfarenheterna från utnyttjandet av denna maskintyp varit enbart goda. Övergången till det statliga systemet i Stockholm kan, anser ämbetet, sannolikt bli väsentligt lättare och omläggningskostnaderna lägre om sagda maskintyp väljes.

Bland remissinstanserna är det en del, bl. a. *länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands och Örebro län*, som ger tillkänna sympatier för att man, om så är möjligt, väljer svensk maskinutrustning i stället för utländsk. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* erinrar om att länsstyrelsen redan i sitt yttrande över principbetänkandet framhöll, att det fabrikat som valdes på sikt skulle komma att erhålla prioritetsställning vid leveranser av ADB-utrustning inom landet och att länsstyrelsen funne det olämpligt att överlämna denna monopolställning till ett utländskt enskilt företag. Länsstyrelsen anför vidare.

Länsstyrelsen vidhåller alltjämt denna uppfattning. Den utveckling som ägt rum sedan länsstyrelsen avgav sitt tidigare yttrande synes ge vid handen att det numera föreligger svenska databehandlingssystem med en synnerligen modern, avancerad teknik och med en, vilket med hänsyn till den framtida utvecklingen är väsentligt, betydande kapacitet. Vid den fortsatta prövning, som kommer att ske från statsmakternas sida, innan definitivt beslut fattas i maskinfrågan, bör enligt länsstyrelsens mening särskilt beaktas att en statlig beställning av här aktuell omfattning skulle föra fram svensk datamaskinindustri till en avsevärd storleksordning. Det föreligger här ett tillfälle att på ett avgörande sätt påverka vårt lands möjligheter att framdeles med utnyttjande av svensk arbetskraft och teknik producera i tekniskt avseende avancerade produkter. En inhemsk datamaskinindustri av tillräcklig kapacitet är i ett land med vår tekniska och ekonomiska struktur en så viktig förutsättning för framåtskridandet, att bedömandet av här föreliggande förslag till maskinval icke kan undgå att påverkas härav.

Länsstyrelsen i Värmlands län, som beklagar att inte ett inhemskt företag kan anförtros uppgiften att leverera maskinparken, förklarar sig ha full förståelse för att man måste — om systemet med datamaskiner skall kunna genomföras inom rimlig tid — välja maskiner från ett företag, som nu ligger så långt framme i sitt arbete, att man kan räkna med att dess maskiner löser alla aktuella problem.

Sveriges industriförbund framhåller att det synes uppenbart, att det system som skall väljas måste tillgodose kravet på erforderlig service även i avspärrnings- och krigssituationer. Även om man vid statlig upphandling principiellt sett icke brukar beakta, huruvida offererad materiel är av svensk eller utländsk tillverkning, synes man i detta fall med hänsyn till de långsiktiga konsekvenser upphandlingen kan komma att få för en svensk tillverkning med lovande utvecklingsmöjligheter böra beakta jämväl detta förhållande vid det slutliga ställningstagandet. Även *länsstyrelsen i Hallands län* anlägger beredskapssynpunkter på denna fråga.

Statskontoret framhåller, att ämbetsverket av uppboordsorganisationskommittén fått en redogörelse för de ekonomiska konsekvenserna av de olika maskintyperna och förklarar sig med hänsyn härtill och ur de synpunkter ämbetsverket närmast har att företräda kunna lämna sina anslutning till kommitténs val av maskintyp.

Frågan om maskinvalet sett ur teknisk synpunkt har tagits upp av *matematikmaskinnämnden*, som granskat kommitténs utvärderingspromemoria.

Matematikmaskinnämnden framför inledningsvis vissa synpunkter på frågan om maskinvalets betydelse och anför bl. a. att uppboordsorganisationskommittén synes ha sett frågan om maskinvalet enbart från folkbokförings- och uppboordsorganisationens synpunkt. Nämnden anser sig emellertid böra framhålla, att maskinvalet torde få verkningar, som sträcker sig betydligt längre.

Sålunda, framhåller nämnden, kommer länsanläggningarna att användas för många väsentliga arbetsuppgifter utanför folkbokföring och uppboord. Sådana uppgifter kan beräknas komma att växa snabbt och snart kräva utbyggnader eller anskaffning av egna anläggningar. Särskilt gäller detta, om kapaciteten i de ursprungliga länsanläggningarna blir alltför nära anpassad till enbart arbetsuppgifterna inom folkbokföring och uppboord. Nämnden uttalar vidare, att kommitténs förslag till maskinval kan få stor betydelse för andra datamaskinköpare. Det är bekant, säger nämnden, att kommittén nedlagt stort arbete på objektiva utvärderingar med hjälp av speciella s. k. testproblem, och den uppfattningen kan lätt sprida sig, att dessa objektiva värderingar har fällt utslaget, vilket emellertid, tillägger nämnden, icke är fallet.

Nämnden berör vidare problemet om läsning av magnetband som framställts med hjälp av datamaskiner av olika fabrikat. Det är att befara, säger nämnden, att det i och för sig berättigade önskemålet om standardisering av magnetbanden leder till en koncentration till ett visst företags maskiner. Nämnden anser att, om statsförvaltningen som är landets ojämförligt största datamaskinkund i fortsättningen liksom hittills för administrativ databehandling huvudsakligen anskaffar IBM-maskiner, staten då också kommer att starkt bidra till en konkurrensbegränsning på databehandlingsområdet. Nämnden anför vidare.

Med den inverkan, som maskinvalet i ett så centralt fall som detta sålunda kan få på maskinvalet i andra fall, riskerar man, att det vid framtida maskinanskaffning icke alltid blir möjligt att välja den maskin, som ger de lägsta kostnaderna. Under alla förhållanden bör staten aktivt försöka undanröja sådana konsekvenser. Detta kan framför allt ske genom att staten skaffar sig möjligheter att själv befordra viss teknisk utveckling inom ADB-området, exempelvis för översättning mellan olika databärare. Förekomsten av en inhemsk datamaskinindustri av hög klass är därvid en mycket betydelsefull faktor.

En redogörelse lämnas därefter för matematikmaskinnämndens bedömning av var och en av de faktorer som enligt kommitténs betänkande legat till grund för kommitténs bedömning. Möjligheten att utföra andra framtida arbetsuppgifter än som förekommer inom folkbokföring och uppboord, särskilt sådana av mera komplicerad natur, anser nämnden vara väsentligt större för SAAB D 21 än för övriga granskade maskinsystem. Enligt nämnden är ett av maskinsystemen, SAAB D 21, i högre grad än de övriga konstruerat med sikte på en smidig anslutning av ytterligare enheter utöver de i grundsystemet förekommande. Detta kan förmånligt påverka driftssäkerheten vid en kommande utbyggnad. Vad beträffar tillverkningskvalite-

ten av datamaskiner är det nämndens uppfattning, att svensk industri ligger långt framme.

En utbyggnad av länsanläggningarna måste enligt nämnden förr eller senare bli aktuell. På längre sikt skulle datamaskinsystemet SAAB D 21 medföra lägre investeringskostnader för staten än övriga bedömda system.

I fråga om teknisk service framhåller nämnden, att för anläggningar, som utvecklas och byggs i Sverige, kommer med maskinsystemet väl förtrogna konstruktionsingenjörer att ständigt finnas tillgängliga inom landet.

Nämnden framhåller, att programmeringsarbetet underlättas genom tillgång till lättkodningssystem samt stort primärminne och bekväma kommunikationer till och från perifera organ. För SAAB D 21 är lättkodningssystem under utarbetande. Vad angår storleken av primärminnet och bekväma kommunikationer till och från perifera organ är SAAB D 21, uttalar nämnden, betydligt överlägsen övriga maskiner.

Under rubriken »Diverse olägenheter med de olika maskinsystemen» framhåller nämnden, att det synes som om kommittén ansett, att det skulle innebära en mycket stor olägenhet, om försöksverksamhetens igångsättande hösten 1963 bleve fördröjd. Detta torde, uttalar nämnden, ha varit det viktigaste skälet för kommitténs förslag av datamaskinsystemet IBM 1401. Efter att ha konstaterat att nämnden inte kan bedöma den olägenhet som skulle uppkomma, om annat datamaskinsystem än IBM 1401 väljes framhåller nämnden, att denna olägenhet ej bör få vara avgörande för maskinvalet, utan att den måste bedömas i samband med andra olägenheter, som speciellt på längre sikt, skulle uppkomma för staten, om datamaskinsystemet IBM 1401 väljes. Nämnden anför vidare.

Nämnden har tidigare framhållit, att ett val av IBM 1401 kommer att resultera i en icke gynnsam konkurrensbegränsning, som på längre sikt kan komma att medföra olägenheter för statsverket och andra datamaskinanvändare. Vidare skulle IBM 1401 ge större svårigheter än SAAB D 21 i fråga om framtida arbetsuppgifter, särskilt sådana av mera komplicerad natur. Den omständigheten, att kapacitetsmarginalen hos IBM 1401 är väsentligt mindre än hos SAAB D 21, skulle dessutom medföra större investeringskostnader för staten vid den utbyggnad av anläggningarna, som de framtida arbetsuppgifterna beräknas komma att erfordra.

Efter att ha redovisat nämndens åsikt om vad som för kommittén varit de reellt avgörande skälen för valet av IBM 1401, uttalar nämnden att — om ett dröjsmål med igångsättandet av försöksverksamheten respektive genomförandet av ADB-systemet kan accepteras — SAAB D 21 enligt nämndens uppfattning ur alla synpunkter är att förorda framför övriga redovisade maskinsystemalternativ. Avslutningsvis uttalar nämnden.

Nämnden vill till sist framhålla, att ett val av SAAB D 21 skulle innebära ett verksamt stöd åt den svenska datamaskinindustrien. Denna industri, för vars gynnsamma utveckling goda förutsättningar i övrigt finnes, skulle härigenom komma i tillfälle att avsevärt öka sin konkurrenskraft. För de statliga organen skulle det innebära en stor fördel att ifråga om sådana tekniska projekt, som kan uppkomma i samband med ADB-tekniakens framtida utveckling, få ökade möjligheter till samarbete med en svensk datamaskinindustri av hög klass.

Arbetschefen hos nämnden samt chefen för nämndens avdelning för administrativ databehandling har till protokollet anfört bl. a. att nämnden i sitt yttrande angivit fördelarna med ett val av maskinsystemet SAAB D 21 men avstått från att yttra sig om huruvida ett sådant val skulle ge upphov till dröjsmål. Nämnden hade enligt deras mening bort precisera sin ståndpunkt i detta och vissa andra hänseenden. De framhåller också som sin bestämda uppfattning, att risken för försening är mycket stor vid ett val av SAAB D 21 och anför vidare.

Denna uppfattning grundar sig på två omständigheter, nämligen dels att kommittén därvid icke omedelbart kan starta det programmeringsarbete, som behövs för den planerade försöksverksamheten, dels att förseningar i förhållande till Saabs planer kan uppkomma både när det gäller det tekniska färdigställandet och utarbetandet av programmeringssystemen.

Efter att ha framhållit att SAAB:s arbete med programmeringssystemen redan är försenat i förhållande till den plan som anges i systemförslaget till uppbördsorganisationskommittén uttalas den meningen att det är uteslutet att göra maskinvalet definitivt förrän det maskinsystem med tillhörande programmeringssystem, som man avser att välja, har kunnat provas. I systemet SAAB D 21, framhålles det vidare, är vissa viktiga beståndsdelar ännu icke installerade ens i en prototypanläggning, och erfarenheten visar att svårartade förseningar kan uppkomma, hur hög leverantörsföretagets tekniska standard än är. Vidare anföres.

Om statsmakterna kan godtaga den försening, som sannolikt skulle följa med ett val av Saab D 21, tillstyrker vi emellertid att man inriktar sig på denna maskintyp. Sedan maskinsystem och programsystem har kunnat provas i praktisk drift, kan en definitiv beställning av Saab D 21 förordas, i varje fall om inte något annat, ännu bättre system under tiden har konstruerats och undergått praktiska prov.

Efter att ha erinrat om att kommitténs förslag avser ett omedelbart maskinval och att det följaktligen är ofrånkomligt att taga ställning även till det fallet, att ett uppskov icke kan accepteras, uttalas det.

I en sådan situation står valet, såvitt framgår av det förelagda materialet, mellan Bull Gamma 30, IBM 1401 och RCA 301. Dessa tre maskinsystem är inbördes ganska lika, och för- och nackdelar väger tämligen jämt dem emellan. I detta läge finner vi det rimligt att den utslagsgivande bedömningen får åvila dem som skall ha ansvaret för projektets genomförande, alltså närmast uppbördsorganisationskommittén. Vi finner fördenskull inte anledning att motsätta oss kommitténs förslag till val av maskinsystemet IBM, om frågan måste avgöras nu.

Frågan huruvida datamaskinutrustningen och stansmaskinerna skall vara av samma fabrikat beröres av Svenska arbetsgivareföreningen, som hävdar att det inte är helt nödvändigt att samtliga datamaskinläggningar är av samma fabrikat, även om detta ur system- och programmeringssynpunkt vore att föredraga. Länsstyrelsen i Stockholms län finner det emellertid angeläget framhålla att vid bedömandet av maskinvalsfrågan hänsyn bör tagas till att statsverket utrustas med enhetlig maskintyp

så att de olika myndigheterna lätt kan utbyta arbetsmaterial utan att ny bearbetning av grundmaterialet erfordras. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser det lämpligt att data- och stansmaskinutrustningen med hänsyn till det tekniska sambandet blir av samma fabrikat. Samma uppfattning framföres av *länsstyrelsen i Värmlands län*.

Vad slutligen beträffar frågan om köp eller hyra av den planerade maskinutrustningen förordar de flesta remissinstanser som yttrat sig i denna fråga, att utrustningen förhyres med optionsrätt till köp. Denna anskaffningsform förordas sålunda bl. a. av *statistiska centralbyrån, länsstyrelserna i Södermanlands, Gotlands, Skaraborgs och Värmlands län* samt av *Riksförbundet Landsbygdens folk*.

Skrifter från maskinföretagen

Några av de berörda maskinföretagen har i särskilda skrifter framfört synpunkter på maskinvalsfrågan. Sålunda har *LME* och *BULL* i en den 18 juli 1962 dagtecknad skrift meddelat, att dessa företag jämte *RCA Sweden AB*, som numera ingår i Svenska Bull Maskin AB, överenskommit att gemensamt företräda de maskinförslag som ingivits av *BULL* och *RCA*. Överenskommelsen innebär, säger företagen, att *LME* och *RCA/BULL*, vilka alla är försäljningsrepresentanter för samma datamaskinsystem — hos *LME* kallat *ICT 1500*, hos *RCA 301* och hos *BULL Gamma 30* — är beredda att ställa sina samlade resurser till förfogande för de omfattande uppläggnings- och förberedelsearbeten som erfordras för systemets genomförande. Det framhålles vidare i skriften, att det av företagen föreslagna systemet ställer sig avsevärt billigare än det av kommittén föreslagna systemet.

Samma företag har, sedan de tagit del av remissyttrandena, i en den 31 juli 1962 dagtecknad skrift framhållit de fördelar som är förknippade med ett accepterande av den av de båda företagen gemensamt föreslagna maskintypen *RCA 301*. De har därvid även åberopat matematikmaskinnämndens yttrande.

I en den 10 september 1962 dagtecknad skrift har *BULL* kommenterat den av kommittén verkställda utvärderingen. Företaget framhåller, att kommittén gjort sig skyldig till en lång rad felbedömningar och att motiveringarna till maskinrekommendationen därför är ohållbara. Avslutningsvis konstaterar företaget, att dess datamaskin existerar i drift, att den kan utföra begärt arbete, samt att den är bättre än den kommittén rekommenderat och samtidigt avsevärt billigare.

SAAB har i en den 8 augusti 1962 dagtecknad skrift framfört kritik mot utvärderingen och hemställt att i den kommande propositionen måtte bortses från det av kommittén lämnade förordet för *IBM 1401* och att i stället avseende måtte fästas vid matematikmaskinnämndens yttrande i vad avser val av maskinsystem för folkbokföring och skatteuppbörd.

Sedermera har företaget i en den 28 september 1962 dagtecknad skrift redovisat sina synpunkter på några olika avsnitt i kommitténs promemoria angående utvärderingen. Företaget hävdar bl. a., att driftskostnaden för

SAAB-systemet bör beräknas efter delvis andra grunder än vad kommittén gjort. Sålunda bör till grund för beräkningen av annuiteten på datamaskinerna läggas en avskrivningstid om ca åtta år i stället för sju år. Kostnaden för underhåll av maskinerna bör enligt företagets mening beräknas till ungefär två tredjedelar av vad kommittén räknat med. Den tillgängliga överkapaciteten hos maskinanläggningarna, vilken av kommittén inte åsatts något värde, har av företaget värderats till ett marknadspris av 800 kr. per timme. Nettoårskostnaden för SAAB-systemet under avskrivningstiden, av kommittén beräknad till ca 12,2 milj. kr. vid sju års avskrivning, har av företaget efter de här angivna grunderna beräknats till ca 3,2 milj. kr. vid åtta års avskrivning.

Vidare beröres kommitténs betonande av anläggningarnas driftssäkerhet grundad på praktiska driftserfarenheter och uppfattningen att den föreslagna övergången till ett ADB-system inte kan rekommenderas förrän en längre tids praktisk driftserfarenhet med ifrågavarande maskin föreligger. Företaget anser, att, om sådana synpunkter skulle beaktas, förutsättningar för en rekommendation av SAAB-systemet över huvud taget inte förelåg vare sig vid den tidpunkt då SAAB/Facit bereddes tillfälle inkomma med förslag till maskiner eller då kommittén avgav sitt betänkande. Företaget framhåller vidare, att i den mån en äldre i praktisk drift varande maskin skall jämföras med en nyutvecklade maskin frågan om driftssäkerheten, när det gäller den senare, får bli en förtroendefråga.

Sammanfattningsvis framhåller företaget, att SAAB D 21-P-systemet utgör den mest ändamålsenliga ADB-utrustningen för den ifrågavarande arbetsuppgiften ävensom för andra kommande uppgifter och att den på längre sikt medför lägre kostnader för staten än övriga berörda system. Vidare anser företaget, att SAAB-systemet ger större möjligheter till förenklad programmeringsteknik än vad övriga system ger och att det är förknippat med fullgod teknisk service, systemservice och reservdelshållning.

Ytterligare må framhållas, att ett företag, vilket icke till kommittén avgivit något förslag till maskinutrustning, nämligen *Remington Rand AB* i en den 16 augusti 1962 dagtecknad skrift föreslagit anskaffandet av två, alternativt fyra anläggningar av typ UNIVAC 1107 för att i ett regionalt administrerat system för folkbokförings- och uppbördsverksamhet även kunna tillgodose universitetens tekniskt vetenskapliga beräkningsbehov. Den utomordentligt stora kapaciteten hos maskintypen ifråga möjliggör enligt företagets mening ett sådant arrangemang och medför en ekonomisk lösning av två stora problem inom statlig databehandling.

5. Kostnadsberäkningar

Kommittén

Inledningsvis framhåller kommittén i sitt principbetänkande, att ett genomförande av de framlagda förslagen rörande folkbokförings- och upp-
bördsväsendets organisation och arbetsformer kommer att få betydande konsekvenser i fråga om kostnaderna för dessa verksamhetsområden. Antalet fast anställda statliga befattningshavare inom organisationen utgör f. n. ca 2 780 personer. Statsverkets nettokostnader vid den nuvarande organisationen uppgår enligt kommitténs beräkningar till ca 61,4 milj. kr. Kostnaderna fördelar sig enligt följande:

Personalkostnader	54 000 000
Maskinkostnader (inkl. underhåll)	1 450 000
Lokalkostnader	1 300 000
Omkostnader m. m.	9 050 000
Statsverkets bruttokostnad	65 800 000
avgår ersättningar från städer med egen uppbördsförvaltning	4 400 000
Statsverkets nettokostnad	61 400 000

Redovisningen omfattar kostnaderna för de lokala skattemyndigheterna (häradsskrivarorganisationen), länsstyrelsernas uppbördssektioner samt den centrala organisationen för taxerings-, uppbörds- och folkbokföringsväsendet. Däremot har inte medtagits kostnaderna för överståthållarämbetets bestyr med folkbokföring och skatteuppbörd, enär dessa kostnader inte nämnvärt torde komma att avvika från de nuvarande och för övrigt är relativt obetydliga. Av samma anledning har även statsverkets kostnader för domkapitlens och kyrkobokföringsinspektörernas befattning med folkbokföringen uteslutits. Såvitt avser lönekostnaderna är dessa avvägda efter 1961 års lönenivå.

Vid ett genomfört ADB-system beräknar kommittén antalet fast anställda statliga befattningshavare inom folkbokförings- och uppbördsväsendet till ca 1 980 vid ett rikssystem och till ca 2 140 vid ett länsystem. Statsverkets årliga nettokostnad för folkbokförings- och uppbördsverksamheten beräknas av kommittén i ett rikssystem till ca 51,2 milj. kr. och i ett länsystem till ca 56,3 milj. kr. Kostnaderna fördelar sig enligt följande:

	Rikssystem	Länsystem
Personalkostnader	39 970 000	42 970 000
Maskinkostnader (inkl. underhåll)	5 400 000	10 060 000
Inventariestikostnader (merkostnad)	170 000	140 000

	Rikssystem	Länssystem
Lokalkostnader	1 150 000	1 250 000
Omkostnader m. m.	9 350 000	9 350 000
Statsverkets bruttokostnad	56 040 000	63 770 000
avgår ersättningar från städer med egen upp- bördsförvaltning	4 840 000	7 500 000
Statsverkets nettokostnad .	51 200 000	56 270 000

Vad beträffar maskinkostnaderna har kommittén utgått från att maskinutrustningen köpes och att anskaffningskostnaden avskrivs under en tid av sju år.

Den beräknade kostnaden för investering i maskinell utrustning anges av kommittén till ca 24,9 milj. kr. i rikssystemet och till 49,7 milj. kr. i länsystemet. Därtill kommer enligt kommitténs redovisning i rikssystemet kostnader för inventarier på ca 1 milj. kr. och för lokaler (för centralorganet) på ca 5,5 milj. kr. samt i länsystemet kostnader för inventarier på ca 0,8 milj. kr. De totala engångsutgifterna beräknas sålunda till ca 31,4 milj. kr. i rikssystemet och till ca 50,5 milj. kr. i länsystemet.

Kommittén behandlar härefter frågan om kostnaderna för ADB-systemets genomförande. Det framhålls att dessa i huvudsak kommer att utgöras av kostnader för utredningsarbete, för försöksverksamhet, för omläggning av verksamheten från nuvarande system samt för utbildning och omskolning av personal. De ifrågasvarande kostnaderna beräknas av kommittén totalt uppgå till ca 20 milj. kr. i rikssystemet och till ca 21,5 milj. kr. i länsystemet. Periodiseras dessa belopp erhålles en årskostnad av 3,4 milj. kr. för rikssystemet och 3,7 milj. kr. för länsystemet. Såvitt avser länsystemet fördelar sig kostnaderna enligt följande:

Egentliga utredningskostnader	3 500 000
Försöksverksamhet	1 100 000
Systemomläggningen	16 000 000
Utbildning m. m.	500 000
	<u>21 100 000</u>

Kommittén framhåller även att en viss minskning av kostnaderna för den nuvarande organisationen eventuellt kan bli möjlig under tiden för systemomläggningen. Denna kostnadsminskning anser kommittén dock kunna bedömas först vid detaljplanläggningen av systemets genomförande.

Statens årliga kostnader för folkbokförings- och uppbördsväsendet beräknas sålunda komma att minska med ca 10,2 milj. kr. vid ett rikssystem och med ca 5,1 milj. kr. vid ett länsystem. Vid framräknandet av dessa kostnadsbesparingar har inte beaktats kostnaderna för genomförandet, vilka såsom nyss nämnts beräknats till 3,4 milj. kr. i rikssystemet och till 3,7 milj. kr. i länsystemet. Vidare har hänsyn inte tagits till de inkomster som even-

tuellet kan tillföras statsverket, om länsanläggningarna utnyttjas för viss »affärsdrivande» verksamhet. Inte heller har kommittén räknat med de eventuella rationaliseringsvinster, som kan uppkomma inom andra grenar av statsförvaltningen till följd av att dessa kan komma att utnyttja datamaskin-anläggningarna i länen.

Vad beträffar städer med egen uppborädsförvaltning framhållas i principbetänkandet, att kommittén inte funnit anledning att mera ingående behandla ADB-systemets kostnadsmässiga innebörd i fråga om dessa städer, så länge frågan om uppborädsväsendets förstatligande står öppen. Ett genomfört ADB-rikssystem medför dock enligt kommitténs beräkningar för samtliga städer med egen uppborädsförvaltning en minskning av kostnaderna för folkbokföring och uppborärd med ca 5,5 milj. kr. per år. Investeringarna i maskinutrustning för städerna Stockholm, Göteborg och Malmö uppskattas till ca 2,2 milj. kr. För uppnående av jämförbarhet i kostnadshänseende mellan nuvarande organisation, rikssystemet och länsystemet har kommittén räknat med samma särställning som nu för städerna Stockholm, Göteborg och Malmö, oaktat en sådan särställning inte är lämplig i ett länsystem.

Genom att statsverkets årliga kostnader för ADB-arbetet blir högre i ett länsystem än i ett rikssystem beräknas ersättningen till statsverket från städer med egen uppborädsförvaltning komma att totalt uppgå till ca 7,5 milj. kr. i ett länsystem mot ca 4,8 milj. kr. i ett rikssystem. Kommittén har upprättat följande sammanställning av kostnadsposterna vid ett länsystem:

	Ökning	Minskning
Personalkostnader	650 000	6 900 000
Ersättningar till statsverket .	3 100 000	
Ersättning från statsverket .		380 000
Diverse övriga kostnader	650 000	
	Summa kronor 4 400 000	7 280 000
	Nettominskning kronor	2 880 000

För samtliga städer med egen uppborädsförvaltning beräknar kommittén således, att ett ADB-länsystem skall medföra en minskning av kostnaderna för folkbokföring och uppborärd med ca 2,9 milj. kr. per år.

Yttranden

Kommitténs kostnadsberäkningar har av remissinstanserna i allmänhet lämnats utan erinran.

Stockholms stadskollegium, som i och för sig inte haft något att erinra mot kommitténs kostnadsberäkningar, anser emellertid att, om ett förstatligande av uppborädsverken sker, en självklar konsekvens härav bör bli att staten påtager sig kostnaderna för den av uppborädsverken bedrivna verk-

samheten. Det kan även ifrågasättas om inte Stockholms stad i samband med ett förstatligande bör äga tillgodoräkna sig en del av kostnaderna för den pågående ADB-omläggningen vid uppbördsverket, som är av värde även för omläggning till rikslösningen. Skulle mot förmodan ett förstatligande inte komma till stånd, ändras förutsättningarna för ett ställningstagande i detta ärende högst väsentligt. Detta är mer påtagligt, när det gäller länsystemet än rikssystemet. Det kan sålunda starkt ifrågasättas, fortsätter stadskollegiet, om det för Stockholms vidkommande finns rationell anledning, att till ett datakontor inom exempelvis överståthållarämbetet överflytta den databehandling som staden utför på egen anläggning av samma typ. Stadens anläggning kommer även att anlitas för andra uppgifter och blir därigenom effektivt utnyttjad. En absolut förutsättning för överförande av databehandlingsuppgifterna utan ett förstatligande synes vara att stadens kostnader för uppbördsverksamheten inte ökar.

VI. DEPARTEMENTSCHEFEN

Organisation och maskinval

Som framgår av vad jag tidigare anfört ansluter jag mig såtillvida till kommitténs förslag att länsstyrelserna med vissa undantag skall erhålla fullständiga datamaskinanläggningar. De län som vid en framtida prövning inte anses böra utrustas med egen datamaskin skall förses endast med hålkortsutrustning. Dessa län skall för datamaskinbearbetningen repliera på annat län. Samtliga anläggningar är avsedda att i första hand användas för verksamheten på folkbokförings-, taxerings- och uppbördsområdet. Det finns dock anledning utgå från att de i framtiden kommer att utnyttjas även för andra, främst stalliga och kommunala, arbetsuppgifter.

Enligt kommitténs förslag skall administrationen av länsanläggningarna anförtros åt länsstyrelserna, i varje fall så länge anläggningarna helt domineras av arbetsuppgifter inom länsorganisationen. Samtliga länsstyrelser och flertalet övriga remissinstanser delar kommitténs uppfattning i denna fråga. I likhet med vad som gäller beträffande de nuvarande tekniska hjälpmedlen för folkbokförings- och uppbördsverksamheten bör enligt min mening datamaskinerna administreras av de myndigheter som på det regionala planet bär ansvaret för verksamheten, d. v. s. länsstyrelserna. Jag tillstyrker följaktligen kommitténs förslag i denna del.

Organisatoriskt innebär kommitténs förslag för länsstyrelsernas del, att en ny sektion, ett datakontor, inrättas inom landskontoret vid de länsstyrelser som erhåller datamaskinutrustning. Flertalet remissinstanser har anslutit sig till detta förslag. Några anser dock att datakontoret — liksom f. n. folkbokföringsdetaljen — bör kunna ingå som en särskild detalj i den nuvarande uppbördssektionen.

Otvivelaktigt kommer datakontoret i högre grad än den nuvarande folkbokföringsdetaljen att få karaktären av en länsstyrelsens serviceanläggning. Man kan förutse, att den kommer att utnyttjas för arbetsuppgifter åt länsstyrelsens olika sektioner och även för arbeten åt andra länsorgan. Redan detta synes mig tala för att datakontoret inte inordnas i någon av de nuvarande sektionerna utan organisatoriskt knytes till landskontoret som en särskild sektion. Skälen härför framträder med än större styrka, om man räknar med att länsstyrelsens maskinanläggning i framtiden skall användas även för arbetsuppgifter, som ligger helt utanför de egentliga länsförvaltningsuppgifterna. Vad beträffar datakontoren hos de länsstyrelser som inte erhåller datamaskiner anser jag i likhet med kommittén att de bör ingå som en detalj i uppbördssektionen. Jag kan således tillstyrka, att de av kommittén uppdragna allmänna riktlinjerna för organisationen på länsplanet lägges till grund för det fortsatta och mera detaljerade utredningsarbetet. Av det sagda följer att jag ansluter mig till förslaget att chefen för datakontoret i län med egen datamaskinanläggning ges samma tjänsteställning som chefen för uppbördssektionen.

Av vad jag tidigare anfört framgår, att uppbördsverken i Göteborg och Malmö intager en viss särställning i förhållande till övriga kommunala uppbördsverk. Bl. a. handhar dessa uppbördsverk det tryckande registret för respektive stad och de fungerar som länsbyrå för staden ifråga. Kommitténs förslag innebär för dessa städers vidkommande, att de arbetsuppgifter som nu åvilar uppbördsverken i deras egenskap av länsbyrå för folkbokföringen skall överföras till vederbörande länsstyrelse. Från städernas sida har inte riktats några invändningar häremot. Man har dock starkt ifrågasatt, om inte det för databehandlingen erforderliga stansningsarbetet borde ligga kvar hos uppbördsverken. Jag är inte beredd att nu taga ställning härtill. Under det fortsatta utredningsarbetet bör denna fråga ytterligare övervägas liksom också förutsättningarna överhuvudtaget för en vidare decentraliserad förläggning av stansutrustningen än kommittén tänkt sig.

Även i Stockholms stad föres det tryckande registret av stadens uppbördsverk, som i detta avseende alltså fungerar som länsbyrå. Kommittén synes ha utgått ifrån att överståthållarämbetet i framtiden skall övertaga dessa arbetsuppgifter. Fördelningen av uppgifterna mellan överståthållarämbetet och den lokala skattemyndigheten i Stockholm kan bli beroende av ställningstagandet till det av 1955 års stadsutredning framlagda förslaget om förstatligande av de kommunala uppbördsverken. Härtill kommer att organisationen av den länsadministrativa förvaltningen i bl. a. Stockholms-regionen utredes av 1961 års storstadsutredning. Av här anförda skäl anser jag det inte möjligt att f. n. taga ställning till frågan om den framtida organisationen för databehandlingsverksamheten inom Stockholm. De problem som sammanhänger härmed bör beaktas under det fortsatta utredningsarbetet rörande den närmare utformningen av organisationen inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och helst förberedas så, att de slutgiltigt kan lösas i samband med ett beslut i anledning av förslagen från de båda nyssnämnda

utredningarna. Vad här sagts utesluter dock inte enligt min mening, att man i det fortsatta planeringsarbetet inriktar sig på att förlägga datamaskinanläggningarna för staden och Stockholms län i anslutning till varandra. Mot bakgrunden av de överväganden som göres beträffande den länsadministrativa organisationen inom Stockholms-regionen synes en sådan planering ändamålsenlig.

I kommitténs förslag ingår ett centralt tillsyns- och ledningsorgan för folkbokförings- och uppbördsverksamheten. Jag har tidigare erinrat om att det nu åligger statistiska centralbyrån att i egenskap av riksbyrå för folkbokföringen utöva den centrala ledningen av och tillsynen över folkbokföringen i riket. Generalpoststyrelsens skattekontor utövar den centrala ledningen över den postala uppbördsorganisationen. Riksskattenämndens arbetsuppgifter hänför sig huvudsakligen till taxeringsverksamheten. Nämnden fullgör dock även vissa funktioner som sammanhänger med skatteuppbörden. Centrala uppbördsnämnden har i huvudsak att meddela bindande förklaringar beträffande sättet för uttagande av preliminär skatt samt om verkställande av skatteavdrag ävensom att lämna anvisningar i frågor rörande uppbördsförfarandet. Riksrevisionsverket skall som revisionsorgan kontrollera bl. a. att skatterna är rätt uträknade. Dessutom utövar ämbetsverket rådgivningsverksamhet såvitt avser på länsstyrelse och lokal skattemyndighet ankommande arbetsuppgifter inom uppbördsverksamheten.

Vid 1960 års riksdag fattades principbeslut om att till statistiska centralbyrån koncentrera sådan statistik som inte av administrativa skäl var bunden till annat verk (prop. 1960: 104; SU 84; rskr 210). Vid min anmälan av denna proposition framhöll jag bl. a., att det med hänsyn till den inriktning som det nya statistikverket skulle ha kunde visa sig önskvärt att till annan myndighet överflytta handläggningen av de uppgifter som nu åvilar ämbetsverkets folkbokföringsbyrå.

Enligt kommitténs uppfattning föreligger det även i ett ADB-system behov av en central ledning av och tillsyn över folkbokförings- och uppbördsverksamheten. I själva verket är kravet härpå starkare i det nya än i det gamla systemet. Bl. a. förutsätter en ekonomisk drift av datamaskinanläggningarna i länen, att system- och programmeringsarbete samt vissa tekniska frågor handlägges centralt. Enligt kommittén bör tillsynsorganet vara gemensamt för folkbokföring och uppbörd. En av anledningarna härtill är att länsstyrelserna enligt den skisserade organisationen skall övertaga postverkets arbete med redovisning av inflytande skatt. Remissinstanserna delar kommitténs synpunkter. De skäl som åberopats för att sammanföra de funktioner som f. n. ankommer på statistiska centralbyråns folkbokföringsbyrå och generalpoststyrelsens skattekontor till ett för den nya organisationen gemensamt lednings- och tillsynsorgan finner jag övertygande.

Kommittén föreslår att tillsynsorganet inordnas i riksskattenämnden. En sådan lösning förordades även på sin tid av statens organisationsnämnd. Kommittén motiverar sitt förslag med att det råder ett nära samband mel-

lan å ena sidan folkbokförings- och uppbördsverksamheten och å andra sidan taxeringsverksamheten. Sambandet kommer enligt kommittén att bli starkare i ADB-systemet än i nuvarande system.

Riksskattenämndens kansli, som nu består av tre byråer, skulle enligt förslaget byggas ut med en planeringsbyrå, en folkbokförings- och uppbördsbyrå och en kameralsektion. Planeringsbyrån skulle handha planerings- och ledningsfunktionerna i fråga om maskinanläggningarna, medan folkbokförings- och uppbördsbyrån skulle handlägga de övriga arbetsuppgifter som nu åvilar statistiska centralbyråns folkbokföringsbyrå och generalpoststyrelsens skattekontor samt vissa uppbördsfrågor. Riksskattenämnden arbetar f. n. på två avdelningar med förutom ordföranden sex ledamöter på varje avdelning. Enligt kommitténs förslag skulle nämnden utökas med fyra ledamöter, vilket motsvarar det antal ledamöter, utom ordföranden, som nu ingår i centrala uppbördsnämnden. Dessa skulle enligt förslaget bilda en tredje avdelning inom riksskattenämnden. Nämndens ordförande förutsättes skola vara heltidsanställd. I syfte att avlasta ordföranden det omedelbara ansvaret för den administrativt betonade delen av arbetet föreslår kommittén, att en befattning som kanslichef eller överdirektör inrättas.

En enligt kommitténs mening tänkbar alternativ lösning är att centrala uppbördsnämnden med riksskattenämnden som förebild bygges ut med ett kansli bestående av de två byråer som enligt det av kommittén förordade förslaget skulle ingå i riksskattenämnden. Antalet ledamöter i centrala uppbördsnämnden utökas med två, varav en skall äga särskild insikt i folkbokförings- (kyrkobokförings-) frågor och en representera tjänstemannaorganisationerna på arbetstagarområdet. Den sålunda utbyggda nämnden bör enligt kommittén benämnas centrala uppbörds- och folkbokföringsnämnden.

Flertalet remissmyndigheter biträder kommitténs förslag om utbyggnad av riksskattenämnden. I vissa remissyttranden riktas emellertid kritik mot en sådan lösning. Härvid har man hävdad, att riksskattenämndens arbetsuppgifter i första hand hänför sig till rättstillämpningen och att nämnden inte bör belastas med uppgifter utanför detta område. I stället borde den alternativa lösningen med centrala uppbördsnämnden väljas.

Jag kan instämma i kommitténs uppfattning, att ett samband föreligger mellan å ena sidan folkbokförings- och uppbördsverksamheten och å andra sidan taxeringsverksamheten. Som bl. a. riksskattenämnden framhåller i sitt yttrande är emellertid detta samband inte så påtagligt, att det i och för sig utgör något avgörande skäl för att dessa verksamhetsgrenar samordnas inom en myndighet. Riksskattenämnden har tillvunnit sig ett mycket gott anseende i sin nuvarande egenskap. Jag delar den i vissa remissyttranden framförda uppfattningen, att man inte bör sammanföra nuvarande verksamhet med uppgifter av mera administrativ och teknisk art. Jag finner sålunda den av kommittén i andra hand föreslagna och av bl. a. statskontoret och riksskattenämnden förordade lösningen att bygga ut centrala uppbördsnämnden vara att föredraga framför alternativet med riksskattenämnden.

Den organisationsskiss som kommittén lagt fram beträffande centrala

uppbördsnämndens omändring till centralmyndighet för folkbokföring och uppbörd anser jag mig i princip kunna godtaga. Jag föreslår att den nya myndigheten erhåller benämningen centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden. Det torde få ankomma på kommittén att senare avge ett detaljerat förslag angående nämndens organisation. Härvid bör särskilt tillses att klara gränser drages mellan nämndens och länsstyrelsernas befogenheter och skyldigheter, så att någon tvekan om ansvarsfördelningen inte kan uppkomma.

Jag övergår härefter till frågan om val av maskinsystem för länsanläggningarna. Maskinvalet är särskilt betydelsefullt med hänsyn till den framträdande roll som datamaskinerna kommer att intaga som tekniskt hjälpmedel i den nya organisationen och den betydelse som denna organisation kommer att få även för andra förvaltningsområden. Utvärderingen av datamaskiner är till sin natur en komplicerad fråga, där en mångfald svårbedömbara faktorer får vägas mot varandra. Förutom de tekniska faktorer som påverkar maskinvalet anmäler sig även andra omständigheter som i olika avseenden måste beaktas.

Maskinvalet har ägnats en synnerligen omfattande och noggrann utredning av kommittén, som härvidlag haft tillgång till expertis från matematikmaskinnämnden och samrått med kommittén för maskinell databehandling. Den utförda granskningen har redovisats i en särskild promemoria. Denna promemoria behandlades ursprungligen som icke offentlig, då den ansågs innehålla uppgifter, som kunde utgöra affärshemligheter för de företag vilkas maskiner kommit under bedömning. Efter framställning av berörda företag beslöts sedermera, att promemorian skulle få utlämnas.

Av den tidigare lämnade redogörelsen framgår att fem företags datamaskiner jämförts och bedömts, nämligen L M Ericssons driftkontrollaktiebolags ICT 1301, IBM Svenska aktiebolags IBM 1401, RCA Sweden aktiebolags RCA 301, Svenska aeroplanaktiebolagets SAAB D 21-P (tillsammans med Facit Electronics aktiebolag) samt Svenska Bull aktiebolags G 30. Sammanfattningsvis konstaterar kommittén, att det endast i vissa avseenden varit möjligt att basera jämförelserna på objektiva mätbara faktorer och att utvärderingen därjämte i särskilt hög grad komplicerats i sådana fall då praktisk driftserfarenhet av maskinerna saknats. Bedömningen har också omfattat företagets resurser när det gäller att i systemtekniska och maskintekniska avseenden bistå statsförvaltningen i den utsträckning som regelmässigt förekommer inom detta område.

Utifrån ett flertal bedömningsgrunder förordar kommittén IBM 1401, för vilken den årliga driftskostnaden under avskrivningstiden beräknas till 10 milj. kr. och investeringskostnaden till 43 milj. kr. i ett länssystem med tjugo anläggningar. Denna maskin anses bära ges företräde framför RCA 301 av vissa tekniska skäl och trots den sistnämnda maskinens lägre kostnader, beräknade till 9,2 respektive 37,6 milj. kr. Eftersom RCA Sweden aktiebolag numera uppgått i Svenska Bull aktiebolag och sistnämnda bolag skrift-

ligen informerat mig om att det även svarar för RCA 301-förslaget, saknas anledning att här beröra Svenska Bull aktiebolags ursprungliga förslag gällande maskinen G 30. Beträffande ICT 1301 anser sig kommittén inte kunna förorda denna, bl. a. till följd av kostnaderna, som beräknas till 11,3 milj. kr. i årskostnad och 45,5 milj. kr. i investeringskostnad.

I fråga om Svenska aeroplanaktiebolagets maskin D 21-P, vars kostnader av kommittén beräknas till 12,2 respektive 45,1 milj. kr., framhåller kommittén att denna maskin visserligen i tekniskt kapacitetshänseende kan bedömas vara klart överlägsen de övriga maskinsystemen, men att den å andra sidan i den nu ifrågavarande versionen ännu inte nått utprovningstadiet. Den uppfyller följaktligen inte kravet på praktisk driftserfarenhet. Detta krav anser kommittén vara en nödvändig förutsättning för att maskinsystemet skall kunna komma i fråga. Kravet får en särskild styrka, då det gäller en så omfattande och för driftsstörningar känslig verksamhet som i detta fall. Dessutom framhålles att tidigare erfarenheter på datamaskinmarknaden skapar motiv för ett sådant krav.

Kommitténs utvärderingspromemoria har granskats av matematikmaskinnämnden, som i sitt remissvar anför från kommittén avvikande uppfattning när det gäller maskinvalet ur teknisk synpunkt. Nämnden uttalar sålunda att SAAB-systemet är att förorda framför övriga alternativ, dock under förutsättning att ett dröjsmål med igångsättandet av försöksverksamhet och genomförande kan accepteras.

Jag kan instämma i kommitténs allmänna uttalanden om svårigheterna att åstadkomma en rättvisande jämförelse och en invändningsfri värdering av de olika maskinsystemen. Klart belägg för dessa svårigheter ger de i många fall skiftande omdömen om kommitténs utvärdering, som kommit till uttryck i den stundom hetsiga debatt denna fråga givit upphov till. Utifrån de förutsättningar kommittén enligt sina direktiv haft att beakta vid sitt ställningstagande i maskinvalsfrågan finner jag inte anledning att ifrågasätta de av kommittén tillämpade utvärderingsgrunderna.

Vid remissbehandlingen har vissa andra synpunkter framkommit utöver dem som kommittén lagt på maskinvalsfrågan. Sålunda har några remissinstanser framhållit önskvärdheten av att man om möjligt väljer datamaskiner av svensk tillverkning. Matematikmaskinnämnden och länsstyrelsen i Östergötlands län, vilka understryker betydelsen av en inhemsk datamaskinindustri, hävdar, att valet av ett svenskt datamaskinsystem för folkbokförings- och uppbördsverksamheten skulle få avgörande betydelse för möjligheterna att utveckla en svensk datamaskinindustri av hög klass. Därjämte har från dessa remissinstansers sida framhållits, att kommitténs förslag till maskinval skulle medföra att staten bidrog till en faktisk begränsning av konkurrensen genom att det förordade fabrikkatet erhöle en alltför dominerande ställning.

Enligt min mening kan principiella skäl anföras mot att näringspolitiska aspekter av det slag som åberopats av matematikmaskinnämnden och vissa andra remissinstanser tillmätes en utslagsgivande betydelse i det nu aktuella upphandlingsärendet. Däremot vill jag uttala att staten vid avgörande

av ett upphandlingsärende även bör beakta dess verkan på konkurrensläget inom den sektor som beröres av upphandlingen. Denna synpunkt väger i detta ärende särskilt tungt då staten för närvarande är och även i framtiden kan väntas bli en av de största beställarna av datamaskiner.

Vad jag nu anfört leder naturligen till den slutsatsen att staten bör undvika att ge dominans åt ett enda maskinfabrikat vid anskaffning av ett så stort antal maskiner, som det här gäller, och med hänsyn till den centrala ställning i samarbetet med andra organ som det ifrågavarande datasystemet kommer att intaga. Man bör därför enligt min mening överväga möjligheterna att fördela beställningen på skilda fabrikat. Denna tanke att i folkbokförings- och uppbördsverksamheten använda datamaskiner av olika fabrikat kan tyckas vara främmande. Helt naturligt har också utgångspunkten för kommitténs förslag till maskinval, liksom för de ställningstaganden som kommit till synes i en del remissyttranden, varit ett enhetligt maskinsystem för samtliga länsanläggningar. Undantag utgör Svenska arbetsgivareföreningen, som i sitt remissvar framhåller att det inte är nödvändigt att samtliga datamaskinanläggningar är av samma fabrikat. Enligt vad jag under hand inhämtat föreligger inte några tekniska svårigheter att använda flera maskintyper, även om datautbytet vid ett blandat system inte uppfyller de allra högst ställda anspråken på likformighet.

Ett blandat system medför flera betydande fördelar. Jag har redan nämnt den konkurrensstimulerande effekten av att fördela anskaffningen på flera fabrikat. Jag vill också betona det värde som ligger i att erfarenheter på bred basis från olika maskintyper kan utvinnas, jämföras och nyttiggöras vid olika myndigheters framtida maskinval. Dessa erfarenheter blir särskilt representativa, eftersom de grundar sig på ett flertal anläggningar med helt överensstämmande arbetsuppgifter. Vidare torde frågan om samarbetet mellan olika system, särskilt när det gäller möjligheterna till datautbyte, kunna få en allsidig belysning och bli av värde för såväl statsförvaltningen som kommunerna och det enskilda näringslivet.

Man kan å andra sidan givetvis inte bortse från att ett blandat system innebär vissa olägenheter. Sålunda måste särskilda anordningar vidtagas för att tillgodose behovet av integration i databehandlingshänseende såväl inom folkbokförings- och uppbördsväsendet som när det gäller med detta samarbetande organ. Vidare erfordras ett utökat system- och programmeringsarbete, något som i varje fall till en början medför en viss ökning av personalinsatserna inom den centrala organisationen. Här berörda förhållanden samt nu rådande knappa personalresurser på ADB-området gör att man vid valet av ett blandat system måste begränsa sig till att utnyttja två maskinfabrikat.

Vid övervägandet av de skäl som kan åberopas för och emot ett system med olika maskinfabrikat har jag alltså kommit till den uppfattningen, att fördelarna av det blandade systemet klart överväger nackdelarna. Jag förordar därför, att för verksamheten inom folkbokförings- och uppbördsväsendet skall användas två maskinfabrikat.

Som jag redan tidigare antytt anser jag, att kommitténs förord för IBM-

systemet är väl motiverat. Jag förordar därför att IBM-maskiner skall ingå i det blandade systemet. Mot bakgrunden av att kommittén, ehuru den av särskilda skäl inte ansett sig kunna förorda SAAB-systemet, ändock bedömt detta vara i tekniskt kapacitetshänseende överlägset övriga system och att matematikmaskinnämnden för sin del givit SAAB-systemet sitt förord, anser jag att även SAAB-maskiner bör ingå i det av mig föreslagna maskinsystemet.

Beträffande fördelningen mellan de båda fabrikaten av de i ett länsystem ingående datamaskinerna är jag inte beredd att i nu förevarande sammanhang taga ställning. Försiktigheten bjuder att ytterligare erfarenheter avvaktas, innan den slutliga fördelningen göres. Av betydelse blir därvid de båda företagens resurser i fråga om leverans och deras allmänna förutsättningar att motsvara uppställda krav inom databehandlingsområdet. Likaså bör erfarenheterna från den försöksverksamhet, som jag senare kommer att föreslå, få påverka det slutgiltiga beslutet i anskaffningsfrågan. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma den närmare fördelningen mellan de två maskinsystemen.

När det slutligen gäller frågan huruvida maskinutrustningen bör köpas eller förhyras, anser jag, i likhet med kommittén och de remissinstanser som yttrat sig härom, starka skäl tala för att maskinerna förhyres med optionsrätt till köp. Jag är emellertid inte beredd att nu taga slutlig ställning till frågan om formen för anskaffningen. Vilken lösning som kommer att väljas torde bl. a. få bli beroende av de förhandlingar med maskinföretagen som måste föras innan avtal om maskinanskaffningen kan träffas.

Enligt kommittén bör genomförandet av ADB-systemet kunna ske vid årsskiftet 1966/67. Detta innebär att under hela år 1966 omläggningen av samtliga register till det nya systemet kommer att pågå jämsides med den ordinarie verksamheten enligt nuvarande system. Kommittén föreslår att dessförinnan viss försöksverksamhet skall utföras med början hösten 1963.

Ändamålet med försöksverksamheten är att under praktiska förhållanden pröva den nya systemorganisationen och vinna erfarenheter som kan komma den slutliga systemutformningen till godo. I anslutning till försöken skall bedrivas den utbildnings- och informationsverksamhet som nödvändigtvis måste föregå omorganisationen. Jag delar kommitténs uppfattning om värdet av en försöksverksamhet och föreslår att en sådan kommer till stånd i huvudsak enligt de riktlinjer som kommittén angivit. I överensstämmelse med mitt förslag till ett blandat maskinsystem anser jag dock, att försöksverksamheten bör utvidgas till att avse båda maskinfabrikaten. Försöken, som enligt kommitténs förslag skall avse Stockholms län och genomföras med en datamaskin av fabrikat IBM, bör därför enligt min mening utökas till att omfatta ytterligare ett län, förslagsvis Östergötlands län, och där genomföras med en datamaskin av SAAB:s fabrikat. Försöksverksamheten bör påbörjas snarast.

Jag har tidigare framhållit angelägenheten av att datareformen genom-

föres så snart som möjligt bl. a. med hänsyn till förslitningen av länsbyråernas adressmaskinläggningar. Tidpunkten för ett genomförande är emellertid beroende av ett flertal faktorer. Av väsentlig betydelse är sålunda den planering som ankommer på byggnadsstyrelsen och länsstyrelserna, när det gäller anskaffning av erforderliga lokaler för bl. a. datakontoren. En annan faktor är fullföljandet av det fortsatta utredningsarbetet. Detta arbete kan visa sig bli mer tidskrävande än beräknat och påverkas av omständigheter som nu inte kan förutses. Jag förordar att för det fortsatta planeringsarbetet såsom en målsättning skall gälla, att det nya systemet genomföres senast vid årsskiftet 1967/68.

Det omfattande planläggningsarbete som erfordras för genomförandet av omorganisationen bör åvila den föreslagna centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden. Jag föreslår att denna träder i funktion redan fr. o. m. den 1 juli 1964. Samtidigt upphör den nuvarande centrala uppborädsnämnden och statistiska centralbyråns folkbokföringsbyrå. Den nya nämnden bör övertaga uppborädsorganisationskommitténs återstående arbetsuppgifter. Härför erfordras, att nämndens personal tillfälligt förstärkes. Förslag om den närmare utformningen av nämndens organisation och de övergångsanordningar som kan komma att erfordras torde få underställas 1964 års riksdag.

Kommittén har beräknat den på statsverket belöpande årliga kostnaden för folkbokförings- och uppborädsverksamheten vid ett ADB-system till ca 56 milj. kr. I detta belopp ingår även avskrivningar på de till ca 50 milj. kr. uppgående investeringskostnaderna i maskiner. Den uppkommande årliga besparingen för statsverket vid en ADB-reform beräknas av kommittén till ca 5 milj. kr. Härtill kommer en besparing av ca 3 milj. kr. för städer med egen uppborädsförvaltning. Därvid har dock inte medräknats de engångskostnader för försöksverksamhet som det nya systemet förutsätter och vilka beräknats till ca 21 milj. kr.

Mot de principer som kommittén tillämpat vid kostnadsberäkningen har jag ingen erinran. Såsom flera remissinstanser framhållit föreligger det emellertid betydande svårigheter att med någon större grad av säkerhet beräkna kostnadsbesparingarna vid den föreslagna reformen. Det blandade maskinsystem som jag tidigare förordat kan medföra, i varje fall till en början, vissa kostnader utöver de av kommittén beräknade. Besparingen kan av denna anledning bli något mindre än den av kommittén angivna. Å andra sidan vill jag peka på vissa icke preciserbara kostnadsbesparingar som det nya systemet medför. Arbetsuppgifterna inom folkbokföring och uppboräds har hittills successivt ökat med påföljd att ytterligare personal erfordrats. I ett ADB-system kan, inom vissa gränser, nya arbetsuppgifter och mera ingående bearbetningar av materialet utföras inom den befintliga organisationsramen och till en låg marginalkostnad. Vidare medför den dataintegration med främst folkbokföringen som ADB-tekniken möjliggör att besparingar kan uppkomma även hos andra statliga organ. Även om jag delar kommitténs uppfattning att i kalkylerna inte räkna med de inkomster som

kan uppkomma, i den mån länsanläggningarna blir utnyttjade för andra arbetsuppgifter än folkbokföring och skatter, kan det dock finnas anledning att erinra därom i detta sammanhang.

Sammanfattningsvis konstaterar jag i fråga om kostnaderna för det föreslagna ADB-systemet, att de besparingar detta möjliggör kan synas relativt obetydliga. I ett vidare perspektiv är det emellertid uppenbart, att datatekniken ger anledning till en optimistisk bedömning av rationaliserings- och effektiviseringsmöjligheterna.

Jag vill till sist något beröra de lokala skattemyndigheternas verksamhet och organisation sedan ett ADB-system införts. En övergång till ett sådant system medför som jag tidigare berört, att de lokala skattemyndigheterna befrias från, kvantitativt sett, betydande arbetsuppgifter. Med hänsyn härtill har kommittén berört möjligheterna att på lokal skattemyndighet lägga sådana angelägna uppgifter, för vilka utrymme inte hittills kunnat beredas. Härigenom skulle man även nå den fördelen att personal inom nuvarande organisation kan nyttiggöras även i den fortsatta verksamheten.

Storleken av de lokala skattemyndigheternas verksamhetsområde, deras allmänna organisation och framtida personalbehov, blir beroende av frågan om nya arbetsuppgifter bör läggas på dessa myndigheter. Kommittén har som exempel på sådana eventuella arbetsuppgifter nämnt vidgad biträdeshjälp åt taxeringsnämnderna, medverkan vid eftergranskning av taxeringsnämndernas arbete, ökade insatser i fråga om kontroll av arbetsgivare i upp-
börds- och ATP-hänseende o. s. v.

I flertalet av de remissyttranden som berör denna fråga understrykes vikten av att de nämnda problemen vidare överväges under det fortsatta utredningsarbetet. Några remissinstanser ifrågasätter härjämte, om man inte i detta sammanhang bör aktualisera frågan om överflyttning till de lokala skattemyndigheterna av den på pastorsämbetena nu ankommande delen av folkbokföringen.

För egen del vill jag framhålla följande. Självfallet kommer den föreslagna reformen inom folkbokföringen och uppborrdsväsendet att få betydande återverkningar för de lokala skattemyndigheternas del. Det är angeläget, att kommitténs utredning rörande dessa myndigheters framtida organisation och verksamhet fullföljes. Eftersträvas bör en rationell och ekonomiskt ändamålsenlig organisation, som samtidigt kan tillgodose allmänhetens krav på service i skatteärenden. Givetvis bör man söka effektivisera taxering och uppboörd så långt som möjligt. En bedömning av åtgärder som i dessa hänseenden är lämpliga torde få ske med ledning av erfarenheter från försöksverksamheten med ADB-systemet. Lösningen av detta spörsmål torde även komma att bli beroende av ställningstagandet till det tidigare berörda förslaget av 1955 års stadsutredning om förstatligande av de kommunala uppborrdsverken. Det fortsatta utredningsarbetet bör planläggas så, att i varje fall huvuddragen av den framtida organisationen av de lokala skattemyndigheterna föreligger utarbetade vid tidpunkten för övergången till ADB-

system. Frågan om en eventuell överflyttning från pastorsämbetena till andra myndigheter av bestyret med folkbokföringen torde böra prövas i samråd med 1958 års utredning kyrka—stat.

VII. HEMSTÄLLAN

Under åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

- a) godkänna av mig i det föregående angivna riktlinjer för organisationen av folkbokförings- och uppbördsväsendet;
- b) bemyndiga Kungl. Maj:t att ingå avtal om anskaffning av datamaskinanläggningar m. m. för folkbokförings- och uppbördsväsendet ävensom att vidtaga de förberedande åtgärder i övrigt som erfordras för den föreslagna omorganisationen.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars Hummerhielm

Häradsskrivares huvudsakliga arbetsuppgifter före och i ett ADB-system

Nuvarande huvudsakliga arbetsuppgifter	Motsvarande arbetsuppgifter utföres i ett ADB-system	
	av häradsskrivare	av länsstyrelse och/eller centralorgan (co)
1	2	3
A. Inom folkbokföringsområdet		
1. Mantalsskrivning	1. Kvar. Preliminärskattekod anges för skattskyldiga (jfr 5 och 6 nedan)	
2. Aktualisering av fastighetsförteckningar efter uppgifter från överlantmätare, fastighetsregisterförare och inskrivningsdomare m. fl.	2. Kvar. Nybildade fastigheter åsättes ordningsnummer m. m.	
3. Röstlängder kompletteras och färdigställes	3. Kvar i princip men beräknas bli mindre arbetskrävande	
4. Skötsel av avtryckskortregister över a) den kyrkobokförda befolkningen b) fastigheter	4. a) Kvar b) Bortfaller eventuellt	
B. Avseende källskat earbetet		
5. Debetsedlar å preliminär A-skatt utfärdas och expedieras	5. Arbetsuppgiften reduceras till viss kod-sättning i samband med mantalsskrivningen (jfr p. 1)	5. Debetsedlarna färdigställes maskinellt och expedieras från co
6. Debetsedlar å preliminär B-skatt utfärdas och expedieras	6. Jfr punkt 5 ovan	6. Jfr punkt 5 ovan
7. Preliminära taxeringar till B-skatt	7. Kvar	
8. Debetsedlar å preliminär B-skatt enligt p. 7 utfärdas	8. Kvar endast avseende sådana debetsedlar som ej framställs maskinellt vid årets början	8. Debetsedlarna utfärdas till största delen centralt
9. Handhavande av debetkort för preliminär skatt	9. Ersättes av anteckningar i mantalslängd eller särskild debiteringslista om vidtagna jämkningar m. m.	
10. Jämknings- och existensminimum m. m. avseende preliminär skatt	10. Kvar	
11. Anstånd med betalning av debiterad B-skatt	11. Kvar	

1	2	3
12. Redovisning till länsstyrelse om ändring i debiterad B-skatt sedan föregående uppbördstermin m. m.	12. Kvar	
13. Arbetsgivarkontroll med ledning av redovisad preliminär skatt beträffande registrerad arbetsgivare	13. Kvar	
14. Arbetsgivarkontroll m. m. med ledning av uppgift om att preliminär skatt ej influerar beträffande skattskyldig med A-skatt	14. Kvar	
<i>C. Avseende den årliga taxeringen</i>		
15. Sortering av självdeklarationer och kontrolluppgifter m. m.	15. Kvar. Taxeringsavier tillkommer	
16. Komplettering av stommar till fastighetslängd och längdföring	16. Kvar i princip men av mindre omfattning	
17. Komplettering och tillrättläggande av taxeringsmaterial för längdföring	17. Kvar	
18. Längdföring i stommar till inkomst- och förmögenhetslängder, summering och sammandrag jämte expediering	18. Bortfaller	18. Hålkort stansas på länsstyrelserna. Bearbetning och längdföring hos co
19. Utväljande av deklarerationer för de skattskyldiga, vilkas taxering skall ske av rörelsenämnd	19. Kvar	
20. Medverkan i övrigt vid taxeringsarbetet i den utsträckning länsstyrelse eller Kungl. Maj:t föreskriver	20. Ökad medverkan kan ifrågasättas	
<i>D. Debitering m. m. av slutlig och tillkommande skatt</i>		
21. Skatteuträkning, summering och sammandrag av debiteringslängd m. m.	21. Bortfaller	21. Verkställs hos co efter hålkortsstansning på länsstyrelse
22. Debitering av annuiteter för avdkningslån m. m.	22. Bortfaller	22. Sker i särrutin hos länsstyrelse
23. Stommar till debetsedlar rättas vid ändrad adress	23. Bortfaller	
24. Debiteringens överförande och summering på i övrigt färdigtryckta debetsedlar å slutlig skatt jämte kreditkort och återbetalningskort, viss ränteberäkning; expediering m. m.	24. Bortfaller	24. Debetsedlar utskrives hos co
25. Upprättande av taxeringskontrollförteckningar (s. k. överskottsfor-teckningar)	25. Bortfaller	25. Utskrives hos co

1	2	3
26. Åtgärder för spärrning av överskjutande skatt eller dess innehållande för restantier m. m.	26. Bortfaller	26. Övertages av länsstyrelse och co
27. Debitering av tillkommande skatt samt omdebiteringar för restitution och avkortning	27. Bortfaller	27. Övertages av länsstyrelse
28. Anstånd med betalning av skatt	28. Kvar	
29. Statistiska uppgifter och redovisningar över debiterade skatter m. m.	29. Bortfaller	29. Övertages av länsstyrelse
<i>E. Allmän varuskatt</i>		
30. Fr. o. m. 1961 års taxering verkställer häradskrivare viss längdföring. Därjämte skall debitering ske av allmän varuskatt för jordbruksprodukter; skattebeloppet upptages på debetsedeln å slutlig skatt	30. Längdföringen ersättes av beredning av deklarationsmaterialet för stansning. Debiteringen bortfaller	30. Det huvudsakliga arbetet övertages av länsstyrelse och co
<i>F. Allmän tilläggspensionering</i>		
31. Sortering och granskning av i samband med löneuppgifter m. m. för taxering lämnad arbetsgivaruppgift för beräkning av arbetsgivaravgift m. m.	31. Kvar	
32. Fastställande av pensionsgrundande inkomst. (Antecknas även på vederbörande slutdebetsedel)	32. Kvarstår, men stor del av det manuella arbetet övertas av co	32. Resultatet stansas av länsstyrelse. Hålkorten bearbetas av co
33. Översändande av inkomstaviér till centralsjukkassa	33. Bortfaller	33. Övertages av co
34. Arbetsgivar kontroll avseende ATP	34. Kvar	
35. Upplysningsverksamhet och kontakter med RFA	35. Kvar	
<i>G. Allmänna administrativa uppgifter</i>		
36. Utredning och yttranden i besvär- och underställningsärenden rörande kyrkobokföring och mantalsskrivning, jämkningar m. m. och ATP-ärenden. Lämnande av upplysningar åt allmänheten och andra, särskilt kommunala myndigheter, åklagare m. fl. i skatte- och taxeringsfrågor. Skattereklamationer, utfärdande av bevis och längdutdrag m. m.	36. Kvar	

Innehållsförteckning

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
I. Inledning	2
II. Gällande system	6
1. Tekniska hjälpmedel	6
2. Folkbokföring	7
3. Uppbörd	9
4. Särbestämmelser för vissa städer	11
III. Rationalisering av folkbokförings- och uppbördsverksamheten	12
A. Tidigare förslag	12
B. Automatisk databehandling	14
C. Kommitténs överväganden	17
1. ADB-system eller icke	17
Kommitténs principbetänkande	17
Yttranden	19
Kommitténs andra betänkande	20
Yttranden	22
2. Maskinutrustningens lokalisering	23
Kommitténs principbetänkande	23
Yttranden	26
Kommitténs andra betänkande	28
Yttranden	31
3. Grunddragen av ett ADB-system för folkbokföring och uppbörd	35
Kommitténs principbetänkande	35
Yttranden	36
Kommitténs andra betänkande	36
Yttranden	36
IV. Departementschefen (principfrågan)	37
V. Kommitténs organisationsförslag m. m. jämte yttranden	47
1. Länsanläggningarnas administration	47
Kommitténs andra betänkande	47
Yttranden	50
2. Den centrala organisationen	51
Kommitténs principbetänkande	51
Reservation	54
Yttranden	54
Kommitténs andra betänkande	56
Yttranden	59
3. Genomförande	61
Kommitténs andra betänkande	61
Yttranden	62
4. Val av maskinutrustning	63
Kommitténs andra betänkande	63

Kommitténs promemoria angående utvärdering av ADB- utrustning i lässystem	65
Yttranden	71
Skrifter från maskinföretagen	76
5. Kostnadsberäkningar	78
Kommittén	78
Yttranden	80
VI. Departementschefen (organisation och maskinval)	81
VII. Hemställan	91
Bilaga. Häradsskrivares huvudsakliga arbetsuppgifter före och i ett ADB-system	92